

Univerzita Karlova
Fakulta humanitních studií

Program řízení a supervize v sociálních a zdravotnických organizacích

Bc. Silvie Křížová

**Hodnotové nastavení sociálních pracovníků věnujících se
doprovázení majoritních rodin, které mají v náhradní rodinné péči
romské dítě**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Mertl, Ph.D.

Praha 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 3. května 2024

Silvie Křížová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda srdečně poděkovala vedoucímu této práce Mgr. Jiřímu Mertlovi, Ph.D. za jeho cenné rady, ochotný přístup při konzultacích a za veškerý čas, který mi věnoval.

Poděkování patří také všem informantkám, které se zúčastnily mého výzkumu, a nechaly mě tak pomocí rozhovorů nahlédnout nejen do jejich pracovních, ale i osobních životů. Děkuji za váš čas a otevřenost.

Obsah

ABSTRAKT	6
I. ÚVOD	8
II. TEORETICKÁ ČÁST	10
1. Sociální práce v náhradní rodinné péči v České republice	10
1.1 Náhradní rodinná péče.....	10
1.2 Pěstounská péče.....	11
1.2.1 Pěstounská péče v Evropě	12
1.2.2. Pěstounská péče v České republice	15
1.3 Subjekty figurující v PP v ČR.....	17
1.3.1 Služba doprovázení pěstounských rodin	18
2. Romské děti v pěstounské péči v majoritních rodinách	21
2.1 Romské etnikum	21
2.1.1. Romské etnikum jako stigma	22
2.1.2 Etnizující přístup v sociální práci	23
2.1.3 Výchova romského dítěte v majoritní rodině	24
2.2 Výzvy vyskytující se v rámci PP romských dětí v majoritních rodinách	25
2.2.1 Diskriminace a předsudky	26
2.2.2. Kontakt s biologickou rodinou	29
2.2.3. Poruchy vývoje.....	30
3. Hodnoty a hodnotové nastavení sociálních pracovníků	32
3.1 Hodnoty v sociální práci.....	33
3.1.1 Hodnoty v sociální práci pohledem výzkumu	34
3.2 Hodnoty v kontextu neoliberalizace sociální práce	38
3.3 Etika sociální práce	39
3.3.1. Etický kodex sociálních pracovníků v ČR	40
3.4 Hodnotové konflikty sociálních pracovníků.....	42
4. Shrnutí teoretické části	46
III. Empirická část	47
5. Předmět výzkumu.....	47
5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky	47
5.2 Metody výzkumu.....	48
5.2.1 Použité metody a techniky vytváření dat.....	50
5.2.2 Cílový soubor	50
5.2.3 Pozicionalita výzkumníka	52
5.2.4 Etika výzkumu.....	53

6. Výzkumná zjištění.....	54
6.1 Výsledky analýzy rozhovorů.....	54
6.2 Prezentace kategorií	54
6.3 Hodnotové nastavení na osobní úrovni	54
6.3.1 Touha po nápomocnosti.....	55
6.3.2 Seberozvoj.....	56
6.3.3 Péče o sebe	57
6.3.4 Nevzdávat se.....	59
6.3.5 Osobní zkušenosti jako opora.....	60
6.4 Hodnotové nastavení směrem ke klientům.....	62
6.4.1 Soucit.....	62
6.4.2 Nedělat rozdíly	63
6.4.3 Prioritizace zájmů klienta	65
6.5 Hodnotové nastavení směrem k okolí	66
6.5.1 Skeptičnost k systému	66
6.5.2 Soudržnost spolupracovníků	68
6.5.3 Pozitivní postoj k podpůrným nástrojům	70
6.6 Hodnotové nastavení propojující více oblastí	71
6.6.1 Odmítání stigmatizace Romů	71
6.6.2 Smysluplnost práce.....	73
6.6.3 Péče o vztah s klientem	74
6.6.4 Hodnotové konflikty.....	76
6.6.5 Morální rozhodování	77
7. Shrnutí empirické části.....	79
8. Diskuse	80
IV. ZÁVĚR.....	83
ZDROJE.....	87
PŘÍLOHY.....	95

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá tématem hodnotového nastavení sociálních pracovníků, věnujících se doprovázení majoritních rodin, které mají v péči dítě romského etnika. Práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část. Teoretická část práce obsahuje tři kapitoly. První kapitola se věnuje sociální práci v náhradní rodinné péči v ČR, přibližuje náhradní rodinnou péči, pěstounskou péči, subjekty v ní figurující a také službu doprovázení pěstounských rodin. Druhá kapitola se zabývá romskými dětmi umístěnými do pěstounské péče v majoritních rodinách a blíže vysvětluje výzvy, které se s touto oblastí pojí. Třetí kapitola pojednává o hodnotovém nastavení sociálních pracovníků a blíže popisuje roli hodnot v sociální práci, etiku sociální práce a hodnotové konflikty, se kterými se sociální pracovníci při výkonu své profese mohou potýkat.

Empirická část práce si klade za cíl blíže proniknout do hodnotového nastavení sociálních pracovníků, kteří doprovázejí majoritní pěstounské rodiny, které mají v péči dítě romského původu. Z toho důvodu byla stanovena hlavní výzkumná otázka: „Jakými hodnotami se sociální pracovníci z doprovodných organizací řídí při své práci s majoritními rodinami, které mají v NRP dítě romského původu?“. Aby byl výzkumný cíl naplněn, byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Výzkumný soubor tvořilo 10 informantek – sociálních pracovníc z doprovodných organizací, které mají zkušenost s doprovázením majoritních rodin s romskými dětmi v péči, se kterými byly uskutečněny polostrukturované rozhovory. Rozhovory byly analyzovány pomocí strukturující kvalitativní obsahové analýzy a výsledky studie poté prezentovány.

Klíčová slova: hodnoty sociálních pracovníků, hodnotové nastavení v sociální práci, náhradní rodinná péče, doprovázení pěstounských rodin, pěstounská péče, dítě romského etnika, náhradní rodina

ABSTRACT

This diploma thesis focuses on the values of social workers involved in accompanying majority foster families who have a Roma child in their care. The thesis is divided into a theoretical and an empirical part. The theoretical part consists of three chapters. The first chapter is devoted to social work in foster care in the Czech Republic and introduces substitute family care, fostering and the subjects involved in it, as well as the service of accompanying foster families. The second chapter deals with Roma children placed in foster care in majority families and explains in more detail the challenges in this area. The third chapter discusses the value systems of social workers and describes in more detail the role of values in social work, the ethics of social work and the value conflicts that social workers may experience in their profession.

The empirical part of this thesis aimed to explore the values of social workers who work with majority foster families who have a child of Roma origin in their care. Therefore, the main research question was formulated as follows: „What values do social workers from accompanying organisations follow in their work with majority families who have a child of Roma origin in foster care?“. In order to achieve the research objective, a qualitative research strategy was chosen. The research sample consisted of 10 informants – social workers from accompanying organisations with experience of working with majority families with Roma children in foster care – with whom semi-structured interviews were conducted. The interviews were analysed using structuring qualitative content analysis and the results of this study are presented.

Keywords: values of social workers, values in social work, substitute family care, accompanying foster families, foster care, child of Roma ethnicity, foster family

I. ÚVOD

Při vyrůstání dítěte ve své původní rodině se mohou objevit překážky, které dalšímu setrvání dítěte v rodině brání. Jedná se z pravidla o případy, kdy je dítě ve svém původním prostředí vystaveno nežádoucím a ohrožujícím jevům (např. týrání, zanedbávání nebo zneužívání). Poté je úkolem státu, aby zajistil takto ohroženým dětem náhradní prostředí (Ptáček, Kuželová & Čeledová, 2011). To může být poskytnuto prostřednictvím náhradní rodinné péče, která je v České republice upravena primárně zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tato diplomová práce se blíže zaměřuje na pěstounskou péči. Pěstounská péče je forma NRP, která je garantovaná státem, který se tak stará o zajištění dítěte a odměňuje ty, kteří mají dítě v péči (pěstouny). Dítě může do pěstounské péče přijmout fyzická osoba nebo manželé. Pěstouni zastupují dítě v nejrůznějších záležitostech nebo případně žádají o souhlas biologické rodiče nebo zákonné zástupce (Matějček & kol., 2002). Tato forma náhradní rodinné péče je vhodná u dětí, které nemají vhodné rodinné zázemí či jsou v ústavní péči, ale zároveň nejsou právně volné. Jedná se o případy, kdy biologičtí rodiče o děti buď nechtějí, nebo nemohou pečovat, ale zároveň stále nesou rodičovskou a vyživovací odpovědnost (Nožířová, 2012).

Ohrožené děti, kterých se možnost přijetí do pěstounské péče na území České republiky týká, nejsou pouze majoritního původu. Tato diplomová práce se věnuje dětem romského etnika. Proces zprostředkování pěstounské péče pro romské děti je považován za značně komplikovanější, než je tomu u dětí většinového etnika. Podíl zájemců ochotných přijmout dítě romského původu se odhaduje na méně než 10 %. Hlavními překážkami pro zájemce majoritního etnika o přijetí dítěte do pěstounské péče mohou být například obavy z nepřijetí romského dítěte ze strany okolí, kontakt s biologickou rodinou dítěte, strach z neovlivnitelných, genetických predispozic dítěte nebo jeho případná kulturní odlišnost (Barvíková & Paloncyová, 2022). V případech, kdy se žadatelé rozhodnout pro přijetí romského dítěte, je důležitá jejich správná příprava a podpora. Někteří majoritní pěstouni mohou mít tendence směřovat výchovu romského dítěte tak, aby jej co nejvíce oddálili od znalosti svého původu (Gabriel & Novák, 2008). Rozvoj identity u přijatého dítěte je však zásadní a je nutnou prevencí proti tzv. krizi identity u dítěte (Klimeš, 2006). Při výchově dítěte v náhradní rodině se mohou objevit také další výzvy, jako jsou

poruchy citové vazby (Bowlby, 2010) nebo psychická deprivace (Matějček & Langmeier, 2011). Z toho důvodu je důležité pěstouny, jejich rodiny i přijaté děti správně vést a podporovat. K tomu může být nápomocna právě služba doprovázení pěstounských rodin. Hlavní principy služby doprovázení jsou podpora, kontrola a vzdělávání. Klíčový pracovník poskytuje potřebnou podporu všem aktérům pěstounské péče. Sociální pracovník, který pěstounskou rodinu doprovází, je s ní v pravidelném, osobním kontaktu, který probíhá minimálně jedenkrát za dva měsíce. Sociální pracovník má také za úkol kontrolovat, zda pěstouni postupují při výkonu NRP v souladu se všemi dohodami a zvyšovat kompetence pěstounů díky jejich vzdělávání (Semerádová & kol., 2013).

Hodnoty v sociální práci jsou poměrně nejasně vymezeným pojmem. Jak upozornil Reamer (2018), termíny spojené s hodnotami jsou stále fádňě definovány, a to i přesto, že odborníci se touto tematikou zabývají již celou řadu let. Sociální práce je proměnlivý obor, jelikož je silně ovlivňován celou řadou aspektů, např. politickými, ekonomickými nebo kulturními. Sociální pracovníci také působí v různých sektorech a v rámci své profese vykonávají celou řadu činností. Tato různorodost může přirozeně ovlivňovat i hodnoty v sociální práci, ty by přitom mohly být silným pojítkem tohoto oboru (Banks, 2021). Téma je aktuální také proto, že neoliberalismus a současné trendy privatizace sociálních služeb může hodnoty silně ovlivňovat, podle Recmanové (2019) dokonce může dojít až k rozpadu hodnot sociální práce. Je proto důležité zabývat se hodnotovým nastavením sociálních pracovníků, lépe vyjasňovat tematiku hodnot, a prohlubovat celkovou znalost této oblasti. Sociální pracovníci, kteří se ve své profesi věnují doprovázení majoritních rodin s romskými dětmi, jsou, podobně jako pracovníci v jiných oblastech sociální práce, vystavováni celé řadě faktorů, které je mohou ovlivňovat (např. negativní postoj okolí k etniku dítěte). Také se mohou potýkat s etickými dilematy, mimo jiné protože jejich role v doprovázení je jednak klienty podporovat, ale zároveň i kontrolovat. Považuji tedy za přínosné blíže prozkoumat hodnotové nastavení těchto sociálních pracovníků.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Sociální práce v náhradní rodinné péči v České republice

První kapitola teoretické části se zabývá sociální prací v náhradní rodinné péči (NRP) v České republice. Tento text si klade za cíl přiblížit důležité pojmy pro kontext této práce jako je náhradní rodinná péče a její typy, pěstounská péče v zahraničí i v ČR, doprovázení pěstounských rodin aj.

1.1 Náhradní rodinná péče

Termín náhradní rodinná péče definuje MPSV (2023) jako typ péče o ohrožené děti, která není kolektivní. Tato péče je uskutečňována náhradními rodiči v jejich vlastních rodinách a přijatým dětem je tak umožněno vyrůstat v co nejvíce přirozeném prostředí. Nožířová (2012) upozorňuje, že pojem je někdy zaměňován s náhradní výchovnou péčí, o které pojednával také Matoušek (2003). Mezi pojmy je však dle Nožířové (2012) zásadní rozdíl, a to především v tom, že do náhradní výchovné péče spadá i péče ústavní. V rámci této práce tedy budu užívat pojem náhradní rodinná péče. Náhradní rodinná péče je v České republice upravena primárně zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Do NRP je vhodné umístit děti, které jsou ve své původní rodině či původním prostředí vystaveny nežádoucím a ohrožujícím jevům (může se jednat o týrání, zanedbávání nebo zneužívání dítěte). Zajistit ohroženým dětem náhradní prostředí je úkolem státu, který by se měl zabývat také otázkou, jaké náhradní prostředí je pro zdravý vývoj dítěte nejlépe vyhovující (Ptáček, Kuželová & Čeledová, 2011).

Náhradní rodinná péče má několik forem. Jedná se o svěřenectví, pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu, poručenství s osobní péčí a osvojení (MPSV, 2023):

- Svěřenectví neboli péče jiné osoby je forma NRP, kdy o dítě pečuje osoba příbuzná či blízká. V tomto případě je rodičům dítěte ponechána rodičovská i vyživovací odpovědnost
- Pěstounská péče (PP) má se svěřenectvím společné to, že rodičům dítěte zůstává zachována odpovědnost za dítě. O dítě pečuje osoba vybrána krajským úřadem (pěstoun). Pěstoun má nárok na finanční odměnu či jiné příspěvky při PP. Má také za povinnost se v oboru vzdělávat.

- Pěstounská péče na přechodnou dobu je krizovým institutem péče o děti v ohrožení. Jde o dočasnou formu NRP, která může nejdéle trvat jeden rok.
- Poručenství s osobní péčí je vhodnou formou NRP v případě, že rodič, který by plnil svoji odpovědnost vůči dítěti absentuje. Poté soud dítěti určí poručníka, který se tak stává zákonným zástupcem dítěte.
- Osvojením (neboli adopcí) zanikají právní vazby dítěte na biologickou rodinu. Osvojitelé nemají nárok na finanční odměnu a dítě přijímají za vlastní.

1.2 Pěstounská péče

V kontextu této práce je potřeba se blíže zaměřit na pěstounskou péči (PP). V první řadě je nutné tento pojem vysvětlit. Matoušek (2003) pojem definuje jako formu náhradní rodinné péče, kterou v ČR financuje a zajišťuje stát a o svěřeni dítěte do pěstounské péče u nás rozhoduje soud. Jak uvádí Nožířová (2012), pěstounská péče je forma NRP vhodná u dětí, které nemají kvalitní rodinné zázemí či jsou v ústavní péči, ale zároveň nejsou právně volné. Autorka podotýká, že jde o případy, kdy biologičtí rodiče o děti buď nechtějí, nebo nemohou pečovat, zároveň ale mají stále rodičovskou a vyživovací odpovědnost. Matějček a kol. (2002) definuje tuto formu NRP jako péči, která je zaštiťována státem – stát tak tedy poskytuje dostatečné zajištění dítěti a také v přiměřené míře odměňuje ty, kteří o něj pečují. Dítěte se dle autorů může v rámci pěstounské péče ujmout jak fyzická osoba, tak manželé. Autoři dále uvádí, že pěstouni zastupují svěřené dítě v běžných věcech, případně žádají o souhlas rodiče či zákonné zástupce dítěte. O svěřeni do pěstounské péče rozhoduje soud. Co se odměn pro pěstouny týká, Nožířová (2012) podotýká, že takové finance rozhodně nemohou sloužit ke zvýšení životního standardu pěstouna. O odměnách více hovoří MPSV (2023), které říká, že finanční odměna je poskytována jako forma společenského uznání jednotlivci, který pečuje o dítě jiných rodičů skrze zprostředkovanou pěstounskou péči. Podmínky pro nárok na odměnu zahrnují skutečnou osobní péči o svěřené dítě a existenci příslušných dokumentů potvrzujících tuto péči. Ministerstvo podotýká, že pěstoun má nárok na odměnu i po dosažení zletilosti svěřeného dítěte, pokud ještě má nárok na příspěvek na jeho potřeby z důvodu nezaopatřenosti.

Co se výše této odměny týče, ministerstvo uvádí, že se odvíjí od násobku zákonem daného koeficientu a minimální mzdy, což závisí na typu poskytované PP, počtu svěřených dětí a jejich zdravotním stavu. Pěstounskou péči přibližuje také Macková

(2014), která uvádí, že právům a povinnostem při výkonu pěstounské péče se věnuje část patá zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Pěstouni mají dle autorky celou řadu práv a povinností. Jedná se o právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě (např. v případě pracovní neschopnosti či úmrtí v rodině), právo na zprostředkování odborné pomoci (např. psychologické), právo na získání bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti a na zajištění asistence u styku oprávněných osob s dítětem. Naopak povinností pěstounů je zvyšování si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě, umožnění sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče a v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte udržovat a rozvíjet vztahy dítěte s osobami dítěti blízkými (např. styk s biologickou rodinou, pokud soud nestanovil jinak).

1.2.1 Pěstounská péče v Evropě

Pro lepší náhled na pěstounskou péči je vhodné znát její aspekty i v jiných zemích v Evropě, jelikož její podoba se může jinde ve světě lišit a různorodé zkušenosti mohou být v tomto tématu obohacující.

Skandinávský model PP, do kterého je řazeno mimo jiných zemí i Dánsko, přibližuje Paleček (2013). Autor blíže pojednává o situaci v Dánsku, kde byl od poloviny 70. let kladen důraz na přechod od ústavní péče k pěstounským rodinám. Aktuálně tvoří pěstounská péče kolem 40 % náhradní péče. V kurzu už dle autora nejsou velké dětské domovy, ty se postupně mění na zařízení pro menší skupiny dětí. Dánský systém v minulosti dle autora vylučoval pokrevní příbuzné děti z náhradní péče, ale současný zákon zdůrazňuje koncept síťové péče, kde je odpovědnost za podporu dítěte rozšířena na rodiče, širší příbuzenstvo a sociální síť rodiny. Kromě tradiční pěstounské péče byla zavedena komunální/místní pěstounská péče, zaměřená na děti se speciálními potřebami. Kjeldsen a Bruhn Kjeldsen (2010) zkoumali výsledky celé řady studií na téma poskytování pěstounské péče v Dánsku. Autoři podotýkají, že i přesto, že je Dánsko vnímáno jako pokrokový stát orientovaný na sociální péči, systém pěstounské péče vykazuje mnoho obtíží, podobných těm, které jsou hlášeny ve Velké Británii či USA. Některé z těchto problémů lze přičítat nevhodným požadavkům na pěstouny (např. aby se příliš nevázali na svěřené děti), a nejasnému rozdělení odpovědnosti mezi

profesionály a pěstouny. V důsledku toho podle autorů v některých případech dochází ke zbytečnému přerušování umístění dětí v PP, které potřebují stabilitu a dlouhodobou péči. O tomto hovoří i Paleček (2013), který uvádí, že pěstounská péče v Dánsku je vnímána pouze jako doplněk původní rodiny. Z toho důvodu je často emoční vazba mezi pěstouny a svěřeným dítětem profesionály (sociálními pracovníky) vnímána jako problém. Autor dále pojednává o faktu, že dánský systém podporuje zapojení dítěte do rozhodovacího procesu týkajícího se jeho budoucnosti a poskytuje právo dítěte staršího 12 let na vyjádření se o pěstounských rodičích. Bubleová (2002) vyzdvihuje, že pěstounská péče v Dánsku je často zmiňována v médiích a není přehlížena. Média přináší například konkrétní příběhy místních dětí umístěných v PP.

Jak uvádí Paleček (2013), Velká Británie je v kontextu náhradní rodinné péče známá jako země, která usiluje o snižování počtu dětí vychovávaných v ústavní péči. Od roku 1978 proto došlo k výraznému poklesu počtu dětí umístěných v ústavech. Zajištění setrvalosti péče a dlouhodobých vztahů pro děti je dle autora považováno za klíčové. Paleček dále říká, že přestože je preferována dlouhodobá péče, jen čtvrtina dětí v pěstounské péči zůstává v PP dlouhodobě. Kolektiv autorů porovnával data z oblasti PP ve Velké Británii v období deseti let. Nejvyšší počet dětí vyrůstá mimo domov ve Skotsku, poté následuje Wales, menší počet dětí v náhradní péči je v Anglii a Severním Irsku (McGhee et al., 2018). Autoři dále upozorňují, že ve Velké Británii absentuje systematické shromažďování důležitých dat o sociálních a ekonomických podmínkách dětí. Země se snaží o zvyšování kvality PP. Podle Palečka (2013) se profesionalizace pěstounské péče projevuje v možnostech studia pro pěstouny na univerzitách a zvýšení prestiže této formy NRP. Podle autora je v této zemi také běžné vytváření různých podpůrných skupin a online portálů na pomoc a podporu pěstounům.

Další evropskou zemí, která bude v této kapitole v souvislosti se systémem PP zmíněna, je Nizozemsko. Podle Bubleové (2002) v Nizozemsku existuje profesionální pěstounská péče a je upravena zákonem. V systému PP podle autorky též figuruje celá řada neziskových organizací, ty jsou však státem pravidelně kontrolovány a do pěstounské péče jsou v Nizozemsku umisťovány jak dlouhodobě, tak krátkodobě. Kolektiv autorů provedl studii, která zkoumala plánované a neplánované ukončení umístění dětí do pěstounské péče v Nizozemsku. Výsledky jejich výzkumu ukázaly, že 35 % všech ukončení umístění do PP bylo neplánovaných. Pravděpodobnost k ukončení PP zvyšovala dle autorů celá řada faktorů. Jednalo se například o problémové chování svěřených dětí, stres rodičů, ale také o jiný etnický původ dětí, než je ten majoritní.

Výsledky dále naznačují, že podpora pěstounských rodičů při řešení problémového chování pěstounského dítěte může být klíčovým prvkem efektivní prevence přerušovaných pěstounských umístění (Rooij et al., 2015). Na důležitost snah o snižování počtu dětí umístěných v ústavní péči upozornil i nizozemský kolektiv autorů (Ijzendoorn et al., 2020). Ti navíc podotýkají, že ústavní péče s sebou nese celou řadu rizik pro vývoj dítěte (např. opožděný vývoj). Děti, které jsou z ústavní péče umístěny do pěstounské péče, vykazují dle kolektivu autorů rychlé zotavení, zejména v oblasti tělesného růstu.

Dále bude zmíněn také systém PP v sousední zemi České republiky, a to konkrétně v Polsku. O tématu pojednal Novák (2013), který zmiňuje, že v Polsku byly patrné snahy o snížení počtu dětí umístěných do ústavní péče. To s sebou dle autora neslo pozitiva, jako například přetvoření velkých institucí na multifunkční domovy pro děti, ale také negativa v podobě nárůstu byrokracie či politizace obsazování vedoucích pozic v tomto typu sociálních služeb. Autor také zmiňuje, že v současné době je již situace jiná a v Polsku existují nové instituty a formy sociální pomoci rodině (včetně práce s rodinou, koordinátorů náhradní rodinné péče či asistentů rodiny). Současný systém také klade větší důraz na podporu rodin a návrat dětí do biologických rodin, pokud je to možné. Situaci NRP v Polsku zkoumal také kolektiv autorů, který zmiňuje důležitý polský zákon o podpoře rodiny a alternativní péči z roku 2011, který popisuje právní rámec pěstounské péče v této zemi. Co se počtu dětí umístěných do různých typů PP v Polsku v roce 2015 týče, autoři uvádí, většina dětí (82 %) bylo umístěno v příbuzenské pěstounské péči, kde mají pěstounští příbuzenský vztah k pěstounskému dítěti (nejčastěji se jednalo o prarodiče). Dalších 14 % dětí bylo v tzv. neprofesionálních pěstounských rodinách. Jedná se o pěstouny, kteří s dětmi nemají příbuzenský vztah. Zbylá 4 % dětí byla umístěna do tzv. profesionálních pěstounských rodin, což v Polsku znamená pěstouny, kteří pečují o děti se speciálními potřebami či se o dítě starají krátkodobě v případě nouze (Knuiman, 2015).

Poslední zemí, která bude v této kapitole zmíněna, bude opět sousední země České republiky, v tomto případě Slovenská republika. Macela (2019) uvádí, že systém NRP na Slovensku je zčásti podobný tomu českému. Právní úprava PP dle autora vychází z obdobných aspektů jako v českém právu. Rozdílem dle autora je, že krátkodobá pěstounská péče jako taková v zemi neexistuje. Jsou zde však profesionální rodiče, kteří poskytují péči v krátkodobé nebo krizové situaci. Na

Slovensku je také podle jasně stanovena věková hranice zamezující umístování malých dětí do ústavní péče, která se neustále zvyšuje. O PP v dřívějších letech na Slovensku pojednal také Paleček (2013). Ten říká, že po rozpadu Československa vznikaly na Slovensku občanské iniciativy, které usilovaly o reformu náhradní výchovy dětí. V té době také docházelo k transformaci vnitřní struktury dětských domovů (byly zde snahy o přiblížení prostředí spíše tomu rodinnému). Autor zmiňuje také slovenský zákon o rodině z roku 2005, který rozlišil různé formy náhradní péče, včetně pěstounské péče. Autor upozorňuje, že romské a starší děti mají větší obtíže najít vhodné náhradní rodiny. Podotýká, že situace romských rodin je obzvláště obtížná, a tak je mnoho dětí v dětských domovech romského původu.

Kapitola pojednala o pěstounské péči v pěti evropských zemích. Jednalo se o Dánsko, Velkou Británii, Nizozemsko, Polsko a Slovensko. Z tohoto textu je patrné, že každá ze zemí má k pěstounské péči svůj vlastní přístup a náhled na ni se může lišit. Mnoho aspektů mají však tyto země podobně, potýkají se například s nižším zájmem o svěřením do PP dětí jiného než majoritního původu. Z výše uvedeného také vyplývá, že ve všech zmíněných zemích jsou patrné snahy o tzv. deinstitucionalizaci v kontextu náhradní rodinné péče, jinými slovy zde pozorujeme pokusy o snižování počtu dětí vyrůstajících v ústavech.

1.2.2. Pěstounská péče v České republice

Po přiblížení situace s pěstounskou péčí v jiných evropských zemích je nutno v kontextu této práce zaměřit se na prostředí České republiky. Co se legislativy týče, pěstounská péče je upravena zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, § 958–970, a zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, § 47 (Středisko náhradní rodinné péče, 2023). Vývoj legislativy v této oblasti byl v posledních desítkách let významný.

Barvíková (2015) pojednává o tom, že Česká republika byla po přelomu milénia kritizována za vysoký počet dětí umístěných v ústavní péči. Změnu dle autorky mimo jiné přinesla novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí (zákonem č. 410/2012 Sb.), která obsahovala postupy ke zkvalitnění systému péče o ohrožené děti. Autorka podotýká, že návrhy na tuto novelu předkládaly některé neziskové organizace působící v této oblasti již od roku 2000. Autorka navazuje na zmínku o novele tím, že v následujícím roce, tedy 2013, prudce vzrostl v České republice počet dětí umístěných

v pěstounské péči. Podíl na tomto podle autorky měla i média, která v období příprav novely a schvalovacího procesu informovala veřejnost o posílení postavení a finanční odměny pěstounů. Středisko náhradní rodinné péče (Středisko náhradní rodinné péče, 2023) definuje tento typ NRP takto:

„Pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče, při které pěstoun o dítě osobně pečuje a je zodpovědný za jeho výchovu. Z právního hlediska ale mezi pěstounem a dítětem nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem, tak jak je tomu v případě osvojení. Pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech a nemá k dítěti vyživovací povinnost. K výkonu mimořádných záležitostí (např. vyřízení cestovního dokladu) musí požádat o souhlas zákonného zástupce dítěte (zpravidla biologického rodiče dítěte), případně soud.“

Středisko NRP také dodává, že ve většině případů děti umístěné v PP znají své biologické rodiče a náhradní rodiče (pěstouni) mají povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat vztah dítěte se svou původní rodinou.

Umístění dítěte do pěstounské rodiny však přechází celá řada činností. Jedná se o tzv. proces zprostředkování (MPSV, 2023), které provádí orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD) a také soudy. Jak ministerstvo uvádí, procesem zprostředkování začíná zajišťování náhradní rodinné péče pro dítě. Tento postup zaručuje dětem i žadatelům potřebnou právní jistotu a odpovídající ochranu jejich zájmů. Ministerstvo dále popisuje fáze tohoto procesu, který se řídí podle § 19a zákona o sociálně-právní ochraně dětí. Tyto fáze jsou:

- Vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče
- Vyhledávání osob, které jsou vhodné stát se pěstouny
- Odborná příprava těchto osob k přijetí dítěte do rodiny
- Výběr určité fyzické osoby vhodné stát se pěstounem konkrétního dítěte, jemuž se pěstounská péče zprostředkovává
- Zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou

Důležité je v kontextu tohoto textu více popsat samotný proces zprostředkování pěstounské péče. Jednotlivé kroky popisuje Středisko náhradní rodinné péče (2023):

1. Žádost o zařazení mezi zájemce o pěstounskou péči musí být podána na obecním úřadě obce s rozšířenou působností v místě trvalého pobytu žadatele (v případě manželů v místě trvalého pobytu jednoho z nich).
2. Hodnocení zájemců je prováděno obecním úřadem obce s rozšířenou působností, který provádí sociální šetření v rodině zájemců (na místě jejich skutečného bydliště). Po shromáždění potřebné dokumentace, jako je zpráva o zdravotním stavu, trestní bezúhonnost a sociálně-ekonomické poměry, postoupí obecní úřad žádost včetně všech dokumentů na příslušný krajský úřad. K žádosti je připojeno i stanovisko obecního úřadu.
3. Krajský úřad posuzuje zájemce a zajišťuje psychologické posouzení a posouzení zdravotního stavu lékařem. Současně zařadí potenciální náhradní rodiče do přípravných kurzů na přijetí dítěte do rodiny. Posouzení se zaměřuje na charakteristiku osobnosti, psychický a zdravotní stav zájemců s ohledem na jejich schopnost vychovávat dítě. Hodnotí se také motivace, kvalita vztahů a stabilita rodinného prostředí (včetně postojů ostatních členů rodiny sdílejících domácnost). Odborné posouzení zahrnuje i zhodnocení přípravy na přijetí dítěte do PP.
4. Krajský úřad na základě odborného posouzení vydá rozhodnutí o zařazení (nebo nezařazení) zájemců do evidence pěstounů pro účely zprostředkování NRP. V případě nesouhlasu s rozhodnutím mají zájemci možnost podat odvolání.
5. Krajský úřad vede evidenci dětí, které potřebují umístit do náhradní rodiny. Výběr rodiny je v závislosti na potřebách konkrétních dětí a schopnosti budoucích pěstounů těmto potřebám vyhovět.
6. Vybraná rodina je informována krajským úřadem, seznámena s dokumentací dítěte a uskutečňuje se osobní kontakt.

1.3 Subjekty figurující v PP v ČR

Zásadním aktérem v rámci náhradní rodinné péče v České republice je nejen Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), ale také celá řada neziskových organizací specializujících se na tuto tematiku. Novák (2014) podotýká, že legislativní rozdělení pravomocí mezi tyto aktéry počítá s tím, že se aktéři budou přizpůsobovat konkrétním situacím a budou tak flexibilní a dle výzkumů k této flexibilitě v praxi skutečně dochází, jelikož se pravomoce aktérů často překrývají. Autor však podotýká, že jím uskutečněná studie zjistila, že nastavené rozdělení není často pracovníkům OSPOD ani neziskovým organizacím dostatečně srozumitelné. Zástupci neziskových organizací v některých

případech vnímají nesoulad s pracovníky OSPOD (nepřiměřené požadavky, neochota dělit se o poskytování služeb). Pracovníci OSPOD dle výsledků studie mají nedostatek času a kapacit na poskytování veškerých služeb pěstounům a rády by část své agendy přenechali neziskovým organizacím. Zástupci neziskových organizací dle autora diskutovali více na systémové úrovni, kde vnímali jako rozporuplné postavení sociálních pracovníků OSPOD. Na základě těchto úvah by jako odpovídající poskytovatele služeb viděli především neziskové organizace. Naopak sociální služby poskytované v rámci PP v ČR pozitivně hodnotí Šmídová-Matoušová (2014). Spolupráce s neziskovými organizacemi a možnost nasmlouvání potřebných služeb často „na míru“ specifických potřeb dítěte podle požadavků OSPOD, rozvoj poradenství aj. vnímá autorka jako velmi užitečné. Velmi kvalitní jsou dle autorky podmínky vzdělání pěstounů a úroveň přípravy na pěstounství. Pozitivně hodnotí i další podpůrné a rozvojové aktivity, jako kluby pěstounů, svépomocné skupiny, společné pobyty náhradních rodin apod. Autorka však podotýká, že některé sociální služby nejsou zatím dostatečně dostupné a rozvinuté. I přestože jsou sociální služby, podpora a doprovázení v agendě celé řady neziskových organizací, jejich doplnění a rozšíření bude nutné (např. v oblasti prevence sociálního vyloučení).

Jako příklad uvádím Středisko náhradní rodinné péče, které aktuálně poskytuje pěstounům tyto služby: poradenství, vzdělávání, sdílení (kluby, sdílejší skupiny) a služba odlehčení (příměstské tábory, doučování, pobyty pro děti). Služby střediska jsou určeny pěstounům, dětem umístěným v PP, sourozencům v rodině a poručíkům (Středisko náhradní rodinné péče, 2023).

1.3.1 Služba doprovázení pěstounských rodin

Doprovázení pěstounských rodin je velmi důležitým aspektem, a to i v případě majoritních náhradních rodin, které mají v PP dítě romského původu. Řezáč (2016) říká, že doprovázení pěstounských rodin bylo v ČR legislativně ukotveno v roce 2013, kdy každý pěstoun získal povinnost uzavřít dohodu o výkonu pěstounské péče s příslušným úřadem (a to 30 dnů od umístění dítěte do své péče). Autor navazuje tím, že po uzavření dohody o výkonu PP je každé náhradní rodině přidělen tzv. klíčový pracovník (jedná se o sociálního pracovníka), který s rodinou poté komunikuje, doprovází ji a je s ní v úzkém kontaktu.

Pracovníci, kteří tuto službu poskytují (tzv. klíčoví pracovníci), musí splňovat kvalifikační požadavky. Ty vyplývají ze zákona o sociálních službách a ze zákona o sociálně právní ochraně dětí. Pracovníci z doprovodných organizací se při přímé práci s rodinami oběma těmito zákony měli řídit (Semerádová et. al., 2013). Konkrétně se jedná o tyto zákony:

- Zákon č. 401/2012 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí dovoluje v § 4 odst. 2 písm. d), aby vedle obecních úřadů, obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, újezdních úřadů, krajských úřadů, Ministerstva práce a sociálních věcí a Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu, krajských úřadů práce, zajišťovaly sociálně-právní ochranu dětí také další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny (dále jen „pověřené osoby“). Fyzické a právnické osoby mohou sociálně-právní ochranu poskytovat na základě rozhodnutí o pověření a v rozsahu, který tento zákon umožňuje a který je ve vztahu ke konkrétní pověřené osobě blíže vymezen v rozhodnutí o udělení.

- Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů zahrnuje službu Doprovázení pod služby prevence, konkrétně se jedná o Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

Semerádová a kol. (2013) dále podotýkají, že pověřené osoby jsou povinny se řídit při výkonu sociálně-právní ochrany standardy kvality sociálně-právní ochrany, které jsou kritérii určujícími úroveň kvality poskytování sociálně právní ochrany. Zákon uvádí práva a povinnosti pěstounů, konkrétní naplnění práv a povinností je také stanoveno v Dohodě o výkonu pěstounské péče, kterou s pěstouny může kromě místně příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností, jiného obecního úřadu nebo krajského úřadu, uzavřít také pověřená osoba. Autoři také zmiňují, že s uzavřením dohody s jiným subjektem musí místně příslušný OSPOD vyslovit souhlas.

Matoušek (2021) identifikoval pracovní činnosti sociálních pracovníků působících v zařízení pro doprovázení pěstounských rodin v České republice. Jedná se o tyto činnosti:

- Hodnocení situace rodiny a dítěte
- Uzavírání smluv
- Vytváření zakázky

- Poskytování poradenství o péči pro děti, o jejich výchově, výkonu rodičovské odpovědnosti
- Pomoc při řešení rodinných problémů
- Doprovázení členů rodiny při jednání s jinými organizacemi, úřady
- Organizace případových konferencí a vlastní účast na nich
- Účast na soudních jednáních
- Spolupráce s dalšími organizacemi na případu.

Hlavní principy služby doprovázení jsou podle Semerádové a kol. (2013) tři: podpora, kontrola a vzdělávání. Klíčový pracovník podle autorek poskytuje potřebnou podporu pěstounům, přijatému dítěti i rodině jako celku. Sociální pracovník, který pěstounskou rodinu doprovází, je s ní v pravidelném, osobním kontaktu. Ten probíhá minimálně jedenkrát za dva měsíce. Klíčový pracovník s pěstouny řeší celou řadu témat, od vývoje dítěte, péči o něj či výchovné postupy. Autorky podotýkají, že velmi důležitou rolí doprovázejícího pracovníka je podpora pěstounů v řešení aktuálních obtíží rodiny. Pracuje však s pěstouny i na dlouhodobých záležitostech. Je zde snaha o pomoc k rozvoji dítěte a zvýšení kvality života celé rodiny. V doprovázení se dle autorek objevují témata jako posílení vztahové vazby, podpora identity dítěte, péče o sourozenecké vztahy atd. Klíčový pracovník také podporuje přímo dítě a to tak, že mapuje jeho potřeby a sleduje jeho spokojenost. Důležitým aspektem v roli klíčového pracovníka je také přinášení zpětné vazby celé rodině. Kolektiv autorek dále popisuje princip kontroly. Sociální pracovník má za úkol kontrolovat, zda pěstouni postupují při výkonu NRP v souladu se všemi dohodami. V případě ohrožení dítěte má pracovník za povinnost učinit potřebné kroky k zajištění bezpečí dítěte v PP. Třetím principem doprovázení je podle Semerádové a kolektivu vzdělávání, a to včetně posilování a zvyšování kompetencí pěstounů pro výkon náhradní rodinné péče.

Řezáč (2016) se zabýval konkrétní organizací, která se věnuje doprovázení pěstounských rodin. Autor zjistil, že sociální pracovníci z této organizace vidí své poslání v podpoře a pomoci pěstounským rodinám při vytváření bezpečného a harmonického prostředí pro zdravý vývoj dětí. Služba doprovázení je zde poskytována bezplatně a diskrétně. Děje se tak přímo v domácnostech pěstounských rodin či v prostorách zařízení. Tým klíčových pracovníků této

organizace vnímá dle autora náhradní rodinnou péči jako příležitost a šanci pro ohrožené děti. Podobně jako v mnoha ostatních doprovázejících organizací PP jsou i zde realizována pravidelná setkání pěstounských rodin a různé odborné semináře určené pro pěstouny.

2. Romské děti v pěstounské péči v majoritních rodinách

Přijetí dítěte odlišného (v tomto případě romského) etnika do pěstounské péče do majoritní rodiny s sebou může nést celou řadu specifik. V této kapitole proto bude pojednáno o roli romského etnika dítěte v náhradní rodinné péči a možných výzvách, které se s tímto tématem pojí.

2.1 Romské etnikum

Při pojednání o tématu romského etnika je důležité nejprve upozornit na nejasnost pojmů týkajících se této oblasti. Barvíková a Paloncyová (2022) upozorňují, že je pojem etnikum v některých případech například zaměňován s pojmy jako jsou národ, národnostní menšina apod. Růžička (2006) vnímá etnicitu pouze jako domnělou esenci, která je okolím určitým skupinám přisuzována. Na základě toho může dle autora docházet i k diskriminaci, např. v podobě přidělování bydlení ve vyloučených lokalitách. Autor podotýká, že skupinám obyvatel, které mají určité odlišnosti oproti většinové společnosti, je často přiřazována etnická nálepka. Toto nálepkování však dle autora nebere v potaz ostatní aspekty – např. jak tyto osoby identifikují samy sebe nebo zdali pro ně etnicita nehraje vůbec žádnou roli. Etnicita se tak v očích autora stává spíše jakousi externí konstrukcí jinakosti. Na nejasnost ve vymezení pojmů upozornil také Jakoubek (2005), který říká, že není možné sjednocovat pojmy jako je etnicita, identita nebo kultura, a automatické přisuzování specifických rysů či kultury odlišným etnickým (či národnostním) skupinám, je mylné.

Co se romské menšiny v kontextu České republiky týče, Jakoubek (2005) podotýká, že není možné Romy jakkoli generalizovat či je shromažďovat do jedné pomyslné kategorie, jelikož je zřejmé, že v rámci této pomyslné jednotné etnické skupiny se nachází celá řada skupin, které se vzájemně odlišují (co se sdílených kulturních vzorců týče). Autor tedy navrhuje od tohoto zobecňování upustit a zaměřuje se na konkrétní rysy různých romských kultur. Co se tradiční romské kultury týče, je dle autora zásadní právě příbuzenství – a to primárně to, zdali konkrétní jedinec odvozuje svoji identitu od svých

příbuzných a cítí se být příslušníkem této skupiny. Dále autor popisuje tzv. národní romskou kulturu, jejímž základním principem je, zdali se jedinec identifikuje s romským národem jako celkem, a odvozuje od toho svoji identitu (samozřejmě za předpokladu, že jedinec hájí představu, že Romové jsou jednotným národem a sdílejí totožnou identitu). Některé kulturní aspekty jsou Romům však přiřazovány okolím, podle autora jde například o kulturu chudoby. Tyto předpoklady okolí mohou dle autora mít vliv i na romskou minoritu, která může vzorce kultury chudoby přijmout, na životní styl v chudobě se adaptovat a mít poté potíže ho změnit. Tyto přijaté vzorce se pak předávají mezi generacemi. Za specifické znaky kultury chudoby přisuzované Romům autor považuje např. nedůvěru ke státním institucím, absenci majetku, vysokou porodnost a soustředění se pouze na přítomnost (což může vést mj. k půjčování si peněz atd.) S tím může souviset i život těchto skupin ve vyloučených lokalitách. Tzv. socio-prostorovou exkluzi popisuje Růžička (2006), který směřování „odlišných“ skupin do vyloučených lokalit považuje za formu sociální kontroly. Skupinám, které jsou definovány jako esenciálně odlišné, jsou tak stavěny jakési prostorové hranice, které se snaží odstraňovat alternativy z většinové společnosti. To dle autora naznačuje také jakousi nadřazenost majority a její snahy konstruovat kulturní odlišnosti romského etnika.

2.1.1. Romské etnikum jako stigma

V kontextu přijetí dítěte romského dítěte do majoritní rodiny je podstatné pojednat o odlišném etniku dítěte od majority jakožto možném stigmatu.

Klimeš (2006) upozorňuje, že náhradní rodiče by si měli být vědomi faktu, 75 % Čechů odmítá mít za souseda Roma a že stejně tak i 75 % žadatelů o NRP je etnicky vyhraněných a odmítají tak dítě jiného než majoritního fenotypu (je tomu tak i v případech, kdy odlišný původ dítěte na něm není možné vizuálně spatřit). Barvíková a Paloncyová (2022) zkoumaly úlohu romské etnicity dítěte během procesu zprostředkování náhradní rodinné péče v České republice na základě výsledků dvou průzkumů provedených v roce 2021. Respondenty těchto průzkumů byli pracovníci Odborů úřadů práce a krajských úřadů, které se na NRP specializují. Z výsledků šetření vyplývá, že v roce 2020 byly přibližně dvě pětiny dětí zapsaných v evidenci pro zprostředkování NRP romského původu. Vyšší podíly romských

děti, které čekají na umístění do náhradní rodiny, se vyskytují zejména v pohraničních oblastech na východě, severu a západě ČR. Oproti dětem majoritního etnika je proces zprostředkování NRP pro romské děti obvykle považován za složitější a delší. Podíl zájemců ochotných přijmout dítě romského původu se odhaduje převážně na méně než 10 %. Hlavní bariérou pro zájemce z většinového etnika je obava, že přijetím romského dítěte se celá rodina stane etnicky smíšenou. Respondenti také dle autorek zmiňovali obavy z nepřijetí romského dítěte ze strany okolí a společnosti, kontaktu s biologickou rodinou dítěte, genetických dispozic dítěte, které nejsou ovlivnitelné, a kulturních odlišností.

Oproti údajům, které zmiňoval autor Klimeš (2006), se tedy situace dle výsledků šetření z roku 2020 autorek Barvíkové a Paloncyové (2022) zhoršila. Klimeš zmiňoval, že okolo 15 % žadatelů o přijetí dítěte do rodiny bylo v roce 2006 etnicky nevyhraněných, v roce 2020 by však dle autorek romské dítě do své rodiny přijalo jen necelých 10 % žadatelů majoritního původu.

Situaci by dle Barvíkové a Paloncyové (2022) mohla změnit právě kvalitní příprava zájemců o PP a vhodná spolupráce s doprovodnými organizacemi. Příprava zájemců je totiž procesem, během něhož mají účastníci možnost získat co nejvíce informací a následně se zodpovědně rozhodnout, jak postupovat dále. Kvalitní příprava dle názoru autorek obvykle zahrnuje strategie pro vyrovnání se s rasovými předsudky ve společnosti a způsoby, jak etnicky odlišného dítě před stigmatizujícím pohledem okolí chránit. Důležitými tématy v přípravě žadatelů o NRP jsou také přijetí romského dítěte v širší rodině pěstounů, jeho potřeby a podpora jeho identity. Důležitým poznatkem autorek je, že účastníci těchto příprav často reagují pozitivněji na možnost přijetí romského dítěte po ukončení procesu, než tomu bylo na začátku.

2.1.2 Etnizující přístup v sociální práci

Na problematiku etnizujícího přístupu v sociální práci u nás upozornila Kajanová (2017), která říká, že nejen v českém nejen veřejném, ale i odborném diskurzu se stále vyskytuje etnizující pohled na romskou menšinu. Autorka míní, že přestože v zahraničí se o rizicích tohoto přístupu v sociální práci diskutuje již mnoho let, v České republice je tématu věnována nedostačující pozornost. Situaci autorka vysvětluje faktem, že Romové jsou v ČR jedinou početnější etnickou minoritou, která je častěji klientelou sociálních pracovníků. Důvodem může být i skutečnost, že Romové jsou jedinou početnější etnickou minoritou, která se běžně stává klientelou sociálních pracovníků. Toto tvrzení podporuje

i Kaleja (2011). Ten podotýká, že etnizující pojetí nutí vnímat Romy v České republice jako jednolitou skupinu a případný problém sociálního vyloučení a chudoby romské populace jako konflikt soužití dvou skupin. Autor podotýká, že Romové v České republice však žádnou jednolitou skupinou nejsou, stejně tak jako jí nejsou čeští obyvatelé. Romská populace v ČR je totiž dle autora tvořena lidmi, kteří žijí v různých sociokulturních prostředích, mají a spoluvytvářejí tedy různé kulturní vzorce, různě utvářejí svou identitu (tedy i své romství) a jsou v různé míře společensky a ekonomicky úspěšní.

2.1.3 Výchova romského dítěte v majoritní rodině

Pro kontext této práce se zaměřím přímo na výchovu dítěte romského původu v neromské (majoritní) rodině. Gabriel a Novák (2008) pojednali o tom, že majoritní rodiče, kteří přijali romské dítě výchovu často směřují takovým stylem, aby výsledkem bylo dítě co nejvíce odlišit od příslušníků romské minority. Toto podpořil i Říčan (1998), který podotýká, že častou chybou náhradních rodičů je snaha vychovat z romského dítěte dítě neromské. Pěstouni se dle autora například snaží, aby se dítě v jejich péči co nejméně stýkalo s romskou komunitou a co nejméně se zabývalo svým původem. Autor zmiňuje v kontextu výchovy romských dětí v majoritních rodinách fenomén „volání krve“. Pojem vysvětluje tak, že romské dítě začne mít v průběhu dospívání s pěstouny vážné konflikty, které mohou vést ke vzpouře dítěte. Součástí takové vzpoury může být i pravidelný kontakt s Romy v okolí. K tomuto podle Říčana může dojít, proto dochází proto, že dítě si svůj etnický původ neuvědomuje, ale upozorní ho na něj okolí. Aby tato vzpoura ze strany dítěte nedopadla špatně (např. zavržením náhradní rodiny či vlastní sebepojetí dítěte jako špatného člověka) autor doporučuje náhradním rodičům seznámit přijaté dítě s kladnými stránkami Romství (seznamovat ho s pohádkami, písněmi). Je zásadní, aby se dítě o svém původu dozvědělo přímo od rodičů. Autor navrhuje také zajistit přijatému dítěti kontakt s touto minoritou (i mimo biologickou rodinu). Vančáková (2008) zmiňuje, že o „volání krve“ se hovoří právě z neznalosti příčin, proč k tomuto fenoménu u romských dětí vyrůstající v majoritních rodinách dochází. Děti dle autorky mají sklony k mylným představám o svém původu a k útěku za původní rodin, protože je jejich vlastní minulost příliš zahalena a nebyly s ní dostatečně seznámeny.

Klimeš (2006) vyzdvihuje důležitost rozvoje vlastní identity u přijatého dítěte. To je dle autora zásadní právě v pubertě. Důvod, proč mnoho přijetí romských dětí do majoritních rodin končí neúspěšně právě v tomto věku dítěte je dle autora to, že náhradní rodiče spolu s okolím chybně připisují selhání výchovy dítěte „odlišným genům“. Pravdou však je, že se nejspíš nepovedlo budování identity dětí v předchozích obdobích. Děti potom dle autora mohou mít tzv. krizi identity, tudíž neví, kdo jsou či jaké je jejich místo v životě nebo společnosti. Vhodnou prevencí může být mimo jiné takzvaná multikulturní výchova. Tu Průcha (2006) definuje jako vzdělávací aktivity soustředící se na vytváření vzájemného respektu a spolupráce mezi lidmi např. různých národů nebo náboženských skupin. Tyto činnosti mohou probíhat nejen ve formě reklamy, programů ve škole či volném čase, ale také v politickém kontextu. Kaleja (2011) podotýká, že multikulturní výchova řeší problematiku integrace a inkluze znevýhodněných skupin, vzájemnou toleranci a respektování odlišných specifik, vždy za předpokladu nenarušené přirozené harmonie v soužití mnoha lidských skupin.

Jako vhodnou prevencí pro předejití možným problémům při vyrůstání romského dítěte v neromské rodině navrhuje Klimeš (2006) aktivní budování identity přijatého dítěte. K dosažení zdravé identity je dle autora potřeba, aby rodiče sami poznali romský svět, jeho historii a kulturu. Důležité je, aby rodiče věnovali dítěti dostatek informací o jeho původu a identitě od chvíle přijetí až do dospělosti. Autor silně nedoporučuje zamlčovat dítěti jeho původ a pěstouni by naopak měli aktivně podporovat dítě v poznávání jeho kultury a přijímání vlastních odlišností. Také Vančáková (2011) v průvodci pro náhradní rodiče představuje praktický pohled na rozvoj identity dítěte s odlišným původem v majoritní rodině. Zdůrazňuje, že aktivní péče o identitu dítěte od samého počátku může snížit riziko emočních turbulencí v období puberty, kdy si dítě začne uvědomovat svou odlišnost. Je zásadní, aby pěstouni uznali, že identita dítěte je odlišná od jejich vlastní i od identity případných biologických dětí, a aktivně na ní pracovali. Podle autorky by náhradní rodiče měli považovat kulturní dědictví dítěte za obohacení svého života své rodiny (přijaté dítě získá přístup k majoritní kultuře, zatímco náhradní rodina bude obohacena poznáním jeho kultury).

2.2 Výzvy vyskytující se v rámci PP romských dětí v majoritních rodinách

V případě, že chce majoritní rodina přijmout do pěstounské péče dítě romského etnika, můžou se všichni aktéři spojení s tímto procesem potkat s celou řadou komplikací

či výzev. Tyto výzvy se nevyskytují pouze v průběhu pěstounské péče, ale v některých případech již před samotným přijetím dítěte romského původu. Může se jednat například o stigmatizaci etnika, kontakty s biologickou rodinou dítěte, či poruchy fyzického nebo psychického vývoje dítěte.

2.2.1 Diskriminace a předsudky

Nejen majoritní rodiny, které vychovávají romské děti, ale také sociální pracovníci, kteří s těmito rodinami pracují, se mohou setkat s negativními reakcemi okolí právě kvůli etniku dítěte.

Koky a Graf (2023) podotýkají, že předsudky vůči Romům jsou výrazným společenským problémem v celé Evropě. Pro uvedení příkladu zmiňují chorvatskou autorku Mijić Vulinović (2022), která uvádí, že nejčastější diskriminace v Chorvatské republice je založena na národnostním a etnickém původu. Romové dle autorky tvoří největší etnickou menšinu v Evropě a Romové se často stávají oběťmi nenávistných projevů, rasového profilování a společenské segregace. O situaci u nás hovoří Gabal a Víšek (2010). Ti podotýkají, že sociálně vyloučené lokality jsou v České republice nejčastěji obývány právě romskou menšinou. Právě existence vyloučených lokalit etnicky polarizuje českou společnost. Sociálně ekonomické vyloučení se dle autorů významně propojuje s etnickým původem a vzájemnou segregaci vnímá dlouhodobě většina české společnosti jako formu separace dvou sociálních skupin žijících zcela odlišným životním způsobem (majoritní společnost a romská minorita). Autoři upozorňují, že v především v sousedství romských vyloučených lokalit se objevují pokusy o rasistickou či nacionalistickou antagonizaci české společnosti a zesilování výzev k protiromským a rasistickým aktivitám. Podle Kaleji (2011) i přes opakované pokusy o zmírnění sociální exkluze Romů zůstává tato minorita i v 21. století umístěna do jedné z nejnižších sociálních tříd. Sociální stigmatizace Romů vytváří dle autora mnoho existenčních problémů, včetně bytových obtíží, sociopatologických jevů, nezaměstnanosti a nízké míry vzdělanosti. Katrňák, Šimíková a Fónadová (2023) zkoumali situaci romské menšiny v naší republice. Jejich výzkumný vzorek čítalo asi 30 000 osob a čerpali ze Sčítání lidu, domů a bytů. Dle autorů největší podíl romské populace u nás žije v Ústeckém a Moravskoslezském kraji. Identifikovali také rozdíly mezi majoritní společností a romskou minoritou, jako je například to, že Romská populace je výrazně mladší, převažuje v ní vyšší počet mužů než žen

a dosahuje zpravidla nižšího vzdělání než majorita. Co se vnímání romské menšiny u nás majoritou, výsledky šetření Centra pro výzkum veřejného mínění v loňském roce však ukazují mírné zlepšení situace, avšak negativní postoj majority k Romům je stále značný. O výsledcích tohoto šetření hovoří Tuček (2023), který říká, že šetření se zaměřilo na problematiku vzájemného soužití romské menšiny s majoritními obyvateli České republiky. Byly zkoumány také názory na možnosti, které Romové mají v české společnosti a postoje veřejnosti k přístupu vlády k řešení záležitostí spojených s romskou menšinou. Poslední výzkum v této oblasti proběhl dle autora v roce 2019. Výsledky ukázaly, že necelé dvě třetiny (63 %) oslovených hodnotí soužití s Romy jako negativní, přičemž 15 % z nich hodnotí situaci jako velmi špatnou. Od roku 2015 (posledních pět výzkumů) však došlo dle autora k poklesu tohoto negativního hodnocení o 20 % (oproti roku 2019 o 9 %). Stereotypní negativní pohled na romskou populaci se tedy celkem oslabuje. Dvě pětiny dotázaných považovaly přístup vlády k řešení romských problémů za uspokojivý, podobný podíl respondentů hodnotí tento přístup jako neuspokojivý.

Šmídová (2018) provedla analýzu s využitím dat z reprezentativního výzkumu CVVM. Zjišťovala, zdali přímý kontakt majority s romskou menšinou ovlivňuje postoj většinové populace v ČR k Romům. Výsledky této analýzy potvrdily významný vztah mezi kontakty respondenta s Romy a jeho postoji k této skupině jako celku. Existující přátelské kontakty mají pozitivní efekty. Respondenti, kteří s konkrétními Romy udržovali přátelské vztahy, deklarovali k Romům méně předsudečné postoje (přesto v absolutních hodnotách stále spíše negativní). Autorka poukazuje na význam společenského, silně sdíleného stereotypu spojeného s Romy, který brání silnějšímu efektu kontaktů majority s nimi. Síla předsudků vázících se k romské minoritě i jejich zarámování v rámci historické zkušenosti přispívají k udržování negativních postojů (i navzdory pozitivně hodnoceným kontaktům s jednotlivými Romy). Autorka podotýká, že by se měl více brát v potaz i společensko-historický kontext, ve kterém se kontakt majority s minoritou odehrává.

Z poznatků uvedených výše vyplývá, že i přestože se předsudky většinové populace u nás vůči Romům mírně mění k lepšímu, negativní postoje ve společnosti stále přetrvávají a jejich síla je významná. Je důležité toto brát v potaz i v kontextu pěstounské péče romských dětí vyrůstajících v majoritních rodinách. Obavy žadatelů z přijetí dítěte romského původu dle Barvíkové a Paloncyové (2022) často odráží celospolečenské postoje vůči Romům. Jak již v této práci bylo zmíněno dříve, podíl žadatelů ochotných přijmout dítě romského etnika autorky odhadují na méně než 10 %. Majoritní žadatelé

o přijetí dítěte do PP pocítují strach z případného nepřijetí romského dítěte jejich okolím i celou společností. Také se bojí kontaktů s biologickou rodinou dítěte a genetických dispozic neovlivnitelných výchovou či kulturních odlišností. Výsledky autorek, které se zaměřovaly přímo na roli romského etnika v NRP tedy potvrzují celospolečenské negativní klima ve vztahu k Romům zmíněných ve výsledcích výzkumů uvedených výše v této kapitole. Také Gabriel a Novák (2008) uvádí, že u žadatelů o přijetí dítěte bývá typický předpoklad, že u romských dětí (narozdíl od těch majoritních) rozhoduje dědičnost a že romské dítě je geneticky vybaveno ke špatnému chování, na které výchova nezafunguje. Co se obav žadatelů z nevhodných genetických predispozic romských dětí týče, jedná se s největší pravděpodobností o nepodložený předsudek. To potvrzuje Klimeš (2006), který upozorňuje, že co se biologické argumentace týče, je prokázáno, že například genetické rozdíly mezi mužem a ženou jsou mnohonásobně větší, než genetické rozdíly mezi dvěma muži (či dvěma ženami) rozdílných fenotypů. Dle autora tudíž neexistuje genetický důvod, proč by si spolu neměli příslušníci různých etnik (v tomto případě Romové a majoritní česká společnost) rozumět.

Situace s předsudky vůči Romům, a tudíž i romským dětem v NRP u nás však není ojedinělá. Pro uvedení příkladu, náhradní rodiče v Chorvatsku také vnímají jako jednu z bariér při výchově dítěte romského původu negativní reakce jejich okolí (Krčar & Laklija, 2018). Také skupina autorů Borić a Žižak (2014), kteří zkoumali situaci ohledně PP zjistila, že v Chorvatsku je nedostatečný počet pěstounských rodin ochotných přijmout specifické děti (zejména romského původu). Stigmatizaci dětí romského etnika byla zaznamenána i v Maďarsku. Děti považované za romské jsou ve srovnání s dětmi majoritní častěji považovány za mentálně postižené, a to i ze strany pedagogů, kteří jim zároveň neposkytují rovnocenné podmínky ve vzdělávání. Maďarský vzdělávací systém a také celospolečenský přístup není příznivý k inkluzi osob romského etnika. Romové jsou majoritou v Maďarsku považováni za odlišné v sociálně psychologickém smyslu. Z toho důvodu bývají romské děti (zejména pokud jsou označeny jako mentálně postižené) méně přijímány pěstounskými rodinami (Neményi & Herczog, 2007).

Výše uvedené poznatky potvrzují, že romské etnikum dítěte značně komplikuje jeho umístění do majoritní pěstounské rodiny. Je tomu tak především

kvůli předsudkům majoritní společnosti vůči romské menšině. S touto problematikou se nepotýká pouze Česká republika, ale také další evropské země (například Maďarsko či Chorvatsko).

2.2.2. Kontakt s biologickou rodinou

Jak již bylo zmíněno výše, u žadatelů o pěstounskou péči se vyskytují obavy z kontaktu s biologickou rodinou romského dítěte, které by případně přijali. Kontakt s biologickou rodinou může být také po přijetí dítěte do PP značnou výzvou.

Více o tom na svém webu hovoří nezisková organizace Rozum a cit (2023). Ta uvádí, že pěstouni mají zákonnou povinnost podporovat dítě v kontaktu se svou biologickou rodinou. Nesmějí těmto stykům bránit, a naopak je důležité, aby udržovali sounáležitost mezi přijatým dítětem a původní rodinou. Toto neplatí v případě, kdy soud výslovně upraví styk s původními rodiči, případně je úplně zbaví či omezí v rodičovské zodpovědnosti. Podle Listiny základních práv a svobod, Úmluvy o právech dítěte a také podle zákona č. 359/1999 Sb. (o SPOD) má každé dítě právo na to vědět, kdo jsou jeho rodiče a z jakého prostředí pochází. Jeli to v jeho zájmu, má také právo na to být se svými rodiči v kontaktu. Podle občanského zákoníku by každé dítě vyrůstající v náhradní rodinné péči mělo o skutečnosti, že je přijaté, vědět nejpozději do 6 let svého věku. Jirková (2021) přibližuje význam tohoto kontaktu. Autorka říká, že podpora osobního kontaktu dětí v NRP a biologických rodičů (či jiných blízkých osob) pomáhá dětem upevnit jejich vazbu k lidem a zároveň také v budování jejich vlastní identity a hledání odpovědí na otázky o sobě samých. Kontakt s biologickou rodinou dle autorky podporuje dítě ve zdravím osobnostním vývoji a je tak vhodnou prevencí před krizí identity.

Kontakt dítěte s biologickou rodinou s sebou také ale může nést celou řadu komplikací. Novák (2014) upozorňuje, že kontakt náhradních rodin/dětí v NRP péči s biologickou rodinou je potřeba více řešit, a to včetně poskytování doporučení náhradním rodičům, jak postupovat, a zavedení asistenční služby (mediátora), která se setkání bude též účastnit. Dle autora je podstatné, aby kontakt dítěte v náhradní péči s biologickou rodinou probíhal tak, aby nepoškodil dítě. Tomu by mohl pomoci například nutný souhlas či přání samotného dítěte a také vhodný průběh setkání atd. O možnosti pomoci v této oblasti v podobě zprostředkovaného kontaktu dětí s biologickou rodinou hovoří nezisková organizace Rozum a cit (2023). Ta nabízí podporu v případě, že realizace kontaktu s původní rodinou dítěte je pro náhradní rodiče či přijaté děti problematická. Pracovník této doprovázející organizace může poskytnout facilitovaný

(zprostředkovaný) kontakt. Ten je vhodný hlavně v případech, kdy je chování biologické rodiny nevhodné, případně když došlo k narušení vztahů mezi pěstouny a biologickými rodiči dítěte. Zprostředkovaný kontakt bývá potřeba také v případech, kdy jsou rodiče dítěte ve výkonu trestu odnětí svobody nebo je místo jejich pobytu neznámé.

Ukázalo se, že kontakty přijatého dítěte nejsou vždy pěstounskými rodinami vnímány pozitivně. Tyto styky mohou být pro všechny aktéry stresující a mohou být vnímány jako zbytečná zátěž. Právě proto je důležitá spolupráce se sociálními pracovníky z OSPOD či neziskových organizací, kteří mohou být v této oblasti nápomocni (např. v podobě asistovaných styků či odborného poradenství).

2.2.3. Poruchy vývoje

Osudy dětí umístěných do PP jsou různé. Negativní zkušenosti, které mají ohrožené děti za sebou (např. pocit opuštění, týrání, ústavní péče) mohou významně ovlivnit jejich vývoj. Ptáček (2011) zjistil, že v České republice je důvodem k umístění dítěte mimo původní rodinu nejčastěji nedostatečná péče o dítě (66 % případů), v 10 % případů se jednalo o finanční situaci rodiny, v 7 % případů o nezvládnutí výchovy problémového dítěte, v 5 % to byly sociální důvody rodiny. Pouze ve 12 % případů byly odebrány děti z důvodů jako je týrání, alkoholismus rodičů či rodiče ve výkonu trestu. Lze tak předpokládat, že děti odebrané z původních rodin celou skutečnost vnímají a tyto zážitky na ně mohou mít dopad. To se může projevit například poruchami vývoje dítěte. Ptáček, Kuželová a Čeledová (2011) přibližují, o které konkrétní poruchy ve vývoji se jedná. Ze somatického vývoje jde dle autorů například o opoždění tělesného vývoje dítěte či oslabený imunitní systém. Může také dojít k poruchám intelektu a motoriky, například opožděný rozumový či motorický vývoj. Ústavní péče může dle autorů mít vliv také na opožděný rozvoj řeči či způsobit omezenou slovní zásobu dítěte. Autoři podotýkají, že u těchto dětí může dále docházet k poruchám socio emočního vývoje (např. nedůvěřivost, nízká sebedůvěra, potíže s navazováním citových vazeb) a rozvoji psychických poruch. Děti, které prošly ústavní péčí, tak častěji potřebují užívat psychiatrickou medikaci.

Z výše uvedeného vyplývá, že negativní zkušenosti v raném dětství či pobyt v nepodnětném prostředí mohou mít na dítě umístěné do PP vliv. Projevit se u dítěte může také psychická deprivace. Psychická deprivace je stav, který vznikl

následkem životních situací, kdy jedinci není dána příležitost k uspokojení některé z jeho základních psychických potřeb v dostačující míře a po dostatečně dlouhý čas (Matějček & Langmeier, 2011). Autoři dále upozorňují, že na základě výsledků dosavadního zkoumání nebylo prokázáno, že by projevy psychické deprivace měly jednotnou podobu. Zajímavé dle autorů je, že i mezi dětmi, které vyrůstaly v totožných ústavních podmínkách je znát rozdíl ve vývoji osobnosti. To potvrzuje i Havlínová (2011). Ta pojednává o tom, že jednotný klinický obraz psychicky deprivovaného dítěte neexistuje. Autorka však popisuje časté projevy u většiny deprivovaných dětí. Jedná se to snižené sebehodnocení, trvalé potíže v navazování bezpečných vztahů nebo také poruchy chování. Pro období puberty je dle autorky u deprivovaných jedinců typický sklon k deviantnímu chování, zneužívání drog nebo alkoholu. Z dlouhodobého hlediska dle autorky podávají psychicky deprivované děti ve škole slabší výkon, než by odpovídalo jejich kognitivním schopnostem.

Další možnou výzvou v rámci PP můžou být poruchy citové vazby u dítěte. Citová vazba (attachment) tvoří složitou emocionální a kognitivní strukturu, která se formuje a upevňuje již od útlého dětství. Kvalita této vazby má zásadní dopad na vnitřní i mezilidské vztahy po celý život. V raném dětství jde o vztah mezi dítětem a pečující osobou, který tvoří základ pro zdravý vztah k sobě i k ostatním (Bowlby, 2010). Termín citová vazba přibližuje také Doležalová (2016), která říká, že citová v dětství představuje specifické trvalé emocionální pouto k důležitým osobám, která přetrvává po celý život. Tato citová vazba je zejména patrná v době stresu, kdy dítě touží po blízkosti k určité osobě, ke které má citovou připoutanost (např. matce), a tento vzorec se často zachovává až do dospělosti. Během interakcí s primárními pečujícími osobami v raném dětství dítě vnitřně ztotožňuje svůj pohled na sebe i na ostatní. Tím se dítěti dle autorky formují klíčové sociální dovednosti a strategie. Hodný et al., (2020) podotýká, že citová vazba mezi dítětem a primární pečující osobou vzniká v raném dětství a zásadním způsobem ovlivňuje nejen sebehodnocení dítěte, ale také jeho vnímání světa jako bezpečného místa. Sychrová (2017) uvádí tradiční rozdělení typů vazeb do čtyř skupin:

- Bezpečná vazba
- Nejistá vyhýbavá vazba
- Nejistá ambivalentní vazba
- Nejistá dezorganizovaná vazba

Autorka dodává, že v současnosti se častěji používá jednodušší rozdělení typů vazeb pouze do dvou základních skupin: organizovaná a dezorganizovaná vazba. Bezpečná citová vazba je podle dle autorky psychologický a sociální ochranný faktor pro budoucí vývoj dítěte, který předurčuje pozitivní vztah mezi dítětem a rodičem, lepší vrstevnické vztahy i vztahy s učiteli a vyšší míru sebeúcty a odolnosti. Autorka upozorňuje, že bezpečná vazba není samozřejmostí, v náhradních rodinách k ní dochází pouze ve 47 % případů. Dezorganizovaná citová vazba je dle autorky možným předpokladem pro vývoj psychopatologických změn. Dezorganizovaná vazba se u jedince může projevovat problematickými vztahy s okolím (nejen v rodině a vůči učitelům, ale také mezi vrstevníky), agresivitou nebo úzkostmi. Vrtbovská (2010) popisuje poruchy vazby u dětí v PP jako neschopnost se připoutat, to znamená, že ani po umístění do nové rodiny nezvládne přijaté dítě využít bezpečného prostředí a výhod nově získaných laskavých vztahů. Za velmi vhodný psychoterapeutický přístup pro děti s poruchou attachmentu považuje Winnette (2021) dyadickou vývojovou psychoterapii. Autorka pojednává o tom, že tato terapeutická metoda má pomáhat dítěti vrátit se do zdravých vývojových kolejí. Nese název dyadická, protože je v ní využit vzájemný vztah dítěte a jeho rodiče nebo primárního pečovatele, terapeut navíc pracuje kromě dítěte také s rodiči (i těmi náhradními). Terapeut má dle autorky roli bezpečného člověka, který přijímá a podporuje dítě takové, jaké je, rozumí jeho obtížím, podporuje jeho zdravý vývoj a blaho a inspiruje dítě k prozkoumávání svého vnitřního světa. Hlavním úkolem psychoterapeuta však je, aby se tento druh vztahu přenesl na dítě a jeho rodiče nebo primární pečovatele.

3. Hodnoty a hodnotové nastavení sociálních pracovníků

Termín hodnoty na obecné úrovni vysvětluje Matoušek (2003) jako něco, co jednotlivci nebo celá společnost považují za vhodné, dobré, žádoucí a o co usilují. Hodnoty jedince jsou dle autora významně orientovány podle hodnot společnosti, v níž žije. Hodnoty podle Suchance a Ďáska (2019) obecně formulují to, o čem si osoby myslí, že je dobré, či špatné. Dále jsou hodnoty dle autorů také zdrojem postojů či motivací jedinců a každá osoba má svůj specifický hodnotový systém, který je tvořen množinou hodnot uložených v jeho vědomí. Banks (2021) říká, že běžně se pojem hodnoty používá pro označení náboženských, morálních, kulturních, politických nebo ideologických přesvědčení, zásad, postojů, názorů

nebo preferencí. Termín hodnoty je však dle autorky do jisté míry problematický a často je užíván vágně a v různých významech. Na nejasnost vymezení tohoto pojmu upozorňuje také Reamer (2018), který říká, že přestože se filosofové i sociální badatelé tématem hodnot zabývají již mnoho let, neustále vyjadřují potřebu jasnějšího vymezení hodnotových pojmů. Také v případech, kdy se sociální vědci snaží hodnoty měřit, mohou nastat obtíže – dle Havrdové a Šafra (2010) se to děje z důvodu, že hodnoty jsou obsáhlý konstrukt s mnoha vrstvami a je prakticky nemožné se k nim dostat přímou cestou.

3.1 Hodnoty v sociální práci

Pojem hodnoty sociální práce označuje Banks (2021) za řadu přesvědčení o tom, co je v kontextu sociální práce považováno za hodnotné nebo cenné. Dle autorky se jedná o obecná přesvědčení o povaze dobré společnosti a obecné zásady, jak dobré společnosti dosáhnout prostřednictvím různých činností, nebo také žádoucí vlastnosti a charakterové rysy sociálních pracovníků. Hodnoty v sociální práci jsou dle Reamera (2018) důležitým tématem a většina odborníků uznává jejich zásadní význam pro tuto profesi. Autor také představuje čtyři klíčové oblasti, ve kterých hodnoty v SP hrají důležitou roli. Jedná se o poslání SP, vztahy sociálních pracovníků s okolím (např. klienti, kolegové nebo společnost), metody, které sociální pracovníci při své práci používají, a nakonec řešení etických dilemat v praxi. Na hodnoty v SP je důležité podívat se také v rámci kontextu, ve kterém se SP odehrává. Podle Banks (2021) je SP neustále se měnící profesí, jelikož je hluboce ovlivněna kulturními, ekonomickými či politickými kontexty, ve kterých se nachází. SP dle autorky zahrnuje práci v nejrůznějších sektorech (např. veřejném či neziskovém) a probíhá v různých prostředích (např. úřady nebo domovy pro seniory). S tím se pojí, že sociální pracovníci mají na starost celou řadu úkonů, od péče o klienty až po jejich kontrolu. Autorka zdůrazňuje, že vzhledem k rozmanitosti oboru SP mohou být právě hodnoty sociální práce silným pojítkem v tomto oboru. Payne (2012) však podotýká že v sociální práci existují různé názory na její hodnotové principy či na to, jaké by měly být její cíle. Různé přístupy v SP dle autora odráží postoje aktérů k tomu, jaká je povaha sociální práce a jak by měla být prováděna. Odlišné názory aktérů vedou k diskusi a snahám prosadit vlastní politické postoje a ovlivnit tak směřování SP. Je tedy patrné, že hodnotové principy v oblasti sociální práce neformují izolovaná paradigmatata, jak je běžné např. ve fyzikálních vědách. Namísto toho se jedná o soubory sociálních praktik, které jsou vytvářeny a sdíleny v rámci organizovaného diskurzu. Dle autora je důležité si uvědomit, že diskurz není pouze abstraktní debatou o konceptech, ale také zahrnuje praxi

SP. Alternativní paradigmaty v tomto smyslu můžeme chápat jako strukturu těchto praktik. Různé alternativy, které se v rámci sociální práce uplatňují, formálně definují povahu této disciplíny, a také utvářejí myšlení v rámci tohoto oboru o jeho identitě. Teorie o praxi, které analyzují cíle, znalostní základy a hodnoty sociální práce, představují paradigmaty, která popisují a definují povahu SP. Tyto teorie charakterizují také interakce různých praxí, jež dohromady mohou tvořit komplexní pohled na SP jako celek. V mnoha zemích se navíc dle Banks (2021) snižuje role státu jako přímého poskytovatele sociálních služeb, klesají zdroje na sociální péči nebo jsou zaváděny nové způsoby řízení a odpovědnosti. Všechny tyto změny mají dle autorky značný vliv na etické důsledky pro sociální pracovníky (např. komplikovanost rozdělování omezených zdrojů).

Hodnoty nejsou dle Suchance a Ďáska (2019) vyznávány pouze jedinci, ale také celými skupinami (např. komunita, země nebo organizace). O hodnotách organizace hovoří Havrdová a Šafr (2010) jako o relativně stálých, často nevyjádřených přesvědčeních o tom, jaké cíle či užívané prostředky jsou v organizaci zásadní. Tyto hodnoty dle autorů ovlivňují nejen rozhodování, které je v organizaci uskutečňováno na denní bázi, ale také určují kulturu organizace a mají vliv na očekávání a zkušenosti jejich zaměstnanců. S hodnotami organizace mohou souviset také osobní a profesní hodnoty. Banks (2021) dělá rozdíl mezi profesními a osobními hodnotami, jelikož osobní hodnoty nemusí být sdíleny všemi členy profesní skupiny (např. zaměstnanci organizace). Pokud se dle autorky profesní hodnoty nacházejí v rámci širších společenských hodnot a jsou jimi ovlivněny, pak mohou odrážet určité ideologické nebo politické postoje. V některých zemích, kde je náboženství hluboce provázáno s kulturou a právem (například v zemích, kde převládá islám), budou společenské hodnoty výrazněji odrážet převládající náboženství.

3.1.1 Hodnoty v sociální práci pohledem výzkumu

Je důležité zmínit také zajímavé výzkumy, které se hodnotami v sociální práci zabývaly. Autoři Dohnalová a Trbola (2020) provedli studii, která je pro tuto práci dle mého názoru velmi relevantní. Ve svém smíšeném výzkumu se autoři věnovali hodnotám sociálních pracovníků a zabývali se otázkou, jaké hodnoty vnímají sociální pracovníci jako zásadní. Studie se zúčastnilo celkem 22 informantů působících v různých oblastech sociální práce. Výsledky tohoto výzkumu přinesly

poznatky z oblasti osobních hodnot informantů, jako je například upřímnost, otevřenost nebo nadhled. Autoři dále identifikovali hodnoty vztahující se převážně k osobnímu životu informantů (např. hodnota rodiny, přátel nebo domova). Byly také zjištěny hodnoty informantů související s výkonem jejich práce, jako například radost z práce či vnímání jejího smyslu. Hodnoty vztahující se ke klientům či ke kolegům autoři pojmenovávají jako holistický přístup, dobro klientů nebo spolupráce. Informanti se významně orientují dle tradičních hodnot, jako jsou lidská práva či lidská důstojnost. Ukázalo se také, že sociální pracovníci účastníci se tohoto výzkumu si plně uvědomovali důležitost hodnotového zázemí v SP. Rozhodující je dle výsledků studie také osobnostní nastavení konkrétního sociálního pracovníka. Autoři ve své studii dále zjistili, že informanti si silně uvědomovali nutnost sebepečce a vhodně koncipovaného celoživotního vzdělávání, aby byli schopni zvládat nároky obtížné profese SP a předcházeli tak vzniku syndromu vyhoření. Péči o sebe u sociálních pracovníků zkoumala také Hubíková (2019). Autorka se tímto tématem zabývala, protože vnímá tuto oblast jako opomíjenou a jejími informanty byli sociální pracovníci obecních úřadů. Data byla autorkou získána jednak pomocí rozhovorů s 23 komunikačními partnery a také pomocí dotazníkového šetření, kterého se účastnilo 637 respondentů. Výsledky studie ukázaly, že pro nejvíce sociální pracovníků obecních úřadů je nejdůležitější práce v kontaktu s klientem. Pro méně z nich je nejzásadnější být zde pro druhé. Osobní rozvoj a vlastní uspokojení z práce se objevily až na třetím místě a podílení se na rozvoji organizace bylo nejdůležitější pouze pro 1 % účastníků výzkumu. Autorka se účastníků dotazovala, zdali péči o sebe považují za součást profesionálního výkonu SP. S výrokem zcela souhlasilo 62,7 % respondentů. Avšak v případě výroku, že pečovat o sebe je povinností každého sociálního pracovníka souhlasilo pouze 33,7 % účastníků studie. 79,8 % souhlasilo s tím, že zaměstnavatel by měl sociální pracovníky v péči o sebe samé podporovat a vytvářet jim k tomu podmínky. Výsledky studie dále ukázaly, že sociální pracovníci obecních úřadů pociťují dopady své práce na vlastní zdraví i psychický stav. Nejvýraznějším problémem se v tomto ukázaly pocity zahlcenosti a neustálého nestíhání účastníků studie. Ti vyjadřovali pocity přetížení, neustálého tlaku kvůli množství práce a negativní dopady nízkého personálního obsazení sociálních odborů. Účastníci výzkumu si také uvědomovali, že nad prací často přemýšlí i mimo pracovní dobu, i když ví, že to není správné a má to na ně negativní dopad, což potvrzuje důležitost péče o sebe. Nejdůležitějšími nástroji pro zvládání stresu se ukázalo pravidelné sdílení náročných pracovních situací a udržování dobrých vztahů na pracovišti. Studie dále přinesla nové poznatky v oblasti bariér v péči sociálních

pracovníků o sebe samé, a to jak na straně zaměstnavatele, tak na straně samotných sociálních pracovníků. Z překážek na straně zaměstnavatele se jednalo například o nevhodný způsob řízení pracoviště (např. tlak na výkon nebo špatná organizace práce), příliš rigidní a direktivně určenou pracovní dobu (např. nerespektování volného času), nedostatek podpory aktivit směřujících k péči o sebe ze strany vedení, neefektivní či neexistující supervize/intervize a nedostatečná možnost výběru vzdělávání pro sociálního pracovníka. Z bariér na straně sociálních pracovníků se jednalo o nedostatečné povědomí o důležitosti oblasti péče o sebe, snahu postarat se o potřeby druhých (a upozadit ty svoje), nízká míra uvědomění sociálních pracovníků, že péče o sebe je jejich zodpovědnost a podceňování prevence. Autorka dále přináší celou řadu doporučení, jak oblast péče o sebe v SP vylepšit. Vedení tak dle autorky může přispět tím, že se bude snažit sociální pracovníky spravedlivě odměňovat, navyšovat čas na regeneraci, podporovat dobré vztahy v týmu nebo na pracovišti rozvíjet supervizi. Z doporučení pro samotné pracovníky se jedná o aktivní postoj k této oblasti, hledání zdrojů psychické podpory nebo učení se zvažování priorit a věčnému a konstruktivnímu přístupu k pracovní zátěži.

Také zahraniční výzkumy se zabývají tématem hodnot v sociální práci. Autoři Dunworth a Kirwan (2012) ve Velké Británii zjišťovali, zda mají zaměstnanci domovů pro seniory (zdravotníci a sociální pracovníci) stejné hodnoty, kterými se při své práci orientují. Data autoři získali pomocí dotazníku s otevřenými i uzavřenými otázkami od celkem od 65 respondentů. Výsledky této studie ukázaly, že hodnotové rozdíly mezi ošetřovatelstvím a sociální prací jsou mnohem menší, než jaký byl předpoklad. Vzdělávání, které je respondentům poskytnuto, dle autorů pomáhá pracovníkům domovů pro seniory více přemýšlet o své práci, a to bez ohledu na jejich konkrétní profesní zázemí. Zdravotníci i sociální pracovníci, kteří se výzkumu zúčastnili, uměli jasně formulovat své procesy rozhodování. Výsledky šetření však dále ukázaly, že značná část z respondentů si při vykonávání své práce neuvědomují etický rozměr svých každodenních rozhodnutí, jejich odpovědi na otázky týkajících se hodnot odpovídali často rozporuplně a zaměňovali svou etickou odpovědnost s pravidly a postupy své konkrétní práce. Ukázalo se, že naprostá většina respondentů považovali za nejdůležitější při své práci dělat to, co je pro jejich klienty nejlepší, a to především takové jednání, které je udrží ve

fyzickém bezpečí. Velmi podobným tématem se zabýval také kolektiv izraelských autorů Itzhaky, Gerber a Dekel (2004). Ti ve své studii porovnávali hodnoty zdravotních sester (152 respondentů) a sociálních pracovníků (213 respondentů). Hlubší pochopení profesních rozdílů mezi sociálními pracovníky a zdravotními sestrami může dle autorů vést k větší spolupráci mezi těmito dvěma skupinami pracovníků. Tato studie zjistila, že zdravotní sestry kladou větší důraz na duchovní a materiální hodnoty než sociální pracovníci. I přes rozdíly, které byly zjištěny mezi sociálními pracovníky a sestrami však kladly obě skupiny na hodnoty významný důraz. Výsledky této studie se tak značně liší od výsledků autorů Dunworth a Kirwan (2012), které v hodnotách zdravotnického personálu a sociálních pracovníků naznačovaly menší rozdíly.

Hodnotami organizace a jejích zaměstnanců se zabývali také Havrdová a Šafr (2010). Autoři se zaměřili na organizace pečující o seniory a zjistili, že pro shodu hodnot zaměstnanců s hodnotami organizace je podstatná důvěra a komunikace. Přináší proto doporučení, aby se na tyto aspekty vedoucí pracovníci z organizací zaměřovali. Co se hodnot zaměstnanců týče, na prvním místě pro respondenty účastnících se této studie bylo štěstí klienta a poté plnění standardů. Udržování dobrých mezilidských vztahů se objevilo na pátém místě. Respondenti vykazovali vyšší míru sjednocení vlastních hodnot a hodnot organizace v případech, kdy měli silný pocit spravedlnosti, kontroly nad vlastní prací a připadali si ocenění. O rozkolech v hodnotách více hovoří Suchanec a Ďásek (2019), kteří podotýkají, že hodnoty sociálních pracovníků jsou při výkonu profese konfrontovány s reálnými pracovními podmínkami i případnými omezeními. Pokud tedy nedochází k uspokojení těchto hodnot, klesá spokojenost jednotlivých pracovníků. To dle autorů může přispívat k aktuální nevládné situaci v sociálních službách, které se potýkají s vysokou fluktuací zaměstnanců a nízkým počtem nových zájemců o jednotlivé pozice. Autoři upozorňují na to, že již řada výzkumů ukázala, že sociální pracovníci jsou v některých aspektech jinak hodnotově nastaveni nežli zaměstnanci z jiných oblastí, např. jsou více orientováni na snahu být nápomocni druhým lidem, naopak kariéerní postup pro ně nehraje až tak zásadní roli. I přestože respondenti vykazovali silné nastavení směrem k altruistickým hodnotám, výsledky výzkumu autorů ukazují, že sami respondenti hůře vnímali finanční podmínky v sociálních službách. Autoři na základě svého výzkumu přináší doporučení pro praxi, konkrétně posílení přímé práce s klienty a potřebnou snahu o úbytek množství administrativy, která pracovníky zatěžuje. Dále doporučují navýšit rozpočty v sociálních službách, např. získáváním financí z různých zdrojů, a tím zlepšit i finanční podmínky zaměstnanců.

3.2 Hodnoty v kontextu neoliberalizace sociální práce

Jak již bylo zmíněno výše, sociální práce není izolovaná, naopak probíhá v celé řadě kontextů, kterými je ovlivňována. To přirozeně může mít vliv i na hodnoty v SP. Současný trend privatizace sociální práce je podle Recmanové (2019) silně ovlivněn neoliberalismem. Jako neoliberální revoluce může být dle Mertla (2017) nazývána proměna západních sociálních systémů, která se začala objevovat v 80. letech minulého století. Neoliberalismus chápe Janebová (2019) jako politický projekt, ve kterém má stát za úkol regulovat prostředí k zajištění korporátního zisku, s čímž souvisí i postarat se o poddajnost společnosti, která v něm žije, a to především v případech, kdy by lidé mohli protestovat proti významným sociálním nerovnostem. K tomuto stát dle autorky využívá vyzdvihování hodnoty individualismu (člověk sám tak začíná být vnímán jako jediný aspekt hrající roli v jeho vlastních úspěších či neúspěších) a zavádí trestní a kontrolní politiku nad těmi, kteří na trhu neobstáli. To je dle autorky významná změna, neboť role státu v poválečných letech byla především sociálně ochranná (dnes je to spíše funkce nápravná). To potvrzuje i Mertl (2017), který pojednává o tom, že v rámci neoliberální revoluce začaly být vyzdvihovány názory, že sociálně slabí si za svoji situaci odpovídají sami a strukturální důvody, jako např. nevhodné prostředí, ve kterém se jedinec nachází nebo vlivy společnosti, jsou odsunovány do pozadí. Autor podotýká, že jednotlivci či skupiny vyžadující sociální pomoc začali být chápáni jako někdo, u koho je potřeba sjednat nápravu. Na základě toho se začaly objevovat nové praktiky, například výslechy či kontroly klientů. To pochopitelně otrásá i hodnotami sociální práce, jelikož tato nová, represivní nastavení nepřispívají k zajišťování důstojného života pro všechny osoby bez rozdílu. Procesy privatizace sociální práce v rámci neoliberalismu jsou navíc podle Recmanové (2019) nepříznivé pro celkový rozvoj sociální práce a mohou vést až k rozpadu hodnot SP či deprofesionalizaci oboru. Janebová (2019) také vnímá změnu hodnot v SP v rámci neoliberalismu a nazývá tyto hodnoty jako meritokratické. Tento pojem autorka vysvětluje jako předpoklad, že úspěch je odrazem snahy jedince, a naopak neúspěch jeho leností či absencí snahy. Tyto hodnoty tak předpokládají, že si jedinci volí svoji životní dráhu sami. Sociální pracovníci, kteří by se těmito hodnotami řídili, by tak ignorovali veškerý kontext, do kterého se osoby narodily. Autorka jako příklad z praxe uvádí sociální šetření z úřadu práce, který podle ní připomíná spíše kriminalistický výsledek. To podle

autorky není příliš slučitelné s hodnotami sociální práce, jako by bylo například komplexní posouzení nepříznivé situace klienta a plánování možných postupů ke zlepšení (a to i za spolupráce samotného klienta).

Je tedy zřejmé, že neoliberalistický trend má na hodnoty v SP i na obor samotný značný vliv. Recmanová (2019) proto vyzývá sociální pracovníky k reflektování a reagování na aktuálně probíhající změny. Důležité je dle autorky především vzdělávání, výzkum, diskutování a rozvíjení praktických postupů v rámci SP (a to i na globální úrovni). Garrett (2013) podotýká, že by se sociální pracovníci a další odborníci z této oblasti měli snažit aktuální politiku také kritizovat, a ne se jí pouze slepě řídit. Pracovníci sociálních služeb by se tak podle autora měli učit zpochybňovat neoliberalistické sklony nejen ve své praxi, ale i v širším kontextu.

3.3 Etika sociální práce

Jak uvádí Banks (2021), všechny aspekty sociální práce mají etický rozměr. Pojem etika je však dle autorky užíván v různých kontextech, např. etikou jako synonymem pro morální filozofii nebo etikou jako morálními standardy. V rámci každého z těchto významů existuje také mnoho dalších variant v závislosti na tom, jaké aspekty etiky jsou zdůrazňovány, a zda jsou je chápána např. jako zvyky, preference, pravidla, normy, zásady nebo charakterové vlastnosti. Podle autorky je podstatné, aby si sociální pracovníci byli si vědomi nejen své vlastní moci (ve vztahu k uživatelům služeb), ale také zdroje své moci a v neposlední řadě rozporuplnosti role sociálního pracovníka ve společnosti. Autorka dále spojuje etiku v SP s etickými dilematy (např. obtížné rozhodování sociálních pracovníků v případech, kde se střetávají práva, potřeby či zájmy různých stran). Etické otázky autorka vnímá jako něco, co je hluboce zakořeněno v profesi SP. Autorka také podotýká, že v etice sociální práce dříve převládaly přístupy směřované na respektování individuální lidské bytosti, nynější kontext, ve kterém je SP vykonávána však směřuje spíše k byrokracii a funkci sociální kontroly. To může klást na sociální pracovníky etické povinnosti, které mohou být v rozporu s jejich povinnostmi vůči klientům (a tím i narážet na jejich hodnoty). Snahy o vyjádření profesní etiky můžeme spatřovat ve formálních kodexech. Ideální stav by dle Nečasové (2001) nastal tehdy, kdyby bylo formální i neformální porozumění totožné.

3.3.1. Etický kodex sociálních pracovníků v ČR

Etický kodex sociálních pracovníků a členů Profesionálního svazu sociálních pracovníků v sociálních službách APSS ČR (2017) stanovuje všeobecná práva a povinnosti sociálního pracovníka v rámci svého profesního sdružení a poskytuje mu oporu při řešení morálních dilemat spojených se sociální prací. Hlavním záměrem tohoto kodexu je usilovat o naplnění cílů sociální práce a stanovit pravidla odpovědnosti a etického chování sociálního pracovníka vůči klientům, zaměstnavateli, kolegům a celé společnosti. Kodex je založen především na Všeobecné deklaraci lidských práv, Listině základních práv a svobod České republiky, mezinárodních dohodách a legislativě České republiky. Dále se opírá o principy etiky sociální práce stanovené Mezinárodní federací sociální práce a respektuje hodnoty a principy sociální práce. Kodex určuje etickou zodpovědnost sociálního pracovníka ke klientovi. Pro kontext této práce považuji za důležité zmínit etickou zodpovědnost sociálního pracovníka respektovat klientovu příslušnost k sociálním skupinám, národnosti i jeho etnickou a kulturní různorodost, dále také zodpovědnost přispívat k začlenění klienta do přirozeného prostředí a napomáhá při řešení problémů v dalších aspektech jeho života. Tento etický kodex dále hovoří o etické zodpovědnosti sociálního pracovníka vůči zaměstnavateli (např. předcházet a odstraňovat diskriminaci a násilí v organizaci), vůči svým kolegům (např. dodržovat jednotný přístup k řešení klientovy nepříznivé sociální situace sjednaný v rámci organizace), vůči profesi a odbornosti sociálního pracovníka (např. vyvažovat zodpovědnost vůči klientovi, profesi a sobě samému) a vůči společnosti (např. působit na rozšíření možností a příležitostí zlepšení kvality života osob, a to se zvláštním zřetelem ke znevýhodněným jedincům i skupinám). Dle tohoto kodexu je respektování etiky sociální práce zásadní a je základním hlediskem kvality výkonu SP. Etické povědomí je dle kodexu neoddelitelnou součástí profesní činnosti každého sociálního pracovníka. Pro porovnání Etický kodex společnosti sociálních pracovníků ČR (2006) hovoří o etických zásadách (např., že sociální pracovník respektuje jedinečnost každého člověka bez ohledu na jeho původ, etnickou příslušnost, barvu pleti, mateřský jazyk, věk nebo pohlaví) a dále o pravidlech etického chování sociálního pracovníka. Tato pravidla jsou v rozdělení velmi podobně jako v etickém kodexu APSS ČR (2017). Společnost sociálních pracovníků ČR (2006) je však rozděluje konkrétně na pravidla etického chování sociálních pracovníků ve vztahu ke klientovi, ke svému zaměstnavateli, ke

kolegům, ke své odbornosti a povolání a ve vztahu ke společnosti. Tento kodex je také oproti kodexu APSS ČR (2017) o něco detailnější a obsahuje podrobné popisy očekávaného chování sociálních pracovníků v různých situacích.

Doporučení pro koncipování obsahu nového etického kodexu přinesli autoři Dohnalová a Trbola (2020). Ti tvůrcům kodexu radí sledovat nové trendy v SP. Autoři zastávají názor, že v Etickém kodexu Společnosti sociálních pracovníků ČR (2006) se jeho tvůrci málo věnují osobnosti sociálních pracovníků. Dohnalová a Trbola (2020) ve své studii totiž zjistili, že osobnostní nastavení považují sociální pracovníci za podstatnější než formální etický kodex. Na tato zjištění by dle autorů nový etický kodex mohl reagovat přidáním výroků na téma nutnosti sebepečce, zodpovědnosti k sobě samému a také zdůvodněním potřeby celoživotního vzdělávání sociálních pracovníků. To podporuje také Flídrová (2015), která podotýká, že etické kodexy v podstatě přesouvají zodpovědnost za etické jednání na sociální pracovníky, kteří se zaručují, že jejich rozhodnutí budou eticky správná. Asociace, které tyto kodexy tvoří, se však dle autorky málo zabývají tím, proč se některým sociálním pracovníkům nedaří všechny body kodexů dodržovat, autorka by proto doporučovala do nových kodexů zařadit více bodů o vlastních hodnotách a reflexi sociálních pracovníků.

K etickému kodexu sociálních pracovníků se v kontextu práce s rodinou na Slovensku vyjadřovaly také Il'ášová a Levická (2010). Kodexy jsou podle nich psány na příliš obecné úrovni, a neřeší tak náročné otázky a rozhodování, které se v jejich profesi při běžné praxi objevují. Náročné rozhodování může mít sociální pracovník například v případech, kdy se buď přikloní k obnovení funkčnosti problematické rodiny, nebo rozhodne o nutnosti umístit dítě mimo biologickou rodinu. Kodex dle autorek předpokládá, že sociální pracovníci při práci s rodinami sledují její nejlepší zájmy a budou do ní zasahovat pouze v nezbytně nutných případech, samotné rodiny s různými typy problémů však mohou vnímat zasahování sociálních pracovníků do jejich fungování jako ohrožující a nežádoucí. Autorky zdůrazňují, jak důležité je získat si členy rodiny pro spolupráci a vztah k nim mít založen na vzájemné úctě a respektu. Na stranu druhou popírání nerovnováhy mezi sociálním pracovníkem (která vyplývá z jejich pracovního postavení, mocí svěřenou od státu, vzdělání, zkušeností apod.) a rodinou je dle nich neefektivní a z hlediska profesní etiky nemorální. Přijetí vlastní moci sociálním pracovníkem ho dle autorek může vědomě vést k lepšímu zacházení s klienty a může být v praxi nápomocna (sociální pracovníci například nebudou mít takové tendence přebírat odpovědnost za klienta). Že jsou etické kodexy z pravidla psány na obecné úrovni

a nemohou sloužit jako odpovědi na složité otázky objevující se v praxi SP potvrzují také Robinson a Reeser (in Nečasová, 2001). Autoři pojednávají o tom, že etické kodexy sociálních pracovníků obsahují základní hodnoty jejich profese, nikoli konkrétní popisy postupů a řešení specifických případů, kodex tedy nemůže být považován za návod, jak svoji profesi vykonávat. Autoři upozorňují, že je nevhodné, aby se sociální pracovníci bezmyšlenkovitě řídili kodexy, je nutné, aby měli prostor pro vlastní rozhodování a úsudek.

3.4 Hodnotové konflikty sociálních pracovníků

Při vykonávání profese sociálního pracovníka se mohou objevit situace, kdy pracovník pocítí hodnotový konflikt či prožívá etické dilema. Toto se může dotýkat i sociálních pracovníků, kteří doprovází majoritní rodiny s romskými dětmi v pěstounské péči. Banks (2021) říká, že rozhodování sociálních pracovníků o tom, co dělat v případech, které obsahují etická dilemata, zahrnuje etické soudy nebo hodnocení toho, co je v dané situaci správné nebo špatné. Rozhodnutí pracovníků však může záviset také na jejich motivacích a charakteru, faktorech jako jsou např. dostupné zdroje, nebo také vlivu okolí. Do rozhodovacího procesu dle autorky vstupuje celá řada vzájemně souvisejících faktorů (etických, psychologických, emocionálních, praktických, technických či právních). Reamer (2018) navíc podotýká, že předpoklad, že systematické, etické rozhodování by přinášelo jednoznačné výsledky, je mylný. Tento předpoklad dle autora navíc ukazuje nepochopení podstaty etiky, jelikož různé teorie, osobní i profesní zkušenosti sociálních pracovníků, jejich hodnoty či předsudky výrazně podporují různé rozhodovací procesy.

Nečasová (2001) podotýká, že vykonávání profese sociálního pracovníka je velmi obsáhlá činnost s bohatou agendou a pracovníci mají mnoho morálních povinností (a to nejen vůči svým klientům, ale například také vůči celé společnosti), proto je důležité vlastní přístup k řešení etických dilemat udržovat v rovnováze. To podporuje i Banks (2021), která uvádí, že některá dilemata, kterým pracovníci čelí, se týkají vyvažování různých souborů práv, zájmů, odpovědností či závazků. Sociální práce je dle autorky komplexním oborem s mnoha typy povinností a odpovědností (např. vůči vlastní profesní integritě, klientům, organizaci či celé společnosti), které si někdy vzájemně odporují a je třeba je vyvažovat. Autorka upozorňuje, že na tyto etické výzvy neexistují jednoduché odpovědi a jsou součástí

každodenního života sociálních pracovníků. Někteří z pracovníků dle autorky mají tendenci zvládat dilemata snáze nežli jiní, a to v závislosti na zkušenostech, morální citlivosti, nebo třeba vlastním hodnotovém nastavení. Autorka dodává, že sociálním pracovníkům často pomáhá diskutovat o obtížných případech s kolegy nebo na supervizích, jelikož tak získávají nadhled.

. O hodnotových konfliktech a etických dilematech v SP pojednává ve svém Etickém kodexu také Společnost sociálních pracovníků ČR (2006). Autoři pojednávají o tom, že pro sociálního pracovníka může právě díky výše zmiňované komplexnosti SP vznikat celá řada okamžiků, kdy musí situaci eticky vyhodnotit a učinit rozhodnutí. Rozhodnutí sociálního pracovníka dle autorů silně ovlivňuje okolí a má důsledky na klientův život, proto může pracovník cítit tlak a dostávat se do hodnotových konfliktů. Eticky problémové oblasti v SP jsou dle autorů případy rozhodování, kdy zasahovat do života klienta, čemu ve své práci dát přednost a co prioritizovat, určovat míru pomoci klientům (aby pomoc vedla k jejich samostatné snaze zkvalitnit svůj život a nikoli ke zneužívání pomoci) a také kdy pomoc přestat poskytovat úplně. Autoři také popisují, že při výkonu SP může docházet ke střetu zájmů (např. konflikt klienta a jiné osoby nebo konflikt klienta a samotného sociálního pracovníka). Nečasová (2001) navíc upozorňuje, že i samotné body uvedené v etickém kodexu mohou být ve vzájemném konfliktu. I v těchto situacích je proto důležité, aby se sociální pracovník dokázal eticky rozhodovat a uměl prioritizovat.

Banks (2021) identifikovala čtyři hlavní oblasti, ve kterých sociální pracovníci ve Velké Británii zažívají etická dilemata. Jedná se o:

- Individuální práva klientů (např. samostatné rozhodování)
- Veřejné blaho (např. zájmy společnosti či organizace)
- Rovnoprávnost a sociální útlak (např. snaha o udržování rovnosti všech)
- Profesní role, hranice a vztahy (např. profesní role hodnotitele, obhájce či kontrolora)

Etické otázky dle Banks (2021) prostupují celou sociální práci. Jako příklady z praxe autorka uvádí situaci, kdy musí odmítnout žádost o domácí péči velmi potřebné osoby, protože tento jedinec nesplňuje daná kritéria pro získání tohoto typu služby. Etické

dilema nastává, jelikož sociální pracovník může vnímat všechna možná řešení jako nevídaná a není mu tak jasné, která volba bude ta správná (např. zdali se má se pokusit kritéria pro přidělení služby upravit nebo se řídit pravidly a odmítnout klienta, který naléhavě potřebuje pomoc). Tento konflikt je navíc i střetem zájmů klienta a společnosti (pro kterou může být důležité, aby stejná pravidla platila pro všechny bez rozdílu). O tom, že je důležité, aby sociální pracovníci s hodnotovými konflikty při vykonávání své profese v ČR počítali, a byli na ně připraveni, hovoří také Flídrová (2015), podle níž v SP dochází ke konfliktu osobních hodnot konkrétního sociálního pracovníka a hodnot např. klienta či zaměstnavatele. Tyto hodnotové středy se dle autorky objevují v případech, kdy je potřeba řešit konkrétní problém a rozhodovat o něm. Autorka upozorňuje, že v situacích, kdy je sociální pracovník zaměstnán v instituci, kde panuje silná hierarchie a jsou striktně vymezená pravidla, má menší šanci se svobodně rozhodovat a dodržovat tak etický kodex. Podle autorky je teda důležité, aby v organizacích bylo vytvářeno takové zázemí, které umožňuje svým zaměstnancům autonomně jednat a řídit se etickým kodexem. Autorka považuje za povinnost v rámci etického jednání v SP umět obhajovat a aktualizovat své vlastní hodnotové pojetí.

Tématu etických dilemat na našem území se ve své studii věnovali také Nečasová, Dohnalová a Trbola (2020), kteří zjistili, že při dotazování na hodnotové střety při výkonu své profese odpovídali účastníci výzkumu jistěji než např. v případě dotazů na své hodnoty. Autoři to odůvodňují tím, že etická dilemata v SP jsou pro sociální pracovníky snáze uchopitelná a mají s nimi praktické zkušenosti. Studie autorů ukázala, že při výkonu praxe sociálního pracovníka se objevuje mnoho etických dilemat a sociální pracovníci mají často problém nalézt při řešení těchto konfliktů dostatečnou oporu v systému. V případě příliš mnoha etických dilemat a neuspokojivé opory v systému při jejich řešení může být sociální pracovník více přikloněn k podání výpovědi z aktuálního zaměstnání či úplné změně své profese. I přesto, že toto zjištění není příliš pozitivní, autoři vyzdvihují, že je to ukazatelem faktu, že sociální pracovníci přistupují k výkonu své profese a řešení hodnotových konfliktů velmi zodpovědně. Možné vhodné postupy při řešení etických dilemat v SP nabízí Etický kodex (Společnost sociálních pracovníků, 2006), který říká, že je vhodné závažné hodnotové konflikty řešit ve skupinách dalších sociálních pracovníků. Dle kodexu je důležité, aby každý sociální pracovník měl umožněno spolupracovat při řešení etických problémů s kolegy

a dalšími odborníky a dle autorů bylo by vhodné, aby do kodexu byly doplněny etické zásady pro konkrétní oblasti sociální práce. Nečasová, Dohnalová a Trbola (2020) ve svém výzkumu zjistili, že nejvíce používaným postupem účastníků jejich studie při řešení etických dilemat bylo probrat hodnotový konflikt se svými spolupracovníky, a naopak velmi malé množství sociálních pracovníků nachází při složitém rozhodování oporu právě v etickém kodexu.

Je tedy zřejmé, že etická dilemata, se kterými se sociální pracovníci potýkají, jsou nedílnou součástí oboru sociální práce a je třeba s nimi počítat. Banks (2021) podotýká, že důvody vyplývají nejen z její role jako profese veřejné služby, která se zabývá zranitelnými jedinci, kteří potřebují mít důvěru v pracovníka a být chráněni, ale také z jejího postavení v mnoha zemích v rámci státního sociálního zabezpečení, to může samo o sobě být založeno na protichůdných cílech a hodnotách (např. kontrola vs. podpora). Současná situace dle autorky zvyšuje napětí a dilemata sociálních pracovníků, kteří se často stávají obětí mediálních útoků či obviňování ze strany veřejnosti (i když často neoprávněně), je tedy podstatné, aby samotní sociální pracovníci uvažovali nad tím, jak se ve své profesi stavět k etickým rozhodnutím, ale zároveň se nenechali pohlcovat pocity viny za nevlídné výsledky případů, na kterých se podíleli.

4. Shrnutí teoretické části

Teoretická část práce se zabývala sociální prací v NRP v České republice a blíže popisovala pojem náhradní rodinné péče, pěstounskou péči a její aktuální stav v ČR a dalších evropských zemích. Dále byly přiblíženy subjekty figurující v pěstounské péči u nás (OSPOD, neziskové organizace), jejich spolupráce a v poslední řadě služba doprovázení pěstounských rodin. V další části bylo pojednáno o romských dětech v NRP v majoritních rodinách. Ukázalo se, že romské etnikum dítěte může být okolím stigmatizováno a může být bariérou pro přijetí do majoritní rodiny. Také byl přiblížen etnizující přístup v sociální práci, a specifikována výchova romského dítěte v majoritní rodině (a to především důležitost budování identity dítěte). Dále byly popsány možné výzvy, které se s přijetím romského dítěte do majoritní rodiny pojí, a to konkrétně diskriminace a předsudky, poruchy vývoje (psychická deprivace, poruchy citové vazby) a kontakt s biologickou rodinou. V poslední kapitole teoretické části byl prezentován dosavadní stav poznání v oblasti hodnot v sociální práci a vliv neoliberalizace oboru na hodnoty v něm. Také bylo pojednáno o tématu etiky sociální práce a etických kodexech. Nakonec byly blíže popsány hodnotové konflikty a etická dilemata, které se při vykonávání profese mohou u sociálních pracovníků vyskytovat (např. konflikt zájmů klienta vs. zájmů společnosti).

III. Empirická část

5. Předmět výzkumu

Hodnotovým nastavením sociálních pracovníků je důležité se zabývat, neboť hodnoty ovlivňují nejen přístup sociálních pracovníků ke svým klientům, ale také charakteristiku, metody i cíle samotného oboru sociální práce (Flídrová & Opatrný, 2014). Doprovázení je v České republice nedílnou součástí náhradní rodinné péče, konkrétně té pěstounské. Jak uvádí MPSV (2023), doprovázení si klade za cíl podporu a pomoc pěstounským rodinám při vytváření bezpečného zázemí pro dítě svěřené do jejich péče. Ministerstvo dále popisuje, že sociální pracovník z doprovodné organizace rodině poskytuje sociální a další odborné poradenství. Doprovázení pěstounů je definováno zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Při doprovázení majoritních pěstounských rodin, které mají v péči romské dítě, se mohou sociální pracovníci setkat s celou řadou specifik, výzev či hodnotových konfliktů. Celospolečenské klima vůči Romům není v České republice příliš pozitivní, což může mít vliv také na NRP romských dětí. Podíl žadatelů o pěstounskou péči, kteří jsou ochotni přijmout dítě romského etnika se odhaduje na 10 %. Majoritní pěstouni se často obávají nepřijetí romského dítěte jejich okolím, problematických kontaktů s biologickou rodinou dítěte či genetické či kulturní odlišnosti dítěte (Barvíková & Paloncyová, 2022). Právě i při řešení těchto výzev je doprovázení pěstounských rodiny sociálními pracovníky klíčové. Předmětem výzkumu je proniknutí do hodnotového nastavení sociálních pracovníků, kteří doprovázejí majoritní rodiny, které mají v péči dítě romského etnika.

5.1 Cíl výzkumu a výzkumné otázky

Tento kvalitativní výzkum má za cíl hlouběji proniknout do vnímání a hodnotové orientace sociálních pracovníků z doprovodných organizací. Cílem této studie je blíže prozkoumat hodnotové nastavení sociálních pracovníků, kteří se věnují doprovázení majoritních rodin, které mají v péči dítě romského původu. Výzkum má přiblížit, s jakými hodnotami sociální pracovníci vstupují do této problematiky. Výzkumné cíle lze specifikovat (Maxwell, in Švaříček & Šed'ová, 2007) na tři typy: intelektuální, praktický a personální. Intelektuální cíl popisuje přínos práce k odbornému poznání. Praktický cíl popisuje praktickou využitelnost výsledků. Personální cíl popisuje obohacení osoby výzkumníka. Intelektuálním cílem tohoto výzkumu je popsat doprovázení majoritní rodiny mající v péči romské dítě očima sociálních pracovníků, a především přiblížit

hodnoty, o které se pracovníci opírají. Praktickým cílem tohoto šetření je přiblížit veřejnosti nejen hodnotovou orientaci sociálních pracovníků, ale i nejrůznější aspekty doprovázení majoritní rodiny s romským dítětem v pěstounské péči. Personálním cílem práce je obohacení svých vlastních pracovních zkušeností s romskými dětmi o další znalosti, konkrétní příběhy a také hlubší nahlédnutí do problematiky doprovázení majoritních rodin, které přijaly romské děti.

Hlavní výzkumnou otázkou bylo zvoleno:

- „Jakými hodnotami se sociální pracovníci z doprovodných organizací řídí při své práci s majoritními rodinami, které mají v NRP dítě romského původu?“.

Na hlavní výzkumnou otázku navazují tři vedlejší výzkumné otázky:

- „Jaké aspekty jsou pro sociální pracovníky v jejich práci nejdůležitější?“
- „Co je pro sociální pracovníky při jejich práci nápomocné?“
- „Jaké cíle si při své práci sociální pracovníci stanovují?“

5.2 Metody výzkumu

V této podkapitole budou popsány metody výzkumného šetření. Kapitola pojedná o metodách získávání dat, cílovém souboru, pozicionalitě výzkumníka, etických otázkách tohoto výzkumu a také o způsobech zpracování dat a jejich analýze. Výzkumný vzorek tvořilo 10 informantek – sociálních pracovníků z doprovodných organizací, které mají zkušenost s prací s majoritními rodinami s romskými dětmi v péči. Účastníky výzkumu jsem získávala tak, že jsem oslovila organizaci, ve které pracují. Doprovodné organizace jsem vyhledávala v Registru poskytovatelů sociálních služeb (Registr poskytovatelů služeb, 2023) za použití náhodného, účelového výběru (Patton, 2015). Autor podotýká, že přestože jde o účelovou strategii výběru vzorku, je zde stále možnost náhodného výběru informantů. To znamená, že i když je výběr zaměřen na určitá kritéria (v tomto případě zacílení na organizace, které doprovází pěstouny), stále byl uplatněn prvek náhody v procesu výběru. Patton však zdůrazňuje, že se nejedná o reprezentativní, náhodný vzorek užívaný v kvantitativních šetřeních. Účelem malého, účelového, náhodného vzorku vybraného pro tento výzkum je důvěryhodnost a ovladatelnost, nikoli reprezentativnost. Použití účelového, náhodného výběru může výrazně zvýšit

věrohodnost výsledků, což považuji za jeho výhodu, neboť se studie zaměřuje na hodnotovou orientaci informantů. Osloveny byly doprovodné organizace z celé České republiky. S každou z informantek byl pořízen rozhovor, který trval přibližně 60 minut. Bylo důležité, aby se informantky co nejvíce otevřely a detailně rozpovídaly, slibným se tedy zdál polostrukturovaný rozhovor (Švaříček & Šedřová, 2007). Všechny 10 rozhovorů jsem pomocí jejich nahrávky doslovně přepsala. Metodou analýzy dat byla strukturující kvalitativní obsahová analýza (Kuckartz & Rädiker, 2023). Autoři tuto metodu analýzy definují jako systematickou a metodologicky řízenou vědeckou analýzu textů, obrázků, filmů a dalších obsahů komunikace (v případě tohoto výzkumu se jedná o rozhovory). Autoři podotýkají, že se při této metodě analyzují i skryté obsahy. Středobodem kvalitativní analýzy jsou kategorie. Materiál se kóduje, kódování lze provádět induktivně, deduktivně, či kombinací obou. Výsledkem strukturující kvalitativní obsahové analýzy (Kuckartz & Rädiker, 2023) jsou především kategorie vytvořené na základě výše zmíněných kódů. Kategorie představují hlavní zjištěné poznatky v tomto výzkumu. Tato metoda analýzy se skládá z několika kroků. Nejprve jsem doslovně přepsané rozhovory četla, psala si k nim poznámky, postřehy a krátká shrnutí. Dalším postupem bylo rozvíjení hlavních kategorií. Jednalo se v podstatě o pojmenování kategorií, které se v rozhovorech objevují. V určení hlavních kategorií mi byly nápomocné výzkumné otázky, jelikož jsem se jimi řídila už při pořizování rozhovorů a přizpůsobovala podle nich dotazy, na které jsem se informantek ptala. Poté nastala první fáze kódování, vznikla tak strukturace obsahu rozhovorů pomocí nakódování deduktivně vytvořenými kategoriemi. Procházela jsem tedy veškerý text řádek po řádku a přiřazovala k jednotlivým pasážím kódy. Pasáže, které neobsahovaly informace vztahující se k tématu a byly vzhledem k výzkumným otázkám zdánlivě irelevantní, jsem taktéž kódovala (pro možné pozdější použití). Některé z částí textu zahrnovaly více oblastí, proto jim bylo přiřazeno více než jeden kód. Po prvním cyklu kódování následovalo induktivní vytváření podkategorií. Jelikož hlavní kategorie měly spíše obecnější charakter, bylo nutné je více rozvinout právě pomocí podkategorií. Po dokončení této fáze nastal čas na druhý cyklus kódování. Přiřazovala jsem okódované části rozhovorů v rámci hlavních (deduktivních) kategorií k podkategoriím. Poté jsem nahrazovala původní, deduktivní kategorie kategoriemi novými z induktivně vytvořených kódů a kódovala data do nově vytvořených kategorií. Po dokončení analýzy následovala prezentace vzniklých kategorií reprezentujících danou problematiku.

5.2.1 Použité metody a techniky vytváření dat

S každou z informantek byl pořízen rozhovor, který trval přibližně 60 minut. Na rozhovor jsem měla připravený scénář s řadou otázek (viz příloha č. 2), avšak řídila bych se jimi pouze orientačně, aby rozhovor neodbíhal od informací, které jsou pro mé šetření zásadní. Rozhovory probíhaly pomocí telefonického spojení (z důvodu vzdálenosti a s tím spojené časové náročnosti s dojížděním). Metodou byl zvolen polostrukturovaný rozhovor (Švaříček & Šedřová, 2007). Polostrukturovaný rozhovor se zdál být slibnou metodou vzhledem k cílům, které si tato práce stanovuje. Vybrané výzkumné otázky naznačují, že je potřeba zjistit velké množství informací o tom, jak jsou informanti z doprovodných organizací hodnotově orientováni při spolupráci s majoritními rodinami, které mají v péči romské děti. Zvolená metoda byla nápomocna při co nejhlubším nahlédnutí do vnímání a prožívání sociálních pracovníků z doprovodných organizací.

5.2.2 Cílový soubor

Cílový soubor tvořilo 10 informantek – sociálních pracovníků z doprovodných organizací, které pracují s majoritními rodinami, které mají v péči dítě romského etnika. Prvním krokem k získání informantů bylo vyhledat organizace, které se doprovázení pěstounů v České republice věnují. K tomu mi byly nápomocny webové stránky Ministerstva práce a sociálních věcí, konkrétně registr poskytovatelů sociálních služeb (Registr poskytovatelů služeb, 2023). Zaměřila jsem se na doprovodné organizace z celé České republiky, nevybírala jsem tedy z konkrétních krajů. Bylo to můj záměr, neboť jsem měla obavy, že z důvodu časové vytíženosti nebudou všichni oslovení sociální pracovníci chtít rozhovor poskytnout, a mé možnosti získat dostatek informantů se tak budou snižovat. Dalším důvodem bylo přání získat co nejdůvěryhodnější data, proto se zdálo vhodné uplatnit při výběru prvek náhody, tzn. zaměřit se na organizace konkrétního typu, ale poté vybírat náhodně. Ze seznamu organizací jsem proto pomocí účelového, náhodného výběru (Patton, 2015) zvolila organizace, které budu kontaktovat. V registru se nachází i e-mailové adresy, tudíž jsem organizace oslovila s dotazem, zdali se věnují doprovázení majoritních rodin, které mají v péči děti romského původu, a zdali bych mohla dostat kontakt na konkrétní sociální

pracovníky, kteří s touto cílovou skupinou pracují. Komplikací se ukázalo, že mnoho z emailových adres již bylo neaktivních. Většina odpovědí, které jsem obdržela, bylo však velmi vstřícných. Pokud mi organizací byl předán kontakt na konkrétního pracovníka, oslovila jsem poté přímo jeho, vysvětlila mu svůj výzkumný záměr a požádala ho o rozhovor. Před zvolením náhodného, účelového výběru vzorku (Patton, 2015) jsem zvažovala také metodu sněhové koule (Švaříček & Šed'ová, 2007), jelikož jsem však potřebovala zkoumat téma hodnotového nastavení, tuto metodu jsem vyloučila. Osoby, které se vzájemně znají, by mohly mít podobnou hodnotovou orientaci, a výsledky studie by tak mohly být zkreslené.

Cílový soubor, tedy 10 komunikačních partnerek, tvořily sociální pracovnice z doprovodných organizací, které mají zkušenosti s doprovázením majoritní pěstounské rodiny, která má v péči dítě romského původu. Osloveni byli sociální pracovníci doprovodných organizací působících v různých krajích České republiky, obou pohlaví a s různou délkou praxe. V kontaktu jsem byla s mnoha organizacemi, některé však v průběhu komunikovat přestaly, jiné mi sdělily, že pro mě jejich pracovníci nejsou vhodnými informanty (malá či žádná zkušenost s dětmi romského etnika v PP v majoritních rodinách), případně jsou příliš vytíženi a rozhovor nemohou poskytnout. Výsledkem nakonec bylo 10 pořizovaných rozhovorů se sociálními pracovníci z doprovodných organizací. Všechny komunikační partnerky byly ženy. Informantky působí v doprovodných organizacích v Pardubickém, Středočeském, Jihomoravském, Olomouckém, Královéhradeckém, Moravskoslezském kraji a v Hlavním městě Praha. Délka jejich praxe v doprovázení pěstounů je 2-10 let a každá z nich působí v jiné organizaci než ty ostatní. Všechny mají osobní zkušenost s doprovázením majoritních rodin, které mají v péči dítě romského etnika.

Tab. 1; Seznam informantek

Informantky	Kraj působení	Délka praxe v doprovázení
Agáta	Hlavní město Praha	4 roky
Beáta	Olomoucký	10 let
Cecilie	Jihomoravský	2 roky
Daniela	Moravskoslezský	6 let
Erika	Pardubický	8 let
Františka	Královéhradecký	10 let
Gita	Hlavní město Praha	10 let
Helena	Pardubický	1 rok
Ida	Středočeský	8 let
Jindřiška	Královéhradecký	9 let

5.2.3 Pozicionalita výzkumníka

Má pozice výzkumníka byla směrem k informantkám formální. K tématu romských dětí mě přivedly mé vlastní dobrovolnické zkušenosti. Před lety jsem vyrazila na dobrovolnou službu do Bulharska, kde jsem s dětmi romského etnika pracovala v nízkoprahovém klubu ve vyloučené lokalitě. Často jsem se tam setkávala s tím, že přestože tamní romská komunita žila v jednom městě s majoritními obyvateli, nebyli Romové majoritou příliš dobře přijímáni. Později jsem se o romské děti začala zajímat v kontextu náhradní rodinné péče, a to konkrétně v případech, kdy dítě romského původu vyrůstá v majoritní rodině v České republice. O tomto tématu jsem proto pojednala ve své bakalářské práci s názvem *Výchova a vzdělávání romského dítěte v majoritní rodině*. Mými informanty byli náhradní rodiče. Nyní jsem považovala za důležité na téma volně navázat a pojednat o této problematice z pohledu sociálních pracovníků

z doprovodných organizací, kteří s těmito rodinami pracují. Konkrétně jsem vnímala důležité prozkoumat hodnotovou orientaci informantů.

Mé předchozí dobrovolnické zkušenosti i dříve realizovaný výzkum mi byly nápomocny v lepší orientaci se v tématu. Více jsem věděla, na co se sociálních pracovníků ptát a kam rozhovor směřovat, abych zjistila co nejvíce potřebných informací. Bylo výhodné, že jsme s informanty mohli jít více do hloubky a nemuseli si vysvětlovat různé pojmy a náležitosti, které se doprovázení majoritních rodin s romskými dětmi týkají. Uvědomovala jsem si však, že není vhodné nechat se předchozími zkušenostmi jakkoli ovlivňovat, snažila jsem se proto o co nejvyšší možnou míru neutrality.

5.2.4 Etika výzkumu

Důležitou součástí kvalitativního výzkumu je pro autora také zabývat se etickými otázkami. Vzhledem k tomu, že tato práce se zaměřuje na sociální pracovníky, kteří ve své každodenní práci řeší se svými klienty celou řadu citlivých záležitostí, je zásadní při výzkumu dodržet několik etických zásad. Jak uvádí Švaříček a Šed'ová (2007), velmi důležitý je příslib důvěrnosti. Ten si dle autorů klade za cíl, aby žádný z účastníků výzkumu nepřišel k újmě. Je proto nezbytná data upravit (anonymizovat) tak, aby čtenář nebyl schopen informanty identifikovat. Tento příslib důvěrnosti jsem považovala za velmi podstatný, tudíž jsem s informantkami komunikovala to, že k získaným datům budu mít přístup pouze já, a veškeré údaje, jako jsou jména osob, názvy organizací či měst, budou anonymizovány. Silverman (2005) pojednává o tom, že informant by měl s výzkumem souhlasit na základě poskytnutých informací (může být také nazýváno jako informovaný souhlas). To by dle autora mělo probíhat tak, že informantovi budou sděleny veškeré informace, na základě kterých se on sám může rozhodnout, zdali se chce či nechce studie účastnit. Je podstatné, aby komunikační partner poskytnutým informacím porozuměl a jeho účast byla dobrovolná. Informovaný souhlas jsem vzhledem k povaze tohoto empirického šetření získávala od informantek ústně vždy před začátkem rozhovoru. Veškeré informace o výzkumu dostaly informantky předem v podobě emailové komunikace, nedošlo tedy k žádnému zatajení informací. Pro úplnost jsem všechny informace o svém výzkumném šetření také zopakovala vždy na začátku rozhovoru s každou komunikační partnerkou. Sociální pracovnice, se kterými jsem rozhovory pořizovala, byly také obeznámeny s tím, že mohou kdykoli od rozhovoru odstoupit a neúčastnit se tak tohoto výzkumu. Všechny rozhovory byly nahrávány, na což byly informantky předem dotázány a všechny souhlasily. Švaříček a Šed'ová (2007)

říkají, že informantům by měl být umožněn přístup k výsledkům kvalitativního výzkumu, jehož se účastnili. Všem svým komunikačním partnerkám jsem toto nabídla a práce jim bude zaslána v emailové korespondenci.

6. Výzkumná zjištění

V této části práce jsou shrnuty výsledky této kvalitativní studie. Analýzou dat vznikly celkem 4 hlavní kategorie rozdělené na další podkategorie, které reprezentují výzkumná zjištění. Tyto podkategorie sdruženy do kategorií budou prezentovány v následujících podkapitolách.

6.1 Výsledky analýzy rozhovorů

Výsledkem analýzy rozhovorů jsou čtyři hlavní kategorie:

- hodnotové nastavení na osobní úrovni
- hodnotové nastavení směrem ke klientům
- hodnotové nastavení směrem k okolí
- hodnotové nastavení propojující více oblastí

Tyto kategorie budou dále rozděleny na několik podkategorií, které blíže popisují hodnotovou orientaci sociálních pracovníků (informantek), která byla v této studii zjištěna.

6.2 Prezentace kategorií

V této části budou prezentovány a interpretovány podkategorie, jež jsou výsledkem strukturující obsahové analýzy. Podkategorie jsou sdruženy do větších celků (kategorií) pro lepší pochopení a uspořádání výsledků tohoto kvalitativního výzkumu.

6.3 Hodnotové nastavení na osobní úrovni

Komunikační partnerky silně vyjadřovaly svoji hodnotovou orientaci směrem k sobě. Jednalo se o vlastní touhu po tom být nápomocná, o snahu posouvat se, pečovat o sebe a nevzdávat se. Významnou roli v jejich hodnotovém nastavení na osobní úrovni sehrály také jejich osobní posilující životní zkušenosti.

6.3.1 Touha po nápomocnosti

Ukázalo se, že informantky cítí touhu být při vykonávání své práce nápomocné a užitečné. Pomoc druhým lidem je naplňuje a přispívá tak k pocitu jejich vlastní spokojenosti. Hovořila o tom Helena:

„Hm no, nejvíc mě baví, když po mně někdo něco chce, být užitečná pro někoho, jo, když sedím v kanceláři a nemám do čeho píchnout, tak mě jako úplně nebaví, ale když potom celý den zvoní telefony a můžu někomu s něčím pomoci. Hm, tak to je asi to, co mě baví, že jsem prostě k něčemu“.

Když je Helena v práci vytížená a klienti potřebují její pomoc, o kterou si navíc aktivně říkají, přispívá to k jejímu pocitu spokojenosti. Naopak kdyby se ocitla v situaci, kdy by se necítila užitečná, a její pomoc by nebyla vyžadována, mohlo by to u ní vést k určité frustraci. Helena si přeje být zde pro své okolí a nabízet pomocnou ruku. Zároveň ji těší, když si okolí její pomoc samo vyžádá a nemusí tak mít pocit, že se vnucuje. Zajímavé také je, že informantky cítily potřebu pomáhat již v útlém věku, tato potřeba se u nich tedy nevyvinula až během života či díky pracovním zkušenostem v oblasti sociální práce. Informantky ke své profesi cítily jakési předurčení již mnohem dříve. Toto přibližuje Jindřiška:

„No krkolomně, cesta byla velmi klikatá. Já jsem asi vždycky jako tušila, asi vždycky mě to táhlo jakoby pocitově k nějaký pomáhající práci, nebo asi jsem to fakt jako vždycky měla nastavený takto. Já jsem ze sousedství ve městě, kde žilo hodně romských rodin a naše mamka vždycky říkala, že máme doma bordel jako u cikánů. Já jsem vždycky brečela, proč tak ošklivě mluví o cikánech, že to jsou taky hodný lidi. Můj brácha se těch romských sousedů bál a já jsem vždycky nějak k nim cejtla takovou jako náklonnost. Takže jsem nějak asi jako směřovala k tomu pocitově k nějaký pomáhající práci. Ale pod vlivem rodiny jsem šla studovat práva po gymplu. Tam jsem teda zůstala celý studium, pět let, až jsem se nechala vyhodit od závěrečných státnic. K sociální práci jsem se nakonec dostala až po mateřské.“

Jindřiška vyrostla v oblasti, kde se často setkávala s romskou minoritou, proti které měli někteří jedinci z jejího blízkého okolí předsudky. Již tehdy cítila, že ji tyto předsudky trápí, a ráda by naopak byla stigmatizovaným skupinám nápomocna. Přestože

Jindřiška již v dětství vnímala soudržnost se slabšími či odsuzovanými jedinci a skupinami, její rodina si nepřála, aby se orientovala směrem k pomáhající profesi. Jindřiška přání svého nejbližšího okolí vyhověla a svá studia zaměřila jiným směrem. Touha po nápomocnosti však byla silnější, a i přes nejrůznější překážky se Jindřiška nakonec stala sociální pracovnící. Stalo se tak později v jejím životě, když se sama stala matkou a plně se poté oddala pomoci ostatním rodinám. Touha informantek z této studie se ukázala být nejen zásadním faktorem při volbě profese sociálního pracovníka, ale i velkou motivací proč na této profesní dráze i nadále zůstat. Práce s pěstounskými rodinami, které mají v péči dítě romského etnika, naplňuje informantkám jejich potřebu být nápomocná, a přispívá tak k jejich vlastnímu pocitu naplnění.

6.3.2 Seberozvoj

Výsledky ukazují, že informantky jsou nakloněny seberozvoji a mají snahu se dále vyvíjet a zdokonalovat se jak osobnostně, tak profesně. Je pro ně důležité neustrnout, a naopak se dále posouvat vpřed. Pojednala o tom Agáta:

„Mám ráda nějaký jako školení a sebevzdělávání, takový jako neusnutí na vavřínech. Takže posouvat se dále je pro mě důležitý, jo, vyvíjet se neustále a zároveň je to teda jakoby těžký s tou prací to nějak skloubit. Jo, kdyby to šlo, chtěla bych si udělat doktorát, udělat si psychologický kurz. To je hodně věcí jo, zároveň byly doby, kdy i ta krizová intervence, co dělám teď, byla taky jen sen.“

I přes to, že je vykonávání profese sociálního pracovníka pro Agátu náročné nejen z časových důvodů, vždy si najde prostor i pro seberozvoj (nejčastěji v podobě nějakého kurzu či výcviku). Informantka naznačovala, že další vzdělávání se je pro ni významné, a naopak by považovala za negativní aspekt se seberozvoji přestat věnovat. Cítí touhu posouvat se jak v profesní oblasti, tak na osobnostní úrovni. Informantky také chtějí rozvíjet činnost organizací, ve kterých pracují. Hovořila o tom Jindřiška:

„Já jsem absolvovala čtyřletý sebezkušenostní Rogeriánský výcvik a teď dělám... Teď jsem teda v servisním výcviku, takže i jako si myslím, že do budoucna se tomu budu věnovat víc. Můj plán je jakoby rozvíjet dál organizaci, to nějak vnímám jako takový

svý další dítě trochu jo, tak nevím, jestli to jako vydržím až do důchodu, ještě 20 let. Ale tak jako v tuhle chvíli určitě vidím řadu možností i tím, že se ta legislativa možná nějak bude proměňovat, že i ty služby, tam jako je prostor pro zlepšení. Takže tam si myslím, že je pořád jako co vymejšlet a řešit a učit se, nebo i nějaký, že jo...do budoucna se budou třeba otvírat možnosti pro nějaký úplně nový typy služeb, takže to uvidíme“

Také Jindřiška se profesně dále rozvíjí pomocí specializovaných výcviků, jejichž absolvování pro ni může být v praxi velmi přínosné, i přestože to není její povinnost ani nutnost k výkonu profese sociálního pracovníka. Komunikační partnerka se také ráda zamýšlí nad tím, jak vylepšit služby, které jsou poskytovány v organizaci, kde pracuje. Zkrátka neustále hledá nové možnosti, jak organizaci dále vyvíjet a posouvat. Jindřiška zastává názor, že prostor pro zlepšení je v její profesi i v životě celkově možné nalézt vždy. Ukázalo se, že informantky jsou ochotny věnovat se seberozvoji významně nad rámec povinného vzdělávání v jejich profesi. Samy vyhledávají nejrůznější možnosti, jak sebe či svoji práci dále rozvíjet a zkvalitňovat. Seberozvoji se velmi často věnují ve svém volném čase, který by mohly trávit jinak, např. odpočinkem po těžkém pracovním dni či týdnu. To napovídá, že jsou silně hodnotově orientovány na vlastní rozvoj a upřednostňují ho před jinými aktivitami.

6.3.3 Péče o sebe

Informantky si silně uvědomují nutnost péče o sebe, kterou vnímají mimo jiné jako prevenci např. syndromu vyhoření. Způsoby, kterými o sebe pečují, se ukázaly být různé. Nejčastěji se jednalo o trávení času s rodinou, humor nebo kvalitní naplňování volného času. Více o tom mluvila Beáta:

„No tak já mám ráda sladký, tak vždycky tady i s kolegyněma říkáme, že jedeme na sladkým, takže já mám ráda sladký, no, ráda si dám prostě kafe a něco sladkého. Nebo třeba pomáhá číst knihu. A někdy si z toho uděláme legraci s kolegyněmi, ještě než odejdu, z toho, co se ten den stalo, nepovedlo. Mám naštěstí stabilní vztah, takže můj manžel tu práci zná, takže ta práce je mu jako blížká, i když je to úplně do jiného oboru, tak zná už vlastně ty příběhy. Umí si to jako představit. 30 let dělá se mnou ty tábory, takže jakoby jsme v tomhle na sebe velmi úzce napojení. Jo, máme psa, když je nejhůř, tak jdeme na procházku ven, takže je to takový jako moje odventilování. Ale třeba dneska mám do pěti a rozhodně nemůžu přijít zpět, vzít psa a jít ven, to tak akorát zkontroluju úkoly, udělat večeri jo, že ta běžná rodinná rutina s třema dětma prostě vás nikdy nenechá úplně zabřednout do tady svých depresí z práce.“

Beáta o svoje duševní zdraví umí dbát nejrůznějšími způsoby. Je pro ni důležité, že její rodina má pro její práci pochopení a může s ní o tom, co v zaměstnání prožívá, hovořit. Pomáhá jí také dělat si malé radosti, například v podobě dobrého jídla. Oceňuje možnost odlehčení si v těžkých pracovních situacích pomocí humoru. Informantka však podotýká, že ne vždy má na péči o sebe dostatek času – ani to však nehodnotí negativně. Naopak tento aspekt vnímá tak, že pracovní i osobní povinnosti a časové vytížení jí napomáhají nepropadat nepříjemným duševním stavům. Jako nápomocný vnímá také pohyb, např. v podobě procházky. Ukázalo se, že je pro informantky také důležité mít prostor sama pro sebe a umět oddělit pracovní a osobní život. Více o tom pojednala Erika:

„No, já hodně jakoby mám naučený prostě přijít domů a na chvilku potřebuju vypnout, tak si udělám kafe a fakt si prostě dám takovejch těch svých 15 minut, kdy si vyčistím myšlenky, kdy mám prostě čas jenom jakoby pro sebe a pak samozřejmě procházka se psem, jo, s partnerem prostě trávení volného času, tak nějak jako všechno. Ale vždycky potřebuju takový to, když je fakt dlouhej den a bylo toho i strašně moc, náročný rodiny, tak mám takovejch svehch 15 minut, kdy si prostě sednu třeba a mám takový to, že vypnu.“

Erice je vlastní pečovat o sebe trávením volného času se svými blízkými nebo pohybem v přírodě. I přes to je pro ni však zásadní mít zároveň i dostatek prostoru pro trávení času o samotě. Nejvíce to vnímá právě po konci pracovní doby, kdy po celé řadě složitých situací či těžkých příběhů jejích klientů potřebuje chvíli strávit sama. Pomáhá jí to oddělit pracovní život od toho osobního a lépe se tak může oprostit od zatěžujících faktorů její profese. Nastavuje tak jakousi hranici. Téma hranic se ukázalo být pro informantky zásadním. Nad hranicemi uvažují jako nad vhodnou prevencí a také často přemítají, zdali jsou jejich hranice nastaveny správně. Více o tom hovořila Daniela:

„To jsem teď právě na supervizi si to jako řešila a vlastně jsem zjistila, že někdy jsem trošku bojovala s tím, kde je ta hranice ještě toho provázení, protože je to vztahová práce, a kde už jdu do nějakých jako jiných, osobních vztahů a tam jsem si to musela jako asi před rokem, tak jako hodně jakoby si říct, že si to tam musím dát tu hranici. Aby to toho člověka jako neseMLElo. No, tam jsem trošku s tím musela pracovat,

musela jsem si to ponastavovat jinak. Opravdu je to práce a nemůžu to mít i úplně jako v osobním životě.“

Daniela vnímá, že v dřívějších letech měla s nastavováním zdravých hranic vůči své práci či svým klientům potíže. Bylo pro ni složité oddělit osobní život od toho pracovního. Uvědomuje si však, jak je oddělení těchto dvou oblastí důležité, a v rámci péče o sebe na svých hranicích pracuje se supervizorem, který je jí v tomto nápomocen. Komunikační partnerka pocítovala, že v případě nesprávného nastavení hranic, by u ní mohlo dojít k významné duševní nepohodě. Informantky z tohoto výzkumu si důležitost péče o sebe silně uvědomují, i přestože vnímají celou řadu výzev, které se jim v této oblasti objevují (např. nedostatek času nebo přílišné napojení se na klienty). Informantky se snaží péči o sebe i nadále zdokonalovat a vyhraňovat si na ni dostatek prostoru.

6.3.4 Nevzdávat se

Je zřejmé, že i přes těžkosti, které se v jejich profesi objevují, mají informantky silnou tendenci vždy vnímat určitou naději, motivaci jít dál a potíže překonat. Více o tom pověděla Daniela:

„A nemůže nás semlít to, co se nepodaří. Protože někdy jsou to těžké věci a jde tady o děti. A nejsou to žádné jako spisy jenom a tak, ale vidíte vždycky za tím to konkrétní dítě no.“

Daniela vnímá komplikovanost své vlastní práce právě v tom, že pracuje s ohroženými dětmi, a některé případy bývají těžké. Má sama pro sebe i své kolegy pochopení, že jsou v některých chvílích ztrápení, ale zároveň neuznává, že by to měl být faktor, kvůli kterému sociální pracovník svou profesi opustí. Podle Daniely je důležité se nepříjemnostem nepoddávat a vytrvat. Pochybnosti o tom, zdali by nebylo lepší profesi změnit a věnovat se práci, která nebude jedinci způsobovat takovou míru duševní nepohody, se však přirozeně u informantek někdy vyskytují. Hovořila o tom Ida:

„No asi že by to bylo nějak úplně myšleno vážně, že by to bylo nějaký jako delší období, to ani ne. Ale občas, když jsou nějaký těžší kauzy, tak mám takový chvílky, kdy tady říkám, že půjdu dělat na poštu, abych nemusela bejt u takovejch jako těžkejch věcí. Ale vlastně je to

asi takový nějaký uvolnění, spíš jako aktuálního stresu, než že bych pro to udělala nějaký kroky, nebo tak“.

I přestože Idu někdy napadne, že by se možná cítila lépe, kdyby svoji profesi změnila, ve skutečnosti tomu nepřikládá váhu a o změně profese neuvažuje. To naznačuje, že je silně motivována to nevzdat, a i přes problematičnosti vyskytující se při výkonu její práce hodlá v oboru sociální práce vytrvat. Výsledky ukazují, že informantky z tohoto výzkumu jsou hodnotově orientovány ve své profesi setrvat, vyskytující se výzvy s nadhledem překonávat a nenechat se od výkonu své práce odradit.

6.3.5 Osobní zkušenosti jako opora

V rámci hodnotové orientace sociálních pracovníků na osobní úrovni se jako jeden ze stěžejních faktorů ukázaly osobní, posilující zkušenosti informantek, které jim zároveň slouží jako opora při vykonávání profese. Informantky tak propojují svůj osobní a profesní život, avšak v tomto případě pozitivním způsobem. To, co v životě prožily, přirozeně ovlivňuje jejich hodnotovou orientaci, kterou se řídí i v práci. Tyto zkušenosti zároveň ovlivňují jejich vlastní odolnost a posilují je. Více o tom pojednala Helena:

„Tak taky to záleží na životních zkušenostech, i osobních. Samozřejmě, že prostě už jsem v životě něco zažila, myslím si, že jako jen tak něco mě nerozhází. No někdy to je prostě náročný, ale já asi dokážu jako odcházet z práce s čistou hlavou. Výjimečně se stává, že třeba jako nad prací přemýšlím i třeba před spaním, že si říkám, jako právě u těch maminek, jak to bylo hrozný, že jsme prostě tu holčičku od ní dneska odvezli a že mi jich je líto. Ale že by to bylo častý, to není. No tak psychickou odolnost určitě mám, ale na základě těch mých životních zkušeností. No samozřejmě, jako když pocházíte, když to blbě řeknu, prostě ze super, zabezpečený rodiny, kde jste v životě nemusela řešit žádný problém a všechno vám bylo servírovaný na talíři a pak se v zaměstnání jako reálně setkáte s nějakou problémovou situací, tak vás to sesune. Určitě víc než někoho, kdo to v životě třeba úplně neměl jednoduchý, a musel prostě se o své místo víc poprat. Jo to určitě jako mám právě možná mám pro ty mámy pochopení, protože vím, jaký to prostě mají“.

Helena vnímá těžkosti, které ona sama v životě prožila, jako posilující faktor, který je jí při výkonu její práce nápomocný. Její vlastní výzvy, které dokázala překonat, jí inspirovaly k tomu, že i příběhy se kterými se setkává v práci, jsou nějakým způsobem řešitelné a zvládnutelné. To, že ona sama neměla snadnou minulost jí také zvyšuje schopnost se do svých klientů vcítit a vnímat jejich bolest. Toto napojení se na klienty pro ni však není překračování jejích vlastních hranic, naopak velmi dobře zvládá z práce odejít a pracovními záležitostmi se nezabývat. Na základě svých životních zkušeností sama sebe vnímá jako odolnou osobu, která je schopna vykonávat profesi sociální pracovníce na velmi dobré úrovni – lépe než třeba jedinci, kteří se v minulosti nepotkali s takovou mírou těžkostí na osobní úrovni. O osobní zkušenosti se ve své práci opírá také Beáta:

„A co se týče té sociální práce, to se taky mění, že jo? Dřív jsme mluvili o tom, že děti z dětských domovů a děti v pěstounských rodinách si nesou nějaký takový ty znaky deprivace a dneska u máme teorii attachmentu, porušenou vazbu. A člověk si někdy říká, že šmarja, vždyť to mají i moje děti! Takže někdy je dobrý použít ten zdravější styl. Selský rozum, někdy je dobrý použít ty své životní zkušenosti. A i když se říká, že sociální pracovníce nemají klientům říkat, co dělají se svezma dětma a radit, tak někdy se stává, že naši pěstouni to naopak mají rádi. Jo že někdy se jako ptají, jestli to ty moje děti dělaly taky, jestli zlobily. Jo a pomůže jim, když řeknu, prosím vás, klid, měli jsme to stejně. Ono je to naopak uklidní. Já říkám, tak my neděláme terapii, děláme doprovázení, takže někdy si říkám, že je to prostě moje životní zkušenost“.

Beáta je sama matkou a i přesto, že si uvědomuje, že by si měla na propojování svých zkušeností s prací dávat pozor, ráda tyto zkušenosti využívá i jako pomoc či uklidnění pro své klienty. Informantka vnímá, že při doprovázení pěstounských rodin nestačí pouze používat naučené postupy, ale někdy je vhodné právě předat i své osobní zkušenosti. Dokonce i sami klienti se na tyto osobní aspekty ptají. Fakt, že doprovázející sociální pracovníce sama zažila potíže s dětmi, může být pro klienty uklidňující a může to v nich zvyšovat důvěru vůči pracovníci. Opírání se o osobní zkušenosti pomáhá i samotné Beátě, která si uvědomuje, že je potřeba brát některé věci s nadhledem a že není možné vykonávat svou profesi učebnicově. Ukázalo se, že osobní zkušenosti, které informantky v životě posílily, se promítají do jejich hodnotové orientace v práci. Tyto zkušenosti jim pomáhají lépe zvládat pracovní těžkosti a porozumět svým klientům.

6.4 Hodnotové nastavení směrem ke klientům

Informantky účastníci si této studie vyjadřovaly svou hodnotovou orientaci směrem ke klientům. Jednalo se o soucit s klienty, neděláním rozdílů a prioritizaci zájmů klienta.

6.4.1 Soucit

Komunikační partnerky, které se tohoto výzkumu zúčastnily, projevovaly soucit ke svým klientům. Informantky mají schopnost se do svých klientů vžít a mít pro ně pochopení. Více to popisuje Daniela:

„No, takže vlastně v kontrastu tomu rozumím, že vlastně potom si někdo řekne, když s těmahle lidma mluví a oni jim sdělují ty své těžkosti, a to jak vlastně jako bojují proti nějakým větrným mlýnům a proti společenskému náhledu na člověka s tmavší pletí, že vlastně třeba někoho to může i odradit. Jo že, že vlastně si řekne, ty jo, já se s tím asi nechci prát, už tak to je těžké, být náhradním rodičem. Abych to dítě vlastně bránil před tím systémem, před tou šikanou zvenku, no. Ta podpora opravdu jakoby, jakože jsem v tom s nima, že jim rozumím a vlastně takhle se snažím je jako podpořit v tom, že je to dobrý, že prostě víc někdy neuděláme“.

Daniela rozumí svým klientům i v názorech, se kterými ona sama nesouzní (např. postoj k romské minoritě). Vnímá složitost přijetí romského dítěte do majoritní rodiny a nejenže respektuje žadatele, kteří se rozhodnou romské dítě do své rodiny nepřijmout, ale jejich rozhodnutí navíc chápe a soucítí s nimi. Je pro ni důležité soucit a pochopení svým klientům dávat jasně najevo, protože má pocit, že okolí pro ně pochopení mít nemusí. Vyjadřování soucitu vnímá směrem ke svým klientům jako podporující a nápomocné. I v případech, kdy klienti nechtějí spolupracovat a odmítají se podílet na řešení vlastních potíží, informantky projevovaly pochopení a soucit. Hovořila o tom Helena:

„To je docela těžký, ale když to řeknu obecně, tak ty děti jsou jiný. Jo, je to prostě vidět v nějakých ohledech, že ty děcka prostě nejsou...Err nechci říct to slovo normální to ne, ale prostě, že je tam něco jinak, jo, že něco na tom startu života, že si něco zažily a že si to nesou do té současnosti. A je jenom otázka času, kdy se to

dostane na povrch a jako musí se s tím pracovat, jenomže problém je s tím, že ti pěstouni často nevědí, co se v tom raným věku s těma dětma dělo, takže kolikrát ani vlastně neví, jak a s čím mají pracovat. Jo, takže ty děcka jsou od malička táhnuté systémem a já se jim jako nedivím, že nechtějí jako se svěřovat se svejma věcma, obzvlášť potom ty holky a kluci v období té puberty, jakože fakt jako nejsou zvědaví na nějakou ženskou, která tam s ním bude stát, nebo chlapa, a bude jako je zpovídat z toho, jak se cítí a proč se tak cítí. Já nevím, no, je to takovej běh na dlouhou trať, možná kdyby s těma dětma se na to jako dlouhodobě připravovali nějakým jako vhodným způsobem, těžko říct, tak že by to jako mohlo klapnout“.

Helena popisuje situaci, kdy klient (v tomto případě přijaté dítě s traumatickými zážitky z minulosti) nechce spolupracovat a svěřovat se se svými problémy. Informantka se na celou situaci dívá celistvě a vnímá, že klient má za sebou pravděpodobně celou řadu negativních zkušeností, což ovlivňuje také jeho aktuální stav a chování. Helena pro klienta vyjadřuje silné pochopení a respektuje, že spolupráci odmítá. Naopak zastává názor, že by se s klienty mělo terapeuticky začít pracovat již dříve a měl by být brán v potaz jejich osobní příběh. Práce s osobním příběhem dítěte je dle informantky důležitá také pro pěstouny, kteří často do své rodiny přijmou dítě, o jehož minulosti téměř nic neví a tudíž netuší, jak s dítětem správně pracovat. Ukázalo se, že informantky jsou silně hodnotově směřované k soucitu s jejich klienty a je pro ně zásadní vlastní schopnost se do klientů vcítit.

6.4.2 Nedělat rozdíly

Informantky při práci s klienty nedělají rozdíly, nerozlišují je tedy podle etnického původu a snaží se ke všem přistupovat dle jejich potřeb. O nedělání rozdílů podle etnika v rámci doprovázení a důležitosti individuálního přístupu hovořila Ida:

„Pro mě to asi není jiný doprovázení, protože prostě každý dítě má nějaký svý specifika, na který je potřeba stejně přihlídnout. A stejně musíte přistupovat ke každé té rodině a tomu dítěti individuálně. Takže když to tak řeknu, to si nepomůžete. Stejně tam nějaký ty individuality budou, ale za mě asi platí takovýto obecný, prostě jenom ty děti bývají živější, energický, je jich všude plno. Prostě ten temperament tam je velkej, někdy to trošku jako naráží v těch rodinách, právě tahleta odlišnost toho temperamentu. Jo, když prostě pěstouni, dám příklad, budou takový spíš uzavřenější, klidnější, intelektuální typy a bude tam nějaký divoký romský chlapeček, tak jim to tam vlastně pěkně rozhází. Ale zase není to tak, že by jenom romský děti byly divoký a živý, prostě tady tyhle ty jako rozdíly v tom temperamentu

nebo v takovém tom jako základním nastavení, tak vidím i v rodinách, kde se nejedná o romský dítě, prostě je to dítě někoho jiného, že jo, přichází z jiného prostředí. Má jiné geny, takže setkáváme se s tím i jinde, že vlastně je to takový, jako že se to vlastně moc nepotká, no“.

Specifika, které jsou často přisuzovány dětem romského původu, jako je například vyšší míra energie, vnímá Ida i u dětí odlišného etnika. Problém s odlišným temperamentem přijatého dítěte a pěstounů může dle informantky nastat téměř kdykoli, ne pouze v případech, kdy se jedná o romské děti, jelikož pěstouni přijímají dítě jiných rodičů, které má za sebou nejrůznější zkušenosti. Případnou rozdílnost mezi přijatými dětmi a pěstouny informantka nepřisuzuje etnickému původu, ale prostému faktu, že přijaté děti nejsou biologickými potomky pěstounů, a mají tak jinou genetickou výbavu (stejně jako romské děti by tak tedy mohly být odlišné přijaté děti majoritního původu). Z toho důvodu práci s romskými dětmi Ida nevnímá odlišně a přistupuje k jednotlivým případům individuálně – dle specifik a potřeb klientů. Co se etnika dítěte týče, k doprovázení majoritních pěstounských rodin s dětmi romského původu Ida přistupuje stejně jako k doprovázení jakýchkoli jiných rodin. O důležitosti individuálního přístupu mluvila také Agáta:

„Jenom proto, že je něco platilo na jednu rodinu neznamena automaticky, že bude platit prostě na pět dalších. Já myslím, že by bylo naše pochybení, kdybysme k tomu přistupovali nějak skupinově“.

Individuální přístup k jednotlivým klientům vnímá Agáta jako zásadní a jakékoli zobecňování či uplatňování jednotných postupů na všechny by ona sama vnímala jako nekvalitně odvedenou práci a něco nežádoucího. K odstranění předsudků týkajících se etnika mohou být nápomocny také četné pracovní zkušenosti a setkávání se s romskou menšinou. Více o tom hovořila Františka:

„Bylo to pro mě doprovázení jako každý jiný, protože já se jako s romskými dětmi setkávám prostě hodně. Takže jako pro mě to prostě není nic jako neobvyklého, no“.

Františka se při své práci s dětmi romského původu setkává často a bere to jako přirozenou součást své profese. Doprovázení rodin s romskými dětmi pro ni tudíž není jakkoli překvapující či odlišné oproti doprovázení jiných rodin. Ukázalo se, že přestože informantky ke svým klientům přistupují individuálně, nedělají mezi nimi žádné rozdíly podle etnického původu. To naznačuje, že informantky jsou hodnotově orientovány proti předsudkům vůči odlišnému etnickému původu a jakékoli negativní aspekty s ním spojené vyvrací.

6.4.3 Prioritizace zájmů klienta

Pro informantky je důležité hájit zájmy svých klientů. Snaží se tedy stavět klienty na první místo a dělat pro ně to nejlepší, co uznají za vhodné. O situacích, kdy se pokouší hledat různé cesty, jak své klienty podpořit a zajistit jim potřebnou pomoc, hovořila Agáta:

„To jsou situace, ve kterých se snažím hledat nějaký jakoby jiný možnosti a že třeba když vím, že maminka prostě s dvěma dětma nemůže chodit do práce, protože to mladší dítě prostě je nemocný a peníze úplně nepřicházejí, stejně tak finanční pomoc od státu je nějak komplikovanější, tak je tady fakt možnost jakoby nějakých třeba nadací apod. Zároveň když jsou to zase jiným případy, tak furt je tu možnost nějakých jako terapií nebo rodičovských rozhovorů, mediací a podobně“.

V případech, kdy se klienti mají problém sami o sebe či svou rodinu postarat, hledá Agáta možnosti, jak jim pomoci a dělá pro ně maximum. Agáta se vždy snaží najít cestu, kterou by své klienty mohla podpořit a neváhá oslovit například i další organizace. Komunikační partnerka má pro své klienty pochopení a upřednostňuje jejich dobro nad ostatními aspekty. Informantky dokonce upřednostňují zájmy a potřeby klientů nad těmi vlastními. O tom, jak se snaží svým klientům přizpůsobit a dělat věci podle jejich potřeb mluvila Beáta:

„Ale jinak samozřejmě xkrát se mi stalo, že se ta konzultace jako nepovedla. Jo, měla jsem jiná očekávání, jela jsem tam s nějakýma plánama. Představovala jsem si to takhle takhle a tam byly mrzutý dvě děti a paní pěstounka taková trošku vystresovaná, jestli to tam ještě bouchne dneska, nebo zejtra, někdy se to jako nepovede. No a někdy si to vyřídíme třeba telefonem, že paní, když jsou děti konečně ve škole a všechny ty chřipky skončily a ona má tak jako den volno, tak mi prostě zavolá a vyřídíme po tom telefonu víc věcí, než když jsem tam u nich 2 hodiny na návštěvě, protože nám nikdo neskáče do řeči, protože ona neřeší, že

má vedle nepořádek a ona si prostě udělá kafe, sedne si k telefonu a opravdu hodinu mluvíme. To se může jako často stát jo a abych byla špatná z toho, že se minulou středu ta konzultace nepovedla a trápila bych se a analyzovala...je prostě dobrý počkat, když máte děti malé, tak ne každá návštěva se povede. Těšíte se na návštěvu, a nakonec je z toho velký divadlo. Je to rodina, je to živý mechanismus, vstupuje tam do toho hrozně faktorů. Dneska ráno jsem byla u chlapečka, kterej byl takovej jako nevypalěj, rozmrzelej a nenechal nás skoro mluvit a pak ve finále si vlezl pod stůl a tam se chystal kakat do plíny, a to byla chvíle, kdy jsme si vlastně s paní mohly popovídat, akorát pak už v hrozným smradu (smích). Já říkám, co on tam pod tím stolem dělá, ona říká, vy to necítíte? On tam prostě kaká“.

I přes to, že Beáta na některá setkání s pěstounskými rodinami v rámci služby doprovázení jezdí plná očekávání a chce se řídit svým plánem, je vždy ochotna ustoupit a plně se přizpůsobit aktuální situaci v pěstounské rodině. Informantka tedy nelpí na svých plánovaných postupech, ale naopak reaguje na potřeby klienta a dokáže sama sebe upozadit. Je ochotna vyčkat, až bude lepší chvíle navázat kontakt se členy rodiny a na klienty nijak netlačí. Uvědomuje si, že výchova přijatých dětí je složitá záležitost a je potřeba ke všem aktérům přistupovat citlivě a s respektem jejich přání. V situacích, kdy věci nejdou podle plánu, neztrácí Beáta vůli a trpělivě hledá jiné způsoby řešení a vhodné načasování. I přes to, že realita doprovázení je často velmi odlišná od očekávání informantky, což může být samo o sobě velmi frustrující, se Beáta nenechá odradit. Ukázalo se, že informantky z této studie jsou ve většině případů připraveny stavět zájmy svých klientů na první místo. Nejenže své klienty upřednostňují před ostatními aktéry pěstounské péče, ale dokážou ustoupit i v rámci svých vlastních potřeb. Zájmy klientů jsou pro ně prioritou.

6.5 Hodnotové nastavení směrem k okolí

Informantky se hodnotově orientují také směrem ke svému okolí. Komunikační partnerky vyjadřovaly skeptičnost k systému, potřebu soudržnosti se svými kolegy a pozitivní postoj k podpůrným nástrojům.

6.5.1 Skeptičnost k systému

Účastnice tohoto výzkumu se k některým systémovým nastavením a roli státu staví skepticky. Nesouzní především s postoji státu k biologickým rodičům

a pěstounům či nízké finanční ohodnocení sociálních pracovníků. Situace, kdy nejsou dobře hájeny zájmy přijatého dítěte, hodnotila Beáta:

„No, mělo by to vždycky víc zájmů dítěte všechno, ale bohužel ne vždycky to tak je. Ale je to tak, prostě jo, ale dá se to zvládnout. Nesouhlasím třeba moc s věcmi ohledně kontaktů s biologickou rodinou. Ne vždy si myslíme, že je to pro dobro dítěte“.

Beáta zastává názor, že rozhodnutí státu v rámci náhradní rodinné péče by měly být v souladu především se zájmy konkrétního dítěte. Kontakty s biologickou rodinou podle informantky nemusí být ve všech případech pro dítě přínosné, a naopak mu mohou uškodit. I přes to, že s některými nařízeními Beáta nesouhlasí, zastává názor, že se vždy dá najít řešení. Přístup systému k biologickým rodičům dítěte vs. pěstounům řešila také Helena:

„Člověk se někdy diví, jako jak to v tomhleto státě funguje. Jak to může fungovat tímhleto způsobem. Možná jako občas postoj toho státu, no jo, ten systém. Třeba přístup k pěstounům oproti biologickým rodičům, kteří, když to řeknu blbě, se o svoje děti jako z různých důvodů nestarají, tak mají furt jako víc práv než pěstoun, kterej dělá psí kusy pro to, aby to dítě se mělo dobře“.

Helena cítí určitou nespravedlnost vůči svým klientům v případech, kdy jsou stavěny zájmy biologických rodičů přijatého dítěte nad práva pěstounů. Je zřejmé, že se snaží své klienty (pěstouny) chránit a přála by si, aby byli za svoji dobře odvedenou práci v rámci výchovy přijatého dítěte systémem lépe oceňováni. Informantka vnitřně nesouhlasí s postojem státu a přála by si nějaké systémové změny. Pěstouni by podle ní rozhodně neměli být upozadováni. O nedostatečných finančních odměnách v oblasti sociální práce hovořila Františka:

„Err no to by bylo na dlouho. Prostě soudy kolikrát rozhodnou prostě jako jinak, než bysme si třeba mysleli my, kdo ty rodiny známe. Err no. Samozřejmě finanční situace jakoby nás v neziskovkách. Taky samozřejmě musíme hlídat si ty finance a tak. A co mě teda úplně nejvíc asi tak jako zatěžuje, tak je asi strašně moc administrativy, no“.

Františka vnímá, že o osudech rodin často rozhodují lidé, kteří nemají s těmito rodinami zkušenost, což jí připadá nespravedlivé. Ona sama, která rodiny dobře zná, by rozhodla jinak. Často jsou tak verdikty soudu pro ni nepříjemně překvapivé.

Finanční odměna za výkon složité profese sociálního pracovníka je podle informantky nedostatečná a ona i její spolupracovníci musí k financím přistupovat velmi šetrně. Přála by si, aby byla oblast sociální práce lépe mzdově ohodnocena. O finanční stránce sociální práce se více rozpovídala Jindřiška:

„Ale to, co mě samozřejmě štve, jako je finanční ohodnocení těch sociálních pracovníků, ale prostě to štve všechny asi v sociálních službách, že my teda nemáme tabulkový, žádný platy jako neziskovka a vždycky, když slyším nějaký stesky od pedagogů a zdravotníků, že mají málo, tak si vždycky říkám, no tak můžete do sociálních služeb. Tak mě to jako mrzí vůči kolegyním, protože těm bych opravdu přála, aby za takovou práci, která je těžká a očekává se tam nějaký vzdělání, očekává se další vzdělávání a nějaká psychická odolnost, zároveň jako rozumím tomu, že peníze nerostou na stromě“.

Jindřiška vnímá finanční ohodnocení v oblasti sociální práce jako nedostatečné a přála by si změnu. Zastává názor, že platy sociálních pracovníků jsou ještě nižší než v jiných, hůře placených, profesích. Jindřišku nízké platové ohodnocení trápí především kvůli jejím kolegyním, kterým by přála vyšší ohodnocení za jejich složitou, dobře odváděnou práci. I přes to, že s tímto systémovým nastavením informantka nesouhlasí, má pro něj určité pochopení, přijímá výši platů jako realitu a v profesi hodlá dále setrvat. To naznačuje, že finance nejsou stěžejní motivací informantek pro výkon sociální práce a jsou pro ně důležitější jiné aspekty, jako například výše zmíněná potřeba být nápomocná. Ukázalo se, že přestože informantky zastávají k systému spíše skeptický postoj a mají k němu celou řadu výhrad, nenechávají se systémovými aspekty, které vnímají negativně, od výkonu profese sociálního pracovníka odradit. V případech, kdy se systémovými nastaveními informantky nesouhlasí, se co nejvíce snaží hájit zájmy svých klientů či kolegů.

6.5.2 Soudržnost spolupracovníků

Dobré vztahy s kolegy a vzájemná podpora se ukázala být pro informantky stěžejní. Účastnice této studie mají ke svým spolupracovníkům pozitivní postoj a je pro ně důležité budovat s nimi dobré vztahy. O důležitosti soudržnosti kolektivu hovořila Gita:

„Tady v tý práci si myslím, že je to hodně důležitý, protože ta práce sama o sobě s těma klientama je hodně náročná, a ještě kdyby byly ty vztahy na tom pracovišti takový nahnutý, tak to, myslím si, že pak by se ta práce nedala dělat. Jo, my máme teda štěstí, že tady máme ten kolektiv výbornej a já to vlastně mám z toho pohledu, že vždycky jsem se na ty kolegy mohla spolehnout. Takže mi vždycky vyšli vstříc, nebo se mi snažili pomoci, když jsem si s něčím nevěděla rady“.

Gita považuje sociální práci, konkrétně doprovázení pěstounských rodin, za náročnou profesi, a právě proto oceňuje dobré vztahy se svými kolegy. Vzájemný podpora s kolegy je pro ni natolik stěžejní, že by v případě negativních vztahů na pracovišti nebyla schopna v organizaci setrvat a dělat dále svoji práci. Pro Gitu je důležité, že se o své kolegy může opřít a mají k sobě vzájemnou důvěru. Oceňuje, když mají možnost předat si vzájemně pracovní tipy. Uvědomuje si však, že pozitivní vztahy na pracovišti nejsou samozřejmostí. O pozitivním postoj ke svým kolegů více mluvila také Beáta:

„Tak když si my prostě jako sedneme, většinou si to umíme zpříjemnit. Se sladkým doprovodem a sdílíme, hodně spolu sdílíme. Hodně sdílíme ty historky z těch rodin. Říkáme si v tom týmu, co je v těch rodinách novýho, a hledáme spolu třeba nějaký východiska těch situací, nebo si jenom řekneme, protože se snažíme, abysme byli zastupitelní. Takže známe rodinu, kterou pracuju jak já, tak kolegyně je zná, pozdraví se s nimi, ví, jak se jmenujou děti. Některý rodiny nám taky třeba ještě pořád utíkají, protože jsou nový. Zároveň máme v organizaci společný obědy a společně kafe“.

Beáta se svými spolupracovníky ráda tráví čas a oceňuje, že společně můžou sdílet radosti i strasti nejen na pracovní, ale také na osobní úrovni. Je pro ni důležité, že se s kolegyněmi vzájemně zajímají o ostatní klienty a v případě nemoci či dovolené jsou poté schopny si pracovní vypomoct. Organizace, ve které Beáta pracuje, se o pozitivní vztahy na pracovišti snaží pečovat a to tak, že svým zaměstnancům vyhrazuje dostatečný prostor na společné trávení času. Je zřejmé, že dobré vztahy s kolegy jsou pro informantky zásadním faktorem při výkonu jejich práce. Na spolupracovnících informantkám záleží a samy o vztahy s nimi pečují. Pracovat čistě izolovaně či bez pozitivní podpory od kolegů je pro ně jen těžko představitelné.

6.5.3 Pozitivní postoj k podpůrným nástrojům

Ukázalo se, že sociální pracovnice účastnící se tohoto výzkumu mají velmi pozitivní vztah k podpůrným nástrojům, která aktivně a rády využívají. Nejčastěji využívaným nápomocným nástrojem byla supervize. O svém vnímání supervize hovořila Cecílie:

„Jako vnímám to jako pomocnej nástroj, určitě, když se tam probírají nějaký případy s klientama, tak to určitě vnese jako jinej pohled na tu situaci, že si člověk řekne, že vlastně udělal, co mohl a nemohl udělat víc. Takže jo, určitě je to skvělý“.

Cecílie vnímá supervizi kladně a jako jeden z jejich benefitů vnímá to, že jí umožňuje se na případy svých klientů podívat z více úhlů. To je pro ni důležité například v momentech, kdy zvažuje, zdali se při řešení určitých situací v práci rozhodovala správně či bylo možná vhodnější zvolit jiný přístup. Pro Cecílii je supervize velmi vhodným podpůrným nástrojem a ráda v rámci ní sdílí příběhy svých klientů. Supervizi s radostí využívá i Daniela:

„Mně tady v tom určitě pomáhají nějaké jako supervize, které teda když je mi blbě, tak si je určitě jako dopřeju, protože to vnímám, že je fajn. A už je hledám i ne úplně jako profesně, že bych úplně chodila do supervizí, kde je to jenom o těch sociálních pracovnicích a doprovázejících a vlastně si vybírám teď spíš jako supervizory, kteří nejsou úplně tak jako zanoření v tomhle. Jakože pokud neřeším vyložene nějakou kazuistiku, kdy to potřebuji otevřít, ale potřebuju jenom já supervizi jako pro sebe, tak to beru z oblasti někoho jiného. Fakt jako teď jsem měla supervizora i, který byl úplně z jiné oblasti a vnímala jsem, že vlastně tohle bylo jako pro mě mnohem lepší“.

Daniela je využívání supervize jako podpůrného nástroje velmi otevřena. Svoji účast na supervizích vnímá natolik přínosnou, že začala spoluprací se supervizory vyhledávat i ve svém volném čase, nad rámec své profese. Zjistila, že je pro ni zajímavé seznámit se s tímto podpůrným nástrojem i mimo oblast sociální práce, pomáhá jí to držet si nad svými pracovními záležitostmi nadhled a rozšiřovat si obzory. Když se Daniela necítí dobře a pocítuje na sobě stres ať už z pracovního, či osobního života, vyhledá pomoc supervizora, využívá supervizi tedy nejen jako prevenci, ale i přímo v akutních stavech vlastní duševní nepohody. Kromě supervize informantky využívají jako podpůrný nástroj individuální psychoterapii. Více o tom mluvila Agáta:

„A supervize, který jsou vlastně jako povinný ze zákona. Ne všichni to asi jakoby využívají, ale myslím, že jako pořad je fajn mít nějakou možnost vlastní terapie s tím, že spousta jako společností teď nabízí nějaký. A supervize, mimo té od toho zaměstnavatele, je taky možnost individuálních supervizí“.

Agáta využívá týmové supervize od svého zaměstnavatele, to jí však jako dostatečná podpora nestačí, a tak neváhá využívat i dalších nástrojů. Pozitivně se jí osvědčila individuální psychoterapie, kde se věnuje sama sobě a rozvoji své osobnosti, ale také individuální supervize, kde se může věnovat pracovním záležitostem v soukromí bez přítomnosti dalších sociálních pracovníků. To jí umožňuje do situací, které v práci řeší, proniknout hlouběji a s velkou mírou důvěry. Je zřejmé, že informantky podpůrné nástroje hodnotí pozitivně a rády je využívají. Povinné supervize nevnímají jako zátěž, ale naopak je oceňují. Často také samy aktivně vyhledávají podpůrné nástroje i ve svém volném čase a nad rámec své profese. To naznačuje, že si komunikační partnerky uvědomují sílu podpůrných nástrojů a jsou hodnotově orientovány pečovat o vlastní duševní zdraví a pohodu.

6.6 Hodnotové nastavení propojující více oblastí

Informantky dávaly najevo své hodnotové postoje, které propojují více kategorií. Tato hodnotová nastavení sociálních pracovníků je tedy možné zařadit do dvou a více oblastí uvedených výše (hodnotové nastavení na osobní úrovni, směrem ke klientům a směrem k okolí).

6.6.1 Odmítání stigmatizace Romů

Účastnice tohoto výzkumu se při své práci pravidelně setkávají s jedinci romského původu a často si všímají negativních postojů a předsudků okolí vůči romské minoritě. Se stigmatizováním Romů okolní společností informantky zásadně nesouhlasí a bojují proti stereotypizaci této menšiny. Toto hodnotové nastavení je záležitostí nejen na osobní úrovni informantek, ale také směrem ke klientovi a okolí – propojuje tedy všechny tři oblasti. Jak říká Helena, negativní reakce okolí mají mimo jiné vliv na rozhodování žadatelů o přijetí dítěte do pěstounské péče:

„Spíš jako do budoucnosti je tam taková trošku ta obava, že ve škole, že se budou setkávat s nějakou šikanou nebo tak, blbejma řečma a podobně. Kvůli tomu mám vlastně i jednu pěstounku, která nechce romský děti, protože žije na malý vesnici a ví, že by prostě ty lidi tam romský dítě v žádným případě nepřijali. Takže i když chtěla přijmout další dítě, tak romský chlapeček, kterej jí okouznil a do kterýho, jak říkala, se zamilovala na první pohled, tak si ho prostě k sobě nevzala, protože se bála reakce okolí“.

Helena se při doprovázení pěstounských rodin majoritního původu s romskými dětmi často setkává s negativními reakcemi okolí na etnikum dítěte. Dokonce i potenciální pěstouni, kteří sami nemají žádný problém s přijetím dítěte odlišného původu, mají z reakcí okolí takové obavy, že upřednostní přijetí dítěte majoritního původu do své péče. Helena s negativními předsudky společnosti vůči romským dětem nesouzní a celá situace v ní vzbuzuje lítost. Změnu pohledu majoritní společnosti na Romy u nás by si přála také Daniela:

„Ale dokud se to nezmění jakoby ten náhled na ty děti, tak oni to vlastně budou pořád jako zažívat a pořád je to bude vracet k tomu, že jsou špatní. Jo oni už tak se ty náhradní děti popírají s tím, že jsou jiní, že mají tmavou kůži. Jo, máme dvanáctiletou holčičku. Ta nechce v létě vůbec jít ven jo, aby nebyla tmavší. Aby se neopálila. Jo, různě jako bere mámě různé světlé pudry, a to jako vyrůstá v náhradní rodině, kdy ta náhradní máma má terapeutický výcvik, takže tam s tím pracuje moc dobře, ale přesto všechno ta holčička prostě na to naráží a vlastně vnímá tu odlišnost, no“.

Daniela se ve své profesi setkává s tím, že negativní reakce okolí na etnický původ má zásadní dopad i na samotné dítě. Přijaté děti mají kvůli stigmatizaci společností problém přijmout svoji identitu a snaží se svůj romský původ popírat. Děje tomu tak bohužel i v případech, kdy se pěstounští rodiče intenzivně snaží na identitě přijatého dítěte pracovat. Daniela doufá, že se pohled společnosti na romské děti změní a přestanou být okolím odsuzovány. Předsudky o romských dětech, jakože jsou například špatné či nevychovatelné, informantka zásadně odmítá a snaží se jít proti tomuto stereotypu. Ona sama zaujímá k dětem romského etnika pozitivní postoj a ráda by tento přístup šířila i dále. Z výsledků této studie je jasné, že informantky v žádném případě neodsuzují své klienty na základě etnického původu. Naopak mají vlastní pozitivní zkušenosti s romskými dětmi a snaží se vyzdvihovat pozitivní stránky Romství (např. kulturní záležitosti jako je hudba či tanec).

Nepřisuzují dětem na základě jejich etnického původu žádné negativní vlastnosti či predispozice. Sociální pracovníce z toho výzkumu jsou hodnotově nastaveny proti stigmatizaci romské menšiny a touží po zlepšení vnímání Romů majoritní společností.

6.6.2 Smysluplnost práce

Ukázalo se, že komunikační partnerky ve své práci vidí obrovský smysl a vnímají svoji činnost jako prospěšnou. To jim napomáhá k pocitu uspokojení a naplněnosti v pracovním životě. Když se informantkám v práci něco podaří, dodává jim to sílu a motivaci pokračovat dále. Pocit smysluplnosti vlastní práce je pro ně teda jakýmsi hnacím motorem. Toto hodnotové nastavení protíná dvě oblasti – na osobní úrovni (vlastní pocit naplnění) a směrem ke klientovi (smysluplná pomoc). Více o tom hovořila Beáta:

„Vidím, že ta práce v těch rodinách má smysl, že když společně hledáme řešení problémů, kterými ta rodina zrovna prochází tak zkusíme navrhnout řešení. A příště se ta rodina třeba k tomu vrátí a řekne, to jste nám minule dobře poradila jo, nebo vám ty klienti opakovaně volají. Radí se, diskutují, když přijdou na konzultaci, přinesou kytičku a řeknou to bylo minule jako moc pěkný. Ta práce má smysl, to doprovázení pěstounů je na místě, vidíme, že to má ty plody. Samozřejmě někdy s lidmi nenechaj poradit, nemůžeme taky úplně sklouznout do nějakých nevyžádaných rad, ale někdy prostě pěkně jako plyne a někdy naopak to drhne“.

Beáta má ze své práce smysluplný pocit a vidí za sebou v rámci doprovázení pozitivní výsledky. To přispívá k jejímu pozitivnímu vztahu ke své profesi a motivuje ji to v oboru setrvat. Naplňuje ji fakt, že může přímo pomáhat pěstounským rodinám a předávat jim podstatné rady. Ve své práci vidí smysl i přes to, že někteří klienti spolupráci s doprovodnou organizací odmítají, a nedaří se jí tak navázat s pěstouny či přijatými dětmi bližší vztah. Beátu naplňuje, když vidí, že její pomoc rodinám spěje k jejich větší samostatnosti. O situacích, kdy i přes neúspěchy vnímá smysluplnost své práce, mluvila také Gita:

„Když se podaří někomu pomoci, nebo nějakému dítěti jako pomoci nebo ho ochránit, jo to ono sice se to toho moc jako nedaří, respektive je to opravdu jako jednotky případů, ale je to vždycky takový jako motivační, že ta práce má smysl“.

Gita vnímá, že většina jejích klientů se ke spolupráci s ní staví spíše negativně a často tak pocituje v práci neúspěch. Pro informantku to však není demotivujícím faktorem, neboť i přes malé procento úspěchů vnímá, že její práce má smysl. Dle jejího názoru postačuje, že se podaří pomoci třeba jen jednomu dítěti a pořád to za to stojí. Je zřejmé, že i přes četnost nezdařilé spolupráce s jejich klienty, informantky mají pevné základy v podobě smysluplnosti jejich profese a nenechávají se odradit. Ve svém zaměstnání vidí hluboký smysl a málokdy jsou frustrované z pocitu, že by jejich práce nikam nevedla.

6.6.3 Péče o vztah s klientem

Informantky mají tendence navazovat s klienty pevné vztahy a následně o ně pečovat. Vztah s klientem je pro ně neodmyslitelnou součástí jejich práce a ke svým klientům si často tvoří až téměř osobní vztahy. Rozvíjet dobré a blízké vztahy s klienty je pro komunikační partnerky jednou z priorit a ony samy z těchto vztahů mají pozitivní, uspokojivé pocity. Více se o tom rozhovořila Františka:

„No ale tak já mám vlastně teď jako dobrý pocit, že třeba mě jako zletil jeden chlapec, vlastně, kterýho znám, vlastně jsem s ním prošla od první třídy až teď někdy do druháku, kdy se vlastně zlepšil, takže tu rodinu prostě jsem znala fakt jako těch 10 let. Byla to naše jedna z prvních pěstounských rodin, s kterejsma jsme podepisovali dohodu a prostě jako za to celý období. Prostě jsem s nima prošla jako různěma fázema, kdy třeba umřel i pěstoun, takže zůstala jenom jako pěstounka. No a vlastně teď třeba mě pěstounka, když vlastně teda tomu klučinovi bylo 18, tak mě vlastně říkala, jakože vlastně jsem jako částečně vlastně ho jako vychovala. Tak to mě třeba jako potěšilo jo“.

Františka se v doprovázení pěstounských rodin pohybuje již 10 let. Ráda vzpomíná na jedny z jejich prvních klientů, se kterými toho hodně prožila. Celá léta tuto rodinu doprovázela a zažila s ní vzestupy i pády. To naznačuje blízkost mezi klienty a Františkou. Informantka cítila z těchto blízkých vztahů a její dlouhodobé podpory této rodiny potěšení. Když byla při ukončování této spolupráce klientkou verbálně oceněna za její důležitou roli v průběhu celého procesu, měla radost. Klientka dokonce považovala Františku za takového dalšího rodiče svého přijatého dítěte. Radostné pocity informantky ukazují, že blízký vztah s klienty je pro ni

zásadním aspektem její práce. O tom, jak navazování vztahů s klienty probíhá, mluvila Beáta:

„Někdy se stane v té rodině třeba, že víc navážete s tím pěstounem, a to dítě třeba se k vám jakoby úplně nehrne. Jo, ale to je taky těžká situace. Když přicházíte do rodiny, kde je pěstoun, pěstounka a 4 děti, tak někdy opravdu abysme se jako rozpúlili jo, to nejde. Ale řeknu si, že je pro mě výhra, že mám aspoň pěkně navázáno s paní pěstounkou a holt se mnou třeba někdo z těch dětí moc nechce komunikovat, už že mě nepozdraví a pak mi třeba neodpoví na otázku. Jo, zažila jsem taky konzultaci, kdy si slečna dala kapucu a odmítla otevřít pusu. Jo, ale ta samá slečna za 4 měsíce bez přítomnosti pěstounky přišla a otevřela se mi a sdělila mi takovej jakoby docela intimní problém. Vzhledem ke své a sexuální orientaci jo, takže ono je tak, že člověk se nesmí vzdát. Je to pořád práce s dětma, s lidma, nesmím se tím nechat jako zastrašit a nesmím tu situaci jakoby odepsat a říct si: jo tak tahleta, ta se mnou nikdy mluvit nebude. Příště zase znova, zkouším, nabízím. Já mám třeba takovej starej model ještě vizitek a porostě i když se mnou nechtějí mluvit, tak jim tu vizitku dám a stalo se, že mě nakonec dítěti zavolaly jo, jako není to tak neobvyklý.“

Pro Beátu je v rámci doprovázení péče o vztah s klienty klíčová. Obvykle pro ni není komplikované navázat blízký vztah s pěstouny, především s náhradními matkami. Za složitější úkol vnímá sblížit se s přijatými dětmi, které za sebou velmi často mají celou řadu traumat a k Beátě přistupují spíše odtažitě. Informantka se tímto chováním svých klientů však nenechá odradit a o navázání bližšího vztahu se pokouší postupně s velkou dávkou trpělivosti. Dokonce si k tomuto vymyslela funkční nástroj – vizitky s kontaktem na ni, které klientům, kteří se jí nechtějí hned otevřít, pravidelně dává. Ozkoušela si, že i klienti, kteří s ní spolupráci nejprve úplně odmítají, se jí postupem času dokážou otevřít. To, jakým způsobem se Beáta snaží vztahy s klienty navázat a pečovat o ně, ukazuje vysokou míru důležitosti těchto vztahů v jejím vnímání. Blízké vztahy s klienty se snaží rozvíjet i přes to, že doprovází mnoho rodin a často se sama cítím pod časovým tlakem. Je zřejmé, že péče o vztahy s klienty v rámci doprovázení bylo pro účastnice tohoto výzkumu jedním z prioritních aspektů vlastní práce. Informantky o vztahy pečovaly i přes nejrůznější překážky a měly tendence hledat způsoby, jak kontakt s klienty i nadále rozvíjet.

6.6.4 Hodnotové konflikty

Komunikační partnerky se při výkonu své profese setkávají se situacemi, kdy je jejich hodnotové nastavení v rozporu s jinými aspekty. Jednalo se například o situace, kdy ony samy vnitřně nesouhlasily s rozhodnutím systému nebo s postoji klientů. Hodnotové konflikty se dotýkají všech třech výše zmíněných oblastí – hodnotového nastavení na osobní úrovni, směrem ke klientům i směrem k okolí. O vlastním vnímání hodnotových konfliktů hovořila Beáta:

„Pak si umím představit, že velmi těžký je návrat dítěte do biologické rodiny, ale i to se už nám stalo. Jo, to je složitý, jo, když prostě řešíme, že se to dítě musí vrátit do biologické rodiny, i když s tím třeba vnitřně nesouhlasíme, ani ti pěstouni, ale rozhodne o tom prostě soud. A pak vy to nemůžete ovlivnit. Rozhodne o tom soud. To je fakt mazec jo, když vaším úkolem je na to připravit tu rodinu. No nejradši byste třeba bojovali a šli na ten soud, že takhle teda ne, jak na to jako máte připravit tu rodinu?“.

Informantka se při doprovázení pěstounských rodin občas ocitne v situaci, kdy je její hodnotové nastavení ve sporu s okolím. Více přiblížila okamžik, kdy pociťovala, že nesouhlasí s osudem přijatého dítěte, o kterém rozhodnul soud. Celou záležitost Beáta vnímala jako nespravedlivou, o to více, že pěstouni (její klienti) to vnímali jako ona a vzájemně se podporovali. I přes to však bylo nutné se rozhodnutí systému podvolit a začít návrat dítěte do původní rodiny připravit. To znamená, že i když rozhodnutí padlo proti Beátině vůli a cítila silný vnitřní nesoulad, pokračovala i nadále ve své práci a vlastní vnímání tak dokázala od práce oddělit. Je však zřejmé, že Beátino hodnotové nastavení bylo silně orientováno na hájení zájmů jejích klientů a ona sama složitou situaci negativně prožívala. O tom, jak je možné některé hodnotové konflikty řešit, mluvila Daniela:

„A tím, že pak jsem si tu organizaci jako fakt tvořila sama trošku podle sebe, tak je to dobrý, no. Je to tak trošku podle nás, jak my si to tady jako uděláme, samozřejmě v rámci standardů a všeho. Ale můžeme si to trošičku jako dělat tak, jak to chceme my pro klienty a ne tak, jak to chce někdo jako nad náma“.

Také Daniela se ve své profesi setkává s hodnotovými konflikty. V takových situacích oceňuje, že pracuje v neziskové organizaci, na jejímž založení

se spolupodílela, a v některých rozhodovacích procesech tak má volnější pole působnosti. Informantka cítí nutnost dodržovat pravidla systému a podřizovat se jim, ale i přes to ráda hledá nové možnosti, jak rozhodovat co nejvíce ve prospěch klienta. V případech, kdy jsou tedy ve střetu zájmy klienta a systém, se Daniela snaží najít způsob, jak neporušit pravidla, ale zároveň klientovi vyhovět. Ukázalo se, že v hodnotových konfliktech upřednostňovaly účastnice této studie především zájmy klientů. Ve prospěch klientů se rozhodovaly i v případech, kdy se jednalo o střet s jejich osobním hodnotovým nastavením.

6.6.5 Morální rozhodování

V rámci doprovázení pěstounských rodin informantky zažívají momenty, kdy mají před sebou složitý rozhodovací proces a hledají oporu. V těchto chvílích se často opírají o vnitřní jistotu, že jejich rozhodnutí se řídí celospolečensky nastavenými hodnotami, a je tak morálně správné. O složité pracovní situaci hovořila Agáta:

„Že by skončilo někde na ulici v listopadu bez ubytování, jídla a potřebných věcí. Zároveň to není nějaká definitivní situace, ale že se to dá řešit. Pokud ta matka nebo ta rodina bude schopná to nějak řešit. A i kdyby nebyla, tak pak to dítě jako nesouhlasím s tím, aby tam bylo. V ten moment mě taky podpořilo třeba to, že jsem prostě věděla, že to tak jako má být, je to prostě správný postup. Já myslím, že děti mají dělat jiný věci než zachraňovat svý opilý rodiče.“

Agáta se v rámci doprovázení ocitla v situaci, kdy zjistila, že je její klient (přijaté dítě) je v ohrožení. Rozhodování se o tom, jak postupovat dále, pro ni bylo složité, protože nechtěla svým klientům jakkoli uškodit. Nakonec se rozhodla o situaci dítěte informovat další orgány. V tom, že její rozhodnutí bylo morálně správné, jí pomohlo soustředit se na to, že jednala v zájmech dítěte. Agáta cítila vnitřní jistotu, že jednala tak, jak měla a o tuto vlastní jistotu se dokázala opřít. To naznačuje její důvěru ve vlastní hodnotové nastavení. O morálním rozhodování se více rozprávěla také Jindřiška:

„No tak, že jo samozřejmě prostě jako já to cítím tak, že jsou nějaký jasně daný hranice, samozřejmě že vraždit se nesmí, krást se nesmí jo, že prostě to jsou nějaký hodnoty, který prostě máme, takový ty naše, nevím, hodnoty západního světa, co já vím, desaterem nebo těmadle nějakýma základníma etickýma hodnotama, protože ty

prostě platěj, jo. Že jako samozřejmě není možný, aby dítě, s kterým spolupracujeme, prostě zmlátilo spolužáka. Tak, že ho mlátí hlavou vo radiátor a přizabije ho. To prostě musí mít nějaký důsledek, ale zároveň jako rozumím tomu, jako můžu s takovým dítětem pracovat. Protože rozumím tomu, proč to udělal, ale je jasný, že on jako taky ví jo, tam je jasná ta hranice.“

Jindřiška se při práci s klienty opírá o hodnoty, které vnímá jako celospolečensky dané. I přes to, že v mnohých situacích rozumí chování svých klientů a má s nimi soucit, dokáže ho na základě rozporu s obecně platnými hodnotami vyhodnotit jako negativní. Jindřiška pocítuje jistotu ve vlastním vnímání toho, co je dobré a co už je za hranou morálního chování. Sama považuje hodnoty společnosti, v níž žije, za propojené s křesťanstvím. Ukázalo se, že informantky při doprovázení vnímají jakýsi vlastní, vnitřní, hodnotový kompas. Svůj úsudek považují za morální, jelikož se opírají o vlastní představu obecně platných společenských hodnot (orientovaných mj. křesťansky). Jistotu při utváření vlastního úsudku jim dodává také jejich vzdělání, funkce sociálního pracovníka a vlastní zkušenosti. Při složitých rozhodovacích procesech se tak dokážou opřít o vlastní úsudek a ten si poté i hájí. Komunikační partnerky pocítovaly jistotu v tom, že jsou schopny od sebe rozeznat morální a nemorální aspekty vyskytující se v jejich práci. To naznačuje, že je rozvíjení vlastní hodnotové orientace při informantky zásadním aspektem nejen po profesní stránce, ale také v jejich osobním životě.

7. Shrnutí empirické části

Empirická část práce se zabývala předmětem výzkumu, což je hodnotové nastavení sociálních pracovníků z doprovodných organizací, kteří se věnují doprovázení majoritních rodin s romskými dětmi. Byl popsán cíl výzkumu, hlavní výzkumná otázka a tři vedlejší výzkumné otázky. Dále byly přiblíženy výzkumné metody, a to včetně použitých technik, cílového souboru, pozicionality výzkumníka a etiky tohoto výzkumu. Poté byla prezentována výzkumná zjištění, a to v podobě kategorií, které vznikly analýzou rozhovorů. Výsledky této analýzy byly prezentovány ve čtyřech hlavních kategoriích, které obsahovaly další podkategorie. Bylo identifikováno hodnotové nastavení informantek na osobní úrovni, směrem ke klientům, směrem k okolí, a také hodnotové nastavené propojující více z těchto oblastí. Z hodnot na osobní úrovni se jednalo o touhu po nápomocnosti v rámci své profese, kladný vztah k seberozvoji, uvědomování si důležitosti péče o sebe, chuť nevzdávat se při výkonu svého zaměstnání a osobní zkušenosti jako opora při práci s klienty. Z hodnotového nastavení směrem ke klientům byla zjištěna velká míra soucitu informantek s klienty, zásada nedělat mezi nimi rozdíly a prioritizace zájmů klienta. Z hodnotové orientace směrem k okolí se u informantek objevila skeptičnost k systému a k tomu, jak je vůči klientům nastaven, vnímání soudržnosti se spolupracovníky jako velmi důležité a pozitivní postoj k podpůrným nástrojům – a to především k supervizi. Poslední kategorie se týkala hodnot informantek, které propojují více oblastí a obsahovala podkapitoly jako je odmítání stigmatizace Romů, vnímání smysluplnosti vlastní práce, péče o vztah s klientem, hodnotové konflikty, se kterými se informantky při výkonu své profese potýkají a vnímání vlastních rozhodovacích procesů jako morálních.

8. Diskuse

Tato kapitola bude věnovaná diskusi. Jedná se o propojení teoretické a empirické části této práce, kde zasadím do kontextu zjištění jiných autorů, zmiňovaných v teoretické části práce, výsledky mého vlastního výzkumu.

Ukázalo se, že informantky z méj studie cítí silnou potřebu pomáhat ostatním a být užitečné – vykazovaly tak orientaci směrem k altruistickým hodnotám. Podobné zjištění přinesli i Suchanec a Ďásek (2019), kteří říkají, že sociální pracovníci jsou více orientováni na snahu být nápomocni druhým lidem, naopak jiné aspekty, jako např. kariérní postup, pro ně nejsou zásadní. Autoři však zjistili, že i přes toto altruistické hodnotové směřování, sociální pracovníci vnímají finanční odměnu jako důležitý faktor a vnímají platové ohodnocení v sociálních službách jako nedostatečné. Toto se objevilo i v mém výzkumu, kdy informantky vyjadřovaly nespokojenost s mzdovými podmínkami v jejich zaměstnání. Nebyl to pro ně však důvod profesi měnit – touha po nápomocnosti je pro ně tedy důležitější nežli materiální hodnoty. Důležitým se v mé studii ukázalo být také přesvědčení, že práce informantek je smysluplná. To jim dodávalo motivaci v zaměstnání setrvat a přispívalo k jejich pocitu naplnění. Toto zjištění prezentovali i Dohnalová a Trbola (2020), kteří identifikovali hodnoty sociálních pracovníků související s výkonem jejich práce, mezi kterými bylo i vnímání jejího smyslu a s tím spojená radost z práce. Informantky účastníci se mého výzkumu byly hodnotově silně orientovány na klienta, často tak stavěly jeho zájmy a potřeby na první místo. To zjistili i Havrdová a Šafr (2010) u pracovníků pečujících o seniory, kteří taktéž považovali za nejdůležitější štěstí svých klientů a např. plnění standardů pro ně bylo druhořadé.

Z výsledků mé studie je dále zřejmé, že informantky mají kladný vztah k supervizi a vnímají ji jako pomocný nástroj při zvládání obtížných situací spojených s jejich profesí. To potvrzuje i Banks (2021), která říká, že sociálním pracovníkům často pomáhá hovořit o obtížných případech na supervizích. Dalším podporujícím nástrojem se u mých informantek ukázalo být pravidelné sdílení se spolupracovníky a také rozvíjení pozitivních vztahů s nimi. Tohle zjistila i Hubíková (2019), která uvádí, že sdílení náročných pracovních aspektů a udržování vztahů na pracovišti je pro sociální pracovníky jedním z nejdůležitějších nástrojů pro zvládání stresu. Také Banks (2021) pojednala o tom,

že diskutování s kolegy je vnímáno jako přínosné. Informantky z mého výzkumu zásadně odmítaly předsudky vůči Romům a jejich stigmatizaci. Měly navíc tendenci proti těmto stereotypům bojovat a jejich názor na romské etnikum byl buď kladný (umí vyzdvihnout pozitiva, jako např. dobrou adaptabilitu romských dětí), nebo mezi etnickým původem jedinců nedělaly žádné rozdíly. To by mohlo souviset s výsledky studie Šmídové (2018), která podotýká, že přímý kontakt a přátelské vztahy s Romy mají pozitivní efekt, zlepšují tak postoj majoritních jedinců k romské minoritě a mírní jejich předsudky. Výsledky mé studie však naznačují, že sociální pracovníce z doprovodných organizací silně vnímají negativní postoj okolí k romskému etniku, např. v podobě nízkého zájmu od majoritních žadatelů o přijetí romských dětí do péče. Podobné výsledky přinesly i autorky Barvíková a Palonciová (2022), které podotýkají, že romské dítě by do péče přijalo necelých 10 % žadatelů majoritního původu. Obavy žadatelů z přijetí dítěte romského původu navíc dle autorek často odráží celospolečenské postoje vůči Romům.

Zjištění, že hodnoty je obtížné měřit, přineslo hned několik autorů. Havrdová a Šafr (2010) upozornili, že se to děje z toho důvodu, že hodnoty jsou mnohvrstevný, obsáhlý konstrukt, do kterého je složité proniknout. Podle Reamera (2018) je pojem hodnot v sociální práci velmi nejasně vyjádřen, a je potřeba jasnějšího vymezení. Také Dohnalová a Trbola (2020) na tuto výzvu narazili, když účastníci jejich výzkumu odpovídali na dotazy o hodnotách velmi nejistě. Také u mých informantek se toto vyskytovalo – většina z nich preferovala hovořit o klientech či jiných pracovních záležitostech a otázky, které směřovaly k hodnotám, je překvapovaly a odpovídaly pak méně jasně.

Hubíková (2019) zjistila, že péči o sebe považovaly za součást profese sociálního pracovníka dvě třetiny účastníků jejího výzkumu. Informantky z doprovodných organizací účastníci se mé studie vykazovaly vysokou míru uvědomění si důležitosti péče o sebe. Všechny 10 komunikačních partnerek považovalo péči o sebe jako nedílnou součást výkonu své profese, obzvláště jako formu prevence proti syndromu vyhoření. Naprostá většina mých informantek také vnímala budování dobrých mezilidských vztahů na pracovišti jako jeden z nejzásadnějších aspektů profese, ale např. ve výzkumu Havrdové a Šafra (2010) se dobré mezilidské vztahy umístily na pátém místě (na prvních místech převažovalo např. výše zmiňované štěstí klienta či plnění standardů). To by mohlo být ovlivněno například tím, že se dotazování pohybovali v jiné oblasti sociálních služeb (péče o seniory u autorů vs. doprovodné organizace u mě), ale jistě také velikostí

výzkumného souboru, která je nesrovnatelná. Co se rozhodování v etickém dilematu týče, výsledky mého výzkumu ukazují, že informantky se ve velké míře rozhodují především pro klienta a mají tendence upřednostňovat jeho zájmy před zájmy jiných aktérů. Banks (2021) však podotýká, že rozhodnutí pracovníků může záviset na celé řadě faktorů (např. etické, emocionální či právní).

Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že výsledky mnou provedeného výzkumu v mnohém potvrzují zjištění, která přinesli již někteří autoři přede mnou. Objevily se však i mírné odchylky, které jsem v jiných výzkumech nezaznamenala. To jistě může být způsobeno mnohými aspekty, např. výzkumnými metodami, které jsem zvolila, velikostí výzkumného souboru a způsobem jeho výběru, či oblastí, ve které informantky působí, a která může být oproti jiným sociálním službám v mnohém specifická.

IV. ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala tématem hodnotového nastavení sociálních pracovníků, kteří se věnují doprovázení majoritních pěstounských rodin, které mají v péči dítě romského původu. V teoretické části práce bylo pojednáno o náhradní rodinné péči, pěstounské péči v Evropě i v ČR. Pěstounská péče je forma náhradní rodinné péče vhodná u dětí, které nemají kvalitní rodinné zázemí či jsou v ústavní péči, ale zároveň nejsou právně volné. Může se jednat o případy, kdy biologičtí rodiče o děti buď nechtějí, nebo nemohou pečovat, zároveň ale mají stále rodičovskou a vyživovací odpovědnost (Nožířová, 2012). Dále byla blíže popsána služba doprovázení pěstounských rodin. Hlavní principy služby doprovázení jsou podpora, kontrola a vzdělávání (Semerádová et al., 2013). Bylo také přiblíženo téma romských dětí vyrůstajících v pěstounské péči v majoritních rodinách, včetně výzev s tímto tématem spojených, jako je např. stigmatizace romského etnika. Proces přijetí do pěstounské péče může být pro děti romského etnika komplikovanější, než je tomu u dětí majoritního původu, podíl majoritních zájemců, kteří by do své rodiny přijali dítě romského etnika je méně než 10 %. Bariérou můžou pro zájemce být právě obavy z reakcí okolí na etnikum dítěte. Situaci by mohla mimo jiné zlepšit právě vhodná spolupráce s doprovodnými organizacemi (Barvíková & Palonciová, 2022). Síla předsudků vážících se k romské minoritě v české společnosti přispívá k udržování negativních postojů vůči Romům (Šmídová, 2018). Dále byl v této kapitole zmíněn etnizující přístup v sociální práci nebo poruchy vývoje dítěte, jako je např. psychická deprivace (Matějček & Langmeier, 2011) nebo poruchy citové vazby (Bowlby, 2010). Poslední kapitola teoretické části byla věnována hodnotám v sociální práci. Hodnoty sociální práce jsou řada přesvědčení o tom, co je v kontextu sociální práce považováno za hodnotné nebo cenné (Banks, 2021). Na hodnoty v této oblasti má také vliv celá řada faktorů a kontext, ve kterém se sociální práce odehrává. Vlivy neoliberalizace na obor, jako např. procesy privatizace sociální práce, mohou být nepříznivé pro celkový rozvoj oboru a mohou vést až k rozpadu hodnot či deprofesionalizaci oboru (Recmanová, 2019). Bylo také zmíněno několik zajímavých výzkumů z českého i zahraničního prostředí věnujících se tématu hodnot v sociální práci. Dále bylo pojednáno o etice sociální práce, etických kodexech v ČR a byly přiblíženy hodnotové konflikty, se kterými se sociální pracovníci při výkonu své profese setkávají. Rozhodování sociálních pracovníků v etických dilematech může podle Banks (2021)

záviset na celé řadě aspektů, včetně dostupných zdrojů, vlivů okolí či psychologických faktorů.

Empirická část práce se zabývala předmětem výzkumu (ve kterém byl popsán cíl výzkumu a výzkumné otázky) a bližším popisem metod výzkumu (a to včetně technik vytváření dat, popisu cílového souboru nebo etiky výzkumu). Práce si kladla za cíl zodpovědět hlavní výzkumnou otázku: „Jakými hodnotami se sociální pracovníci z doprovodných organizací řídí při své práci s majoritními rodinami, které mají v NRP dítě romského původu?“, která byla více rozvedena třemi vedlejšími výzkumnými otázkami:

- „Jaké aspekty jsou pro sociální pracovníky v jejich práci nejdůležitější?“
- „Co je pro sociální pracovníky při jejich práci nápomocné?“
- „Jaké cíle si při své práci sociální pracovníci stanovují?“

Výsledky strukturující kvalitativní obsahové analýzy (Kuckartz & Rädiker, 2023) rozhovorů byly prezentovány v podobě čtyř hlavních kategorií: hodnotové nastavení na osobní úrovni, směrem ke klientům, směrem k okolí a hodnotové nastavení propojující více z těchto oblastí. Sociální pracovníci z doprovodných organizací účastníci se tohoto výzkumu se tedy při své práci s majoritními rodinami, které mají v NRP dítě romského původu řídí hodnotami na osobní úrovni, směrem ke klientům, směrem k okolí a také hodnotami propojující více z těchto oblastí. Nejdůležitějšími aspekty se pro informantky ukázala být touha po nápomocnosti, soucit s klienty, nedělení rozdílů mezi nimi a také prioritizace zájmů klientů. Bylo také zřejmé, že sociální pracovnice účastníci se tohoto výzkumu vidí ve svém působení v rámci doprovázení pěstounských rodin hluboký smysl, a mají tendence pečovat o vztahy se svými klienty. Při výkonu své profese se taktéž potýkají s hodnotovými konflikty, ve kterých často směřují svá rozhodnutí ve prospěch klienta. Svá rozhodnutí také na základě svých zkušeností, vzdělání, povolání a hodnot, které považují za obecně společensky platné, vnímají jako morálně správná. Pro informantky se ukázala být nápomocná celá řada aspektů, jako je pozitivní postoj k podpůrným nástrojům (a to především k supervizi), soudržnost se spolupracovníky, seberozvoj, péče o sebe a osobní zkušenosti využívané jako opora při výkonu profese. Z cílů, které si sociální pracovnice z této

studie při výkonu své profese stanovují, byla identifikována chuť nevzdávat se, skeptičnost vůči systému a zásadní odmítání stigmatizace Romů. Po prezentaci kategorií následovala diskuse, ve které byla porovnána tato zjištění s výzkumy jiných autorů. Mé výsledky se v mnohém podobaly výsledkům studií jiných autorů, ale identifikovala jsem i některé rozdílné aspekty.

Limitem tohoto výzkumu může být jistě to, že se soustředil na informanty z doprovodných organizací po celé ČR. Při vytváření dat jsem vnímala znatelné rozdíly mezi výpověďmi informantek z různých krajů či měst. Rozdíly se objevovaly například u sociálních pracovníků, které působí ve velkých, a naopak malých městech. Při případném navazujícím výzkumu by bylo vhodné výběr cílového souboru více rozlišit, například podle kraje, a zmapovat situaci přímo tam. Napadlo mě také, že by v tomto kontextu mohlo být přínosným rozlišit informanty podle délky jejich praxe. Pokud totiž někteří z informantů doprovází majoritní rodiny s romskými dětmi výrazně déle než jiní, může se to v jejich hodnotovém nastavení projevit. Vhodnou metodou výběru výzkumného vzorku by tedy mohl být účelový neboli záměrný výběr (Švaříček & Šedřová, 2007). Vzhledem k tomu, že byly rozhovory pořizovány telefonicky, mohlo dojít k určité ostýchavosti či odměření informantek, a to mohlo ovlivnit získaná data. Tomuto limitu jsem se snažila předejít vhodným doptáváním se informantek, avšak ne v každém případě se to mohlo podařit. Je také zřejmé, že výsledky mého výzkumu jsou pravděpodobně do značné míry ovlivněny osobními i pracovními zkušenostmi informantek a celkově není možné je jakkoli generalizovat.

Zabývat se hodnotami v sociální práci a přispívat tak k jasnějšímu vymezení této oblasti považuji za velmi důležité i do budoucna. Dle mého názoru je vhodné zkoumat také to, jak se role hodnot v sociální práci proměňuje pod okolními vlivy, a kam nejen hodnoty, ale obor celkově nadále bude směřovat. Nejen ve studiích jiných autorů, ale i té mojí bylo zřejmé, že hodnoty mohou být těžko uchopitelným pojmem, a že samotní sociální pracovníci si touto oblastí často nejsou příliš jisti. Také proto je podstatné znalost hodnot v sociální práci prohlubovat. Mohlo by být velmi zajímavé věnovat se komplexněji jednotlivým tématům z výsledků mé analýzy, např. hodnotovým konfliktům, a více probádat, na základě čeho se v těchto situacích sociální pracovníci rozhodují. Zaměřit se na určitou oblast z hodnotového nastavení může být výhodné právě proto, že hodnoty jako celek mohou být příliš obsáhlým a nejasně vymezeným tématem. Konkrétní zaměření výzkumu může být nápomocno i k jasnějším odpovědím informantů.

Přínosným by také mohlo být zkoumání hodnotové orientace sociálních pracovníků v různých zemích, jelikož by se tak mohl jasněji identifikovat vliv okolních jevů (politických, společenských, náboženských apod.) na hodnoty v sociální práci, či porovnat hodnotové nastavení pracovníků z různých typů sociálních služeb nebo organizací.

ZDROJE

Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR (2017). Etický kodex sociálních pracovníků a členů Profesionálního svazu sociálních pracovníků v sociálních službách APSS ČR. Získáno z <https://profesni-svaz-socialnich-pracovniku.apsscr.cz/>

Banks, S. (2021). *Ethics and Values in Social Work* (5. ed.). Londýn: Bloomsbury Academic.

Barvíková, J. (2015). Faktory selhávání pěstounské péče v České republice v pozadí nedávných legislativních změn. *Fórum sociální politiky*, (1), 10-17.

Barvíková, J., & Palonciová, J. (2022). *Zprostředkování náhradní rodinné péče u dětí romského etnika*. Praha: VÚPSV.

Bechyňová, V., Bubleová, V. et. al. (2007). *Syndrom CAN a způsob péče o rodinný systém*. Praha: IREAS.

Borić, J., Maurović, I., & Žižak, A. (2014). Challenges of fostering Roma children in Croatia. In *EUSARF 2014 Conference, Making a Difference* (pp. 141-141). Copenhagen: The Danish National Center for Social Research.

Bowlby, J. (2010). *Vazba: Teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál.

Bubleová, V. (2002). *Mezinárodní srovnání přístupů a forem realizace pěstounské péče se zřetelem k využití profesionálních pěstounů při řešení situace ohroženého dítěte a reintegrace rodiny*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče VÚPSV

Bubleová, V., Novák, O., Paleček, J., Šmídová-Matoušová, O., & Vyskočil, F. (2014). *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.

Česká republika. (2012). Občanský zákoník, č. 89/2012 Sb.

- Česká republika. (1999). Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, č. 359/1999 Sb.
- Dohnalová, Z., & Trbola, R. (2020). Reflexe hodnot z perspektivy sociálních pracovníků. *Sociální práce/Sociálna práca*, 20(5), 127-138.
- Doležalová, P. (2016). Perspektiva teorie citové vazby v léčbě závislostí dospělých klientů. *Addictology/Adiktologie*, 16(3), 236-244.
- Dunworth, M., & Kirwan, P. (2012). Do nurses and social workers have different values? An exploratory study of the care for older people. *Journal of Interprofessional Care*, 26(2), 226-231.
- Flídrová, M., & Opatrný, M. (2014). Role hodnot v identitě sociální práce. *Sociální práce/Sociálna práca*, 14(2), 118-126.
- Flídrová, M. (2015). Problematika aplikace profesních hodnot v sociální práci. *Caritas et veritas*, 5(2), 154-161.
- Gabal, I., & Víšek, P. (2010). *Východiska pro formulaci a implementaci politiky začleňování obyvatel vyloučených lokalit do české společnosti a její sociální a ekonomické struktury*. Praha: GAC spol.
- Gabriel, Z., & Novák, T. (2008). *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Psyché (Grada). Praha: Grada.
- Havlíňová, H. (2011). Deprivace psychická. *Národní pedagogický institut*. Získáno z <https://www.rvp.cz>
- Havrdová, Z., & Šafr, J. et al. (2010). *Hodnoty v prostředí sociálních a zdravotních služeb*. Praha: Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy.
- Hodný, F. (2020). Obsedantně kompulzivní porucha a citová vazba. *Psychiatrie pro praxi*, 21(3), 142-148.

Hirt, T., & Jakoubek, M. (2005). *Soudobé spory o multikulturalismus a politiku identit*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Hubíková, O. (2019). *Péče o sebe u sociálních pracovníků jako součást odborného výkonu sociální práce*. Praha: VÚPSV.

IJzendoorn, M. H., Bakermans-Kranenburg, M. J., Duschinsky, R., Fox, N. A., Goldman, P. S., Gunnar, M. R., & Sonuga-Barke, E. J. (2020). Institutionalisation and deinstitutionalisation of children 1: a systematic and integrative review of evidence regarding effects on development. *The Lancet Psychiatry*, 7(8), 703-720.

Iřařová, R., & Levická, J. (2010). Etický kontext práce s rodinou. In *Etika sociální práce* (pp. 88-95). Hradec Králové: Gaudeamus.

Itzhaky, H., Gerber, P., & Dekel, R. (2004). Empowerment, skills, and values: a comparative study of nurses and social workers. *International Journal of Nursing Studies*, 41(4), 447-455.

Jirková, K. (2021). Realizace kontaktů dítěte v pěstounské péči s rodiči a osobami příbuznými a blízkými. *MPSV*. Získáno z <https://www.mpsv.cz>

Janebová, R. (2019). Sociální práce, nebo sociální policie? Pronikání disciplinárních principů do sociální politiky a sociální práce. *Sociální práce/Sociálna práca*, 19(3), 5-22.

Kajanová, A. (2017). *Proč selhává sociální práce se sociálně exkludovanými*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny.

Kaleja, M. (2011). *Romové a škola versus rodiče a žáci*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta.

Katrňák, T., Šimíková, I., & Fónadová, L. (2023). Proměny romské populace ve Sčítáních lidu, domů a bytů mezi lety 2001, 2011 a 2021. *Fórum sociální politiky*, 17(3), 2-5.

Kjeldsen, C. C., & Kjeldsen, M. B. (2010). When family becomes the job: Fostering practice in Denmark. *Adoption & Fostering*, 34(1), 52-64.

Klimeš, J. (2006). Budování identity dítěte-nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti. *Praha: MPSV ČR*.

Knuiman, S., Rijk, C. H., Hoksbergen, R. A., & van Baar, A. L. (2015). Children without parental care in Poland: Foster care, institutionalization and adoption. *International Social Work*, 58(1), 142-152.

Krčar, M., & Laklija, M. (2018). Foster care from the perspective of Roma foster parents in Roma settlements in Međimurje county. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 26(2), 183-207.

Koky, R., & Graf, S. (2023). Jak snižovat předsudky vůči Romům? Sociálněpsychologická perspektiva. *Československá psychologie*, 67(6), 406-422.

Kuckartz, U., & Rädiker, S. (2023). *Qualitative Content Analysis: Methods, Practice and Software*. SAGE.

Langmeier, J., & Matějček, Z. (1974, 2011). *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum.

Macela, M. (2019). *Krátkodobá pěstounská péče: historie, praxe, perspektivy*. Brno: Sdružení pěstounských rodin.

Macková, M. (2014). *Sociální práce v rodině a náhradní rodinná péče*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Matějček, Z. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.

Matoušek, O. (2021). *Profesní způsobilost a vzdělávání v sociální práci*. Praha: Karolinum.

Matoušek, O. (2003). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.

McGhee, J., Bunting, L., McCartan, C., Elliott, M., Bywaters, P., & Featherstone, B. (2018). Looking after children in the UK—convergence or divergence?. *British Journal of Social Work*, 48(5), 1176-1198.

Mehta, M. A., Golembo, N. I., & Nosarti, C. (2009). Amygdala, hippocampal and corpus callosum size following severe early institutional deprivation: The English and Romanian Adoptees Study Pilot. *Child Psychology and Psychiatry*, (50), 943-951.

Mertl, J. (2017). *Přerozdělování welfare: nástroj pomoci, nebo kontroly?*. Brno: Doplněk.

Mijić, V. I. M. (2022). Discrimination of Roma in the Republic of Croatia: Selected judgments of the European Court of Human Rights. *Strani pravni život*, (2), 243-260.

MPSV (2023). *Pěstounská péče*. Získáno z <https://www.mpsv.cz/pestounska-pece>

MPSV (2023). *Proces zprostředkování*. Získáno z <https://www.mpsv.cz/proces-zprostredkovani>

MPSV (2023). *Registr poskytovatelů služeb*. Získáno z <https://www.mpsv.cz/registr-poskytovatelu-sluzeb>

Nečasová, M. (2001). *Úvod do filozofie a etiky v sociální práci*. Brno: Masarykova univerzita.

Nečasová, M., Dohnalová, Z., & Trbola, R. (2020). *Výzkum etických dilemat hodnot a principů sociální práce*. Praha: VÚPSV.

Neményi, M., & Herczog, M. (2007). Romani Children and the Hungarian Child Protection System. *Roma Rights Quarterly*, (4), 3-14.

Nožířová, J. (2012). *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde

Patton, M. Q. (2014). *Qualitative research & evaluation methods: Integrating theory and practice*. Sage publications.

Paleček, J. (2013). Shrnutí podnětů vyplývajících ze sekundární analýzy. In *Náhradní péče o děti v Dánsku, v Anglii a Walesu, na Slovensku a v Polsku* (pp. 13-26). Praha: Středisko náhradní rodinné péče.

Payne, M. (2012). Paradigms of Social Work: Alternative Perspectives on Social Work Practice Theory. *Czech and Slovak Social Work*, 12(5), 3-12.

Garrett, P. M. (2013). *Social work and social theory: Making connections*. Bristol University Press.

Ptáček, R. (2011). *Vývoj dětí a jejich potřeb v náhradní rodinné a výchovné péči v kontextu současného společenského vývoje*. Závěrečná zpráva. Praha: MPSV.

Ptáček, R., Kuželová, H., & Čeledová, L. (2011). *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

Pugnerová, M., & Kvintová, J. (2016). *Přehled poruch psychického vývoje*. Psyché (Grada). Praha: Grada.

Průcha, J. (2006). *Multikulturní výchova: příručka (nejen) pro učitele*. První pomoc pro pedagogy. Praha: Triton.

Reamer, F. G. (2018). *Social work values and ethics* (Fifth edition). New York: Columbia University Press.

Recmanová, A. (2019). Privatizace sociální práce v kontextu neoliberalismu. *Sociální práce/Sociálna práca*, 19(3), 23-43.

Rooij, F., Maaskant, A., Weijers, I., Weijers, D., & Hermanns, J. (2015). Planned and unplanned terminations of foster care placements in the Netherlands: Relationships with

characteristics of foster children and foster placements. *Children and youth services review*, 53, 130-136.

Rozum a cit (2023). *Kontakt s biologickou rodinou*. Získáno z <https://www.pestouni-rac.cz/stranka/kontakt-s-biologickou-rodinou/>

Růžička, M. (2006). Geografie sociální exkluze. *Sociální studia*, 3(2), 117-132.

Řezáč, K. (2016). Dopady diskurzů sociální práce na doprovázející organizace pěstounské péče. *Sociální práce*, (6), 86-96.

Říčan, P. (1998). *S Romy žít budeme-jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Praha: Portál.

Semerádová, M., Černá, R., & Zachařová, B. (2013). *Metodika doprovázení. Podpora, vzdělávání a kontrola při výkonu náhradní rodinné péče (I)*. Praha: Almathea.

Společnost sociálních pracovníků ČR (2006). Etický kodex. Získáno z <https://www.socialnipracovnici.cz/>

Středisko náhradní rodinné péče (2023). *Pěstounská péče*. Získáno z <https://nahradnirodina.cz/o-nahradni-rodinne-peci/pestounska-pece/>

Středisko náhradní rodinné péče (2023). *Služby pro pěstounskou rodinu*. Získáno z <https://nahradnirodina.cz/nase-sluzby/pro-pestounske-rodiny/>

Suchanec, M., & Ďásek, K. (2019). Pracovní hodnoty, kvalita pracovního života a pracovní spokojenost sociálních pracovníků v ČR ve srovnání s dalšími sektory. *Sociální práce/Sociálna práca*, 19(3), 100-116.

Silverman, D. (2005). *Ako robiť kvalitatívny výskum: praktická príručka*. Bratislava: Ikar.

Sychrová, A. (2017). Dospívání dětí v adoptivní rodině. *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae Universitas Catholica Ružomberok* 16(3) 104-113.

Šmídová, M. (2018). Meziskupinové kontakty a postoje k Romům v ČR – analýza s využitím smíšených metod výzkumu. *Naše společnost* 16(2), 53–72.

Švaříček, R., & Šed'ová, K. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.

Tuček, M. (2023). *Romové a soužití s nimi očima české veřejnosti*. Praha: Centrum pro výzkum veřejného mínění, Sociologický ústav AV ČR

Vančáková, M. (2008). *Romské dítě v náhradní rodině*. Praha: Občanské sdružení Rozum a cit

Vančáková, M. (2011). *Dítě jiného etnika v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.

Vrtbovská, P. (2010). *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Sdružení Scan.

Winnette, P. (2021). *Poradenství a terapie dětí s adverzními dětskými zkušenostmi (ACE) a narušeným vývojem attachmentových vztahů*. Praha: Natama Publishing.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Projekt DP
2. Scénář polostrukturovaného rozhovoru
3. Ukázka rozhovoru